

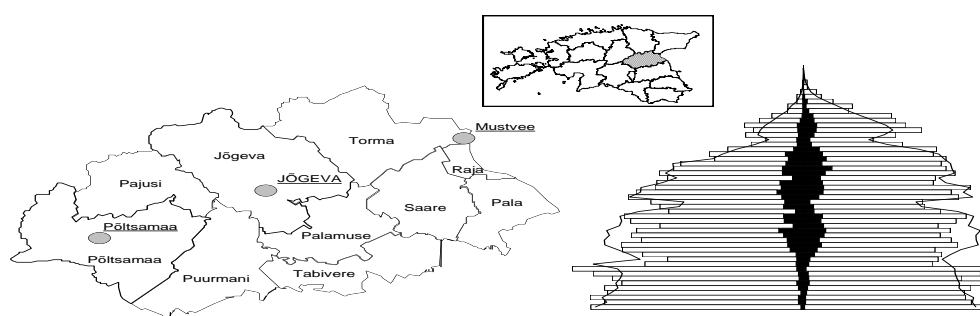
EESTI RAHVASTIKUSTATISTIKA
POPULATION STATISTICS OF ESTONIA

**RAHVASTIKU ÜHTLUSARVUTATUD
SÜNDMUS- JA LOENDUSSTATISTIKA**

**REVIEWED POPULATION VITAL AND
CENSUS STATISTICS**

Jõgevamaa 1965-1990

Kalev Katus Allan Puur
Asta Põldma Luule Sakkeus

Tallinn 1998

EESTI KÕRGKOOIIDEVAHELINE DEMOUURINGUTE KESKUS
ESTONIAN INTERUNIVERSITY POPULATION RESEARCH CENTRE

**RAHVASTIKU ÜHTLUSARVUTATUD
SÜNDMUS- JA LOENDUSSTATISTIKA**

**REVIEWED POPULATION VITAL AND
CENSUS STATISTICS**

Jõgevamaa 1965-1990

Kalev Katus Allan Puur
Asta Põldma Luule Sakkeus

RU Seeria C No 11

Tallinn 1998

© Eesti Kõrgkoolidevaheline Demouuringute Keskus
Estonian Interuniversity Population Research Centre

Kogumikuga on kaasas diskett Jõgevamaa rahvastikuarengut kajastavate joonisfailidega, © Eesti Kõrgkoolidevaheline Demouuringute Keskus.

The issue is accompanied by the diskette with electronic charts on demographic development of Jõgevamaa population, © Estonian Interuniversity Population Research Centre.

ISBN 9985-8120-36-3

EESTI KÕRGKOOLIDEVAHELINE DEMOUURINGUTE KESKUS
ESTONIAN INTERUNIVERSITY POPULATION RESEARCH CENTRE
Postkast 3012, Tallinn EE0090, Eesti

Käesolev kogumik on autorikaitse objekt. Autoriõiguse valdaja eelneva kirjaliku nõusolekuta on keelatud seda väljaannet või selle mistahes osa reprodutseerida, avaldada või jätta avaldamiseks infovõrgus, ümber kirjutada mistahes viisil või vahendiga elektrooniliselt, mehhaaniliselt, fotokopeerimise, salvestamise või muul teel.

Kogumikus esitatud arvandmeid on võimalik tellida ka elektroonilisel kujul *Lotus*- või *ASCII*-formaadis. Soovijail palun pöörduda Eesti Kõrgkoolidevahelise Demouuringute Keskuse poole.

Tables presented in the issue on diskettes in *Lotus* or *ASCII* format could be requested from Estonian Interuniversity Population Research Centre.

EESSÕNA

Eesti rahvastiku-uuringute hoogustumine eelmise aastakümne keskpaigas põrkus päris lihtsategi eesmärkide seadmisel andmestiku ebaadekvaatsusele. Iseseisvuse taastamiseni oli esmatakistuseks rahvastikuandmete raske kättesaadavus ja avaldamisvõimaluse pea täielik puudumine. Sellistes oludes kippus suure osa ametnikkonna ja isegi teadlaste hulgas levima arusaam, et salastatus kujutab endast peamist või koguni ainukest rahvastikuandmetega seotud probleemi. Sügisel 1991 otsekeelud kadusid ja selgus, et tegelikult on Eesti Statistikaameti andmestik äärmiselt puudulik läbi kogu nõukoguaja ning olemasolev pisku vajab sihiteadlikku korrastustööd. Läbivaks, arvatavalt peamureks üldse on sõjajärgse rahvastikuteabe ebapiisav võrreldavus ajas ja ruumis, mis aastakümnete jooksul kuhjununa on Eesti andmestiku madala kvaliteedi põhjuseks ning välistab isegi lihtsate demograafiliste analüüsivõtete kasutamise.

Andmevõrreldavust kahandanud asjaolud, olgu omaette või koostoiminult, moodustavad kopsaka sasipuntra: sagedasti muudetud andmedefinitsioonide ja arvutusvõtete kirjeldus on puudulik ning rakendamisaeg selgepiirilisel fikseerimata; Moskvas teostatud arvutuste metodoloogia ja meetodika on reeglina hoopis teadmata, sest tollase kirjavahetuse tõendusel pole Eesti ametnikel enama kui arvutustulemusi õigeks tunnistanud kaaskirja vastu huvi jagunud; väiksemate haldusüksuste suunas liikudes kahaneb hüppeliselt andmemah, mistõttu omavalitsuste rahvastikustatistika on eriti auklik ega ühti pealegi asjaomaste Eesti koondnäitajatega; statistilise territoriaalüksuse põhimõtet pole järgitud ja halduspiiride vähegi olulisem muutus on katkestanud rahvastikunäitajate aegread; andmeallikate kooskasutamine piirdub sündmus- ja loendusstatistika haruharvade ühilduskatsetega, küsitlusstatistika puudub aga täielikult. Loetletu ja palju muud sarnast viitab eelkõige suure hulga töö tegematajätmisele ja pole-minu-asi mentaliteedile. Kaudselt oli selline tööstiil muidugi soositud, aga mitte ka otse nõutud. Igatahes on viie aastakümne kuhjvutlemusena meil sõna otseses mõttes oblastile või asumaaale, mitte iseseisvale riigile kohane rahvastikustatistika.

Eesti Demograafia Assotsiatsiooni koondunud teadlaskond on rahvastikustatistika olukorda päris põhjalikult vaagunud. Arupidamiste küllalt loogilise tulemusena sündis otsus korrastada Eesti sõjajärgne rahvastikustatistika viisil, et kujuneks varasema ajaperioodiga ühilduv tervikandmestik. Mitmesuunaliste tööde korraldamine ja teostus, mille ühisnimetuseks on kinnistunud *Eesti Rahvastikustatistika Ühtlusarvutuste Programm*, on jäänud peamiselt Eesti Kõrgkoolidevahelise Demouuringute Keskuse ning Ajalooliste Isikuandmete Töörühma koondunud rahvastikuloolaste kanda. Korrastustööde ulatus määrab Programmi teostusviisi ja -kiiruse rippuma majanduslikest võimalusist ning koostöö laabumisest asjaomaste riigiasutustega. Muidugi on kõnealune Programm olnud arutlusaineks Valitsuse Isikuandmenõukogus. Poolehoidvaid seisukohti on välja öeldud omajagu, kuid tööde latus kulgemine on ikka jäänud mõne ametkonna soovimatuse taha käsitleda Programmi laiemaid eesmärke iseseisva riigi ja selle institutsioonide loomupärase ülesandena. Siiski, seoses Maailma Rahvastiku- ja Arengukonverentsi ettevalmistusega pidas Isikuandmenõukogu tarvilikuks oma võimaluste piires paari osaprojekti rahastada. Programmi raames on avaldatud kogumikud rahvastiku soovanuskoostise, elutabelite ja imikusuremuse ühtlusarvutustega ning ülevaade rahvastikuandmete ajalooallikatest (EKDK RU, Seeria C). Niiõelda ühiskondlikus korras äratehtu on hoopis mahukam, selle hulgast väärrib esiletõstmist 1989 aasta loendusandmestiku korrastamine ja uuskodeerimine. Ka käesolev kogumik tugineb suurel määral nimetatud tööle.

Omavalitsuste infovajaduse leevendamiseks andis Isikuandmenõukogu Programmi järgmise osaprojektina eelistuse sündmus- ja loendusstatistika ühtlusarvutustele. Töö algas 1995 aastal, kuid seiskus koos teiste sedalaadi ettevõtmistega Vähi-Savisaare valitsuse ajal. Tollal taastus sovetiaegset informaatilist mõttelaadi kandvate ametnike otsuspädevus riigiandmekorralduses, kellele andmevõrreldavust ja -kvaliteeti eesmärgistav ühtlusarvutuste valdkond mõjub tervikuna, ja õigusega, nende elupuu saagimisena. Ajuti

kippus tugevema ka arusaam, et iga omavalitsuse andmetarvidus on tema omamure, mis polnud kuidagi kooskõlas Rahvastikustatistika Ühtlusarvutuste Programmi lähtealustega. Viimane tugineb vastupidist loogikat kandvale riigiandmekorralduse üldpõhimõttele: keskvõimu esmasülesanne on kindlustada iga omavalitsus ühtse riigistatistilise andmekogumiga ning, muuseas, tagada sedaviisi võrreldavus teiste omavalitsuste, kogu Eesti ja välisriikide suhtes.

Jõgevamaa kogumik on neljas raamat maakonna sündmus- ja loendusstatistika ühtlusarvutuste sarjas ning järgib enesestmõistetavalt nii sisult kui esituslaadilt varemilmunud Lääne-Viru-, Järva- ja Viljandimaa kogumikke. Väärib rõhutamist, et projekti alguses kutsuti raamatu mahu ja struktuuri määramiseks ellu tööseminar, mille istungid toimusid pea üheksa kuu vältel. Nendel arupidamistel etendasid olulist osa maakonna asjatundjad, kes valisid enimsobivad isikutunnuste ja näitajate kombinatsioonid, muidugi olemasoleva andmekogumi poolt asetatud range piirangupuntra raamis. Töö teostajate meelehärmiks kasvatas tööseminar esitamisele kuuluva andmemahu lõpptulemusena enam kui kolmekordseks. Muuseas on see paista loendusandmestiku uustöötuse kaudu, kus tabelite arv numeratsiooniga hoopiski kokku ei lange: suurt osa valdkondi esindab kaks või enamgi arvtabelit. Kuivõrd kogumiku kasutajad on aga eelkõige ikka asjaomaste omavalitsuste ja maakonna inimesed, kaalus nendepoolne argumenteeritud soov üles plaanitud rahastamise ja tööajaga seatud tingimused. Küll nihkus iga raamatu mahu ja sisu kasvades koguprojekt pikema aja peale.

Kogumik esitab Jõgevamaa rahvastiku ühtlusarvutatud sündmus- ja loendusstatistika 1965-1990. Sündmusstatistiline andmestik on toodud näitajate kaudu, mis allusid korrastamisele kogu ajavahemikku hõlmavaks aegreaks. Kõik uusrehkendused tuginevad Eesti rahvaarvu ja vanuskoostise varasemale ühtlusarvutusele. Loendusstatistikast on 1989 aasta individuaalandmed uustöödeldud ja tulemus esitatud maakonnakeskse standardtabelite komplektina. Varasemate loenduste andmevalik järgib nimetatud tabelikogumit: esitatud on kõik võrreldavad ja väikeerisusega, kõrvale jäetud võrreldamatu struktuuriga arvandmed. Kuivõrd 1979 aasta loendusandmestik oli samuti uustöötusega hõlmatav, on vastavaid arvtabeleid hulga rohkem kui veel varasemate loenduste kohta, mil tuli piirduda vaid omaaegsete töötlustulemuste koondamise ja ühtlustamisega. Tabelikogum on eeskujuks ka järgmise Eesti rahvaloenduse töötlustulemuste koondamise ja ühtlustamisega. Tabelikogum on eeskujuks ka järgmise Eesti rahvaloenduse Eestikeskse läbitöötuse. Kus iganes võimalik, on valla/linna andmed esitatud vastavate maakonnaandmetega võrdväärse mahus; põhimõte on täielikult rakendatud 1989 aasta tabelikomplekti puhul. Kogumiku algusosa sisaldab maakonna rahvastikuarengu lühikirjeldust ning selgitusi andmedefinitsioonide ja piirumuutuste kohta. Trükitud materjali täiendab maakonna rahvastikuarengut kajastav elektrooniline jooniskomplekt.

Jõgevamaa rahvastikukogumiku valmimisele on aidanud kaasa palju toredaid inimesi, kellele kõigile kuulub autoritepoolne siiras tänu. Maakonnasarja väljakujundamisel oli asendamatu Taimi Parve entusiasm, kes muuhulgas selgitas oma pikaajalise töökogemuse varal rahvastikuandmete kasutamissuundi väljaspool Tallinna keskasutusi. Tolle tööetapi teiseks võtmeisikuks oli Piret Luik Kesk-Eesti Statistikast, kelle hingel lasub paljuski kogumiku mitmekordne maht esialgu plaanituga võrreldes. Jõgevamaa töössevõtt mitme suurema maakonna ja näiteks pealinna ees seletub maavanem Meelis Paaveli ning arendusosakonda juhtinud Ülari Alametsa ja praegu juhtiva Mati Jõgi asjatundliku huvi ja toetusega. Tegemist pole iseenesest juhusega, sest Jõgeva Maavalitsus paistab silma Eesti keskmisest hoopis kõrgema inimkeskse teabe väärtustamise poolest; olgu siinkohal viidatud kahele kohalikkonda käsitlevale konverentsile ning lülitumisele Euroopa Nõukogu koordineeritud Põlisusuuringusse. Käesoleva rahvastikukogumiku loendusandmete uustöötuse ja ühtlusarvutused viisid läbi Kalev Katus ja Allan Puur, keda andmeesituse ja kujunduse osas abistasid Asta Põldma, Kaire Alvet ja Marek Miil. Kogumiku ülevaatetekstid kirjutasi Kalev Katus, Allan Puur, Asta Põldma ja Luule Sakkeus. Põnevamad arvandmed valis välja ja koostas nende põhjal jooniskomplekti Kaire Alvet.

Rahvastiku loendus- ja sündmusstatistilised ühtlusarvutused toimusid pikka aega Eesti Kõrgkoolidevahelise Demouuringute Keskuse vahendite arvel, mida 1998 aastal aitas täiendada Haridusministeeriumi

sihtfinantseerimine R98/29. Loodud andmepankade hulgast, mis kõik on käesoleva projekti tarvis tasuta kasutada, väärib esiletõstmist korrastatud loendusandmestik. Ilma asjakohase ettevalmistuseta oleks kogumiku teostuse aja- ja rahakulu olnud mitmekordselt suurem. Andmevaliku ja esituslaadi seisukohalt tuleb kahtlemata oluliseks pidada Laulasmaa seminari (juuli 1993), samuti andmekorralduslikke mõttevahetusi rea rahvusvaheliste uurimisprojektide ja konverentside käigus, mille rahaline kate pärineb mitmest eri allikast. Kogumiku koostamisel on leidnud rakendamist Eesti Teadusfondi grantide nr. 2250 ja nr. 2901 raames saadud tulemused. Jõgevamaa sündmus- ja loendusstatistika ühtlusarvutuste kogumik poleks saanud teostuda ilma Valitsuse Isikuandmenõukogu rahalise toetuseta, eelarvevahendite kasutamine toimus Eesti Statistikaameti kaudu.

Kalev Katus

FOREWORD

The advancement of demographic studies in the middle of the 1980s was encountered by the inadequacy of population data in Estonia, even in cases of simple analyses. Limited availability of population data and restrictions in publication provided the major obstacle for research until the restoration of Estonian independence. The secrecy of state statistics contributed to the general spread of the view, also among the research community, that the problems concerning the population data are mostly, or even exclusively, restrained to availability, while classified data were believed to be of high accuracy. Following the cessation of restrictions in the Fall 1991, it became apparent that the population data in Statistics Estonia were heavily deficient, and under existing conditions, worthless for analysis. The major complication of the data turned to be the extremely poor comparability in time and in space.

During Soviet decades the data comparability requirements have been violated in several ways: applied definitions, calculation methods as well as time-span of their operation have not been properly documented; methods of calculations performed by Moscow are unknown and judging upon relevant correspondence, have been of low interest to Statistics Estonia and therefore locally unavailable; sub-national data have been very sparse and often failing to make up the totals for the whole country; the concept of administrative rather than statistical territorial units have been applied which makes the time series, under frequent administrative transfers, inconsistent; vital and census statistics were kept isolated from each other and the third major source of population data, surveys, have been ignored as a part of official statistics at the so-called republican level.

Population scientists have addressed the state of population statistics and expressed their serious concern. Discussions held in the Estonian Demographic Association resulted in the conclusion that the quality of Soviet-period population statistics as well as the analysis has been non-adequate to serve for the needs of a nation. The major direction of quality improvement of post-war population data, which could be undertaken in current circumstances, are the recalculations in order to achieve the consistency in time and space, particularly to bridge the gap with the statistics of pre-war independence period. Multivarious tasks in order to harmonise different data sources over 50-years period have been brought together under the *Program for Estonian Population Data Comparability*.

The accomplishment of the Program has been until the present stage carried out by the Estonian Interuniversity Population Research Centre and Working Group on Historical Population Data. Due to the extent of the tasks, the realisation of the Program and its speed is, of course, dependent on funding and the cooperation of relevant governmental institutions. Also, the Program has been addressed by the Governmental Commission for Population and Social Statistics. Aside the general support expressed, the progress has encountered the unwillingness of relevant institutions to consider the more general objectives of the Program as the common part of national statistical system. Nevertheless, in the framework of the preparations to Cairo Conference on Population and Development, the Governmental Commission supported a couple of sub-projects of the Program. The results have been published in several volumes, including consistent regional time series of age structures, life tables, infant mortality, and the inventory of historical sources on Estonian population (EKDK RU, Series C). The work accomplished under the initiative of the research community has been of much wider range, particularly concerning bringing into use the 1989 census microdata by recoding, verifying and documenting it. Among other applications, a noticeable part of the current publication largely builds upon this effort.

Given the urgent need for population data on the municipality level, the Governmental Commission for Population and Social Statistics has considered the Program's sub-project *Reviewed Population Census and*

Vital Statistics for support. The Project started at the beginning of 1995 but, together with other similar undertakings, was halted under Vähi-Savisaar government. At that time the old Soviet-type computing personnel, mixed under new conditions with profit-orientation, regained the decision-making authority, who regard the quality and comparability requirements in statistics like cutting off their feeding line. Additionally, the voluntarist ideas arose to leave the data issues to the responsibility of municipalities, dissolving the national statistical system. The Program's emphasis on the comparability over time and space were in clear conflict with these ideas.

This volume on Jõgevamaa is the fourth in the series of *Reviewed Population Census and Vital Statistics*, following in its content and presentation the earlier publications on Lääne-Viru, Järva- and Viljandimaa. Involvement of local authorities as principal data users was rather important at the beginning stage of the Project when a set of workshops were carried out in order to determine the scope and structure of the entire series. To a certain embarrassment of those responsible, these meetings resulted in an almost threefold increase of the amount of the volume. This development is, among others, visible from the list of census tables where the original numeration has been supplemented by additional tables. However, as the principal data users are the local authorities, the well-argued needs of county/municipality partners outweighed the constraints of the planned budget and time schedule. With the increase of amount and contents of each volume the whole Project has been spread to a longer period.

The volume presents vital and census statistics for Jõgeva county 1965-1990. Vital statistics include those indicators which could be subjected to recalculation resulting in consistent time series covering the whole period. All data are consistent with the previously recalculated Estonian county population age structures. Regarding census statistics, the 1989 microdata is newly processed to produce a set of regional standard tabulations, covering all municipalities in an equal amount. The data for earlier censuses follows the same standard set, providing all the comparable data and discarding non-comparable tabulations. Due to the access to microdata, the 1979 census is noticeably better represented than two earlier censuses for which only aggregate tabulations were available. When prepared for all counties, the set will provide the 1989 national census publication. Furthermore, the set also considered the view to serve as a model for the next census, its application would secure the data consistency over time. In addition to tables, the volume discusses the relevant statistical concepts and definitions, administrative transfers as well as presents a short review on Jõgevamaa population development. The volume is accompanied with the diskette including a series of computerised graphs to illustrate the main features of the county population.

The authors are indebted to contribution of many enthusiastic people. Indispensable has been the insight of Ms. Taimi Parve who carefully considered the applications of the data from the viewpoint of local needs. The persistence of Ms. Piret Luik from Kesk-Eesti Statistical Bureau bears the main responsibility for such an expansion of the volume. Accomplishment of the volume for Jõgevamaa among the first, ahead of several larger counties, has been mainly due to the interest and support of Mr. Meelis Paavel, Jõgeva County Governor, Mr. Ülari Alamets and Mr. Mati Jõgi, the former and the present Head of the development planning department. Jõgeva county authorities in general are paying greater attention towards population and social information; as a result of county initiative one could mention the two conferences focusing on the problems of local population and the participation in the Survey on National Minorities, coordinated by Council of Europe. The processing of the census data was performed by Kalev Katus and Allan Puur, assisted by Kaire Alvet, Asta Põldma and Marek Miil. The overview of applied concepts and definitions, as well as of the demographic development in Jõgeva county were prepared by Kalev Katus, Allan Puur, Asta Põldma and Luule Sakkeus. Kaire Alvet composed the set of graphs.

Estonian Interuniversity Population Research Centre has provided the *Program for Estonian Population Data Comparability* with the financial support from its beginning, supplemented in 1998 by Ministry of Education funding (R98/29). Results of this decade-long work have been made available for the Project free of charge, particularly the 1989 census microdata have been important. Prepared databases have

considerably saved the time and costs required for the accomplishment of the volume. The encouragement for the publication as well as the Project outline date back to the Seminar of Baltic Population Statisticians at Laulasmaa (July 1993), also important have been discussions held in the framework of several international research activities, funded from various sources. The volume has benefitted from research results of the Estonian Science Foundation grants No.2250 and No.2901. The Project has been supported by the Governmental Commission for Population and Social Statistics which funding has been allocated via the Statistics Estonia.

Kalev Katus

SISUKORD

1. JÕGEVAMAA RAHVASTIKUARENGU PÕHIJONED 1965-1990	XIII
1.1. Rahvastikutaaste	XIV
1.2. Sünnimus	XVII
1.3. Suremus	XX
1.4. Abielu ja perekond	XXII
1.5. Ränne ja põlisus	XXIV
1.6. Rahvastiku vananemine	XXIX
1.7. Rahvus ja keel	XXXII
1.8. Haridus	XXXIV
1.9. Majandustegevus	XXXVI
1.10. Eluase	XXXVIII
2. ANDMEALLIKAD JA MÄÄRATLUSED	XLI
2.1. Sündmusstatistika	XLI
2.1.1. Rahvastikusündmused	XLI
2.1.2. Iive ja rahvaarv	II
2.1.3. Sündmus- ja iibekordajad	LI
2.2. Loendusstatistika	LIII
3. ANDMEESITUS	LIX
4. PIIRIMUUTUSED	LXII
5. VIITED	LXXVIII
6. JOONISFAILIDE NIMEKIRI	LXXXII

TABELID

SÜNDMUSSTATISTIKA	1
Tabel 1. Rahvaarv ja muutuskomponendid 1965-1990.....	3
Tabel 2. Rahvastikusündmused 1965-1990	8
Tabel 3. Rahvastiku sündmuskordajad 1965-1990	12
Tabel 4. Rahvastiku soovanuskoostis 1965-1990	14
LOENDUSSTATISTIKA	21
RAHVALOENDUS 15.01.1959	22
Tabel 1A. Rahvastiku soovanuskoostis 1959	22
Tabel 2. Rahvastiku perekonnaseis 1959.....	23
Tabel 3. Rahvastiku haridus 1959.....	25
Tabel 5. Rahvastiku rahvus 1959.....	31
RAHVALOENDUS 15.01.1970	33
Tabel 1. Rahvastiku soovanuskoostis 1970	34
Tabel 1A. Rahvastiku soovanuskoostis 1970	35
Tabel 2. Rahvastiku perekonnaseis 1970	36
Tabel 3. Rahvastiku haridus 1970	39
Tabel 5A. Rahvastiku rahvus 1970	45
Tabel 8. Rahvastiku põhitegevus 1970.....	46

RAHVALOENDUS 17.01.1979	51
Tabel 1. Rahvastiku soovanuskoostis 1979	52
Tabel 2. Rahvastiku perekonnaseis 1979	53
Tabel 3. Rahvastiku haridus 1979	58
Tabel 4A. Rahvastiku paiksus 1979	64
Tabel 5. Rahvastiku rahvus 1979	68
Tabel 5A. Rahvastiku rahvus 1979	70
Tabel 6. Rahvastiku emakeel 1979	73
Tabel 6A. Rahvastiku eesti keele oskus 1979	80
Tabel 7. Rahvastiku lapsesus 1979	83
Tabel 7A. Rahvastiku lapsesus ema hariduseti 1979	85
Tabel 8. Rahvastiku põhitegevus 1979	86
Tabel 9A. Rahvastiku tööala (NRTAK) 1979	93
Tabel 10A. Rahvastiku amet (NRAK) 1979	99
RAHVA- JA ELUASEMELOENDUS 12.01.1989	103
Tabel 1. Rahvastiku soovanuskoostis 1989	104
Tabel 2. Rahvastiku perekonnaseis 1989	105
Tabel 3. Rahvastiku haridus 1989	110
Tabel 4. Rahvastiku põlisus 1989	115
Tabel 4A. Rahvastiku paiksus 1989	118
Tabel 5. Rahvastiku rahvus 1989	121
Tabel 5A. Rahvastiku rahvus 1989	123
Tabel 6. Rahvastiku emakeel 1989	126
Tabel 6A. Rahvastiku eesti keele oskus 1989	132
Tabel 7. Rahvastiku lapsesus 1989	136
Tabel 7A. Rahvastiku lapsesus ema hariduseti 1989	138
Tabel 8. Rahvastiku põhitegevus 1989.....	139
Tabel 9. Rahvastiku tööala (RTAK) 1989	146
Tabel 9A. Rahvastiku tööala (NRTAK) 1989	152
Tabel 10. Rahvastiku amet (RASK) 1989	158
Tabel 10A. Rahvastiku amet (NRAK) 1989	161
Tabel 11. Rahvastiku eluasemetüüp 1989	165
Tabel 12. Rahvastiku eluase: tubade arv 1989	172
Tabel 12A. Rahvastiku eluase: üldpind 1989	179
Tabel 12B. Rahvastiku eluase: elamispind 1989	186
Tabel 13. Rahvastiku eluasememugavused 1989	193
Tabel 14. Tihelioleku aste: 1-liikmene leibkond 1989	198
Tabel 14A. Tihelioleku aste: 2-liikmene leibkond 1989	204
Tabel 14B. Tihelioleku aste: 3-liikmene leibkond 1989	210
Tabel 14C. Tihelioleku aste: 4-liikmene leibkond 1989	216
Tabel 14D. Tihelioleku aste: 5+liikmene leibkond 1989	223

CONTENTS

1. DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT OF JÕGEVAMAA POPULATION 1965-1990	XIII
1.1. Population Growth	XIV
1.2. Fertility	XVII
1.3. Mortality	XX
1.4. Marriage and Family	XXII
1.5. Migration and Nativity	XXIV
1.6. Population Ageing	XXIX
1.7. Ethnicity and Language	XXXII
1.8. Education	XXXIV
1.9. Economic Activity	XXXVI
1.10. Housing Conditions	XXXVIII
2. DATA SOURCES AND DEFINITIONS	XLI
2.1. Vital Statistics	XLI
2.1.1. Vital Events	XLI
2.1.2. Population Number	II
2.1.3. Vital Rates	LI
2.2. Census Statistics	LIII
3. DATA PRESENTATION	LIX
4. ADMINSTRATIVE TRANSFERS	LXII
5. REFERENCES	LXXVIII
6. LIST OF ELECTRONIC CHARTS	LXXXII

TABLES

VITAL STATISTICS	1
Table 1. Components of Population Change 1965-1990	3
Table 2. Vital Events 1965-1990	8
Table 3. Vital Rates 1965-1990	12
Table 4. Age Composition 1965-1990	14
CENSUS STATISTICS	21
POPULATION CENSUS 15.01.1959	22
Table 1A. Age Composition 1959	23
Table 2. Marital Status 1959	25
Table 3. Educational Attainment 1959	31
Table 5. Ethnicity 1959	33
POPULATION CENSUS 15.01.1970	34
Table 1. Age Composition 1970	35
Table 1A. Age Composition 1970	36
Table 2. Marital Status 1970	39
Table 3. Educational Attainment 1970	45
Table 5A. Ethnicity 1970	46
Table 8. Main Activity 1970	46

POPULATION CENSUS 17.01.1979	51
Table 1. Age Composition 1979	52
Table 2. Marital Status 1979	53
Table 3. Educational Attainment 1979	58
Table 4A. Duration of Residence 1979	64
Table 5. Ethnicity 1979	68
Table 5A. Ethnicity 1979	70
Table 6. Mother Tongue 1979	73
Table 6A. Estonian Language Ability 1979	80
Table 7. Parity 1979	83
Table 7A. Parity by Education of Mother 1979	85
Table 8. Main Activity 1979	86
Table 9A. Branch of Economic Activity (SCCI) 1979	93
Table 10A. Occupation (SCCO) 1979	99
POPULATION AND HOUSING CENSUS 12.01.1989	103
Table 1. Age Composition 1989	104
Table 2. Marital Status 1989	105
Table 3. Educational Attainment 1989	110
Table 4. Nativity 1989	115
Table 4A. Duration of Residence 1989	118
Table 5. Ethnicity 1989	121
Table 5A. Ethnicity 1989	123
Table 6. Mother Tongue 1989	126
Table 6A. Estonian Language Ability 1989	132
Table 7. Parity 1989	136
Table 7A. Parity by Education of Mother 1989	138
Table 8. Main Activity 1989	139
Table 9. Branch of Economic Activity (ISIC) 1989	146
Table 9A. Branch of Economic Activity (SCCI) 1989	152
Table 10. Occupation (ISCO) 1989	158
Table 10A. Occupation (SCCO) 1989	161
Table 11. Dwelling type 1989	165
Table 12. Housing Conditions: Number of Rooms 1989	172
Table 12A. Housing Conditions: Total Floor Area 1989	179
Table 12B. Housing Conditions: Living Floor Area 1989	186
Table 13. Dwelling Utilities 1989	193
Table 14. Degree of Crowdity: 1-Person Household 1989	198
Table 14A. Degree of Crowdity: 2-Person Household 1989	204
Table 14B. Degree of Crowdity: 3-Person Household 1989	210
Table 14C. Degree of Crowdity: 4-Person Household 1989	216
Table 14D. Degree of Crowdity: 5+Person Household 1989	223

SISSEJUHATUS

1. JÕGEVAMAA RAHVASTIKUARENGU PÕHIJONED 1965-1990

Käesolev kogumik esitab sõjajärgse rahvastikustatistika ühtlusarvutuste esimese ja ajalisel hilisema poole, sedavõrd polnud alljärgnev tekstiosa esialgselt väljaandes üldse plaanitud. Erinevalt tabelosast, mis praktiliseks kasutuseks mõelduna moodustab omaette tarvitatava terviku, saab Jõgevamaa rahvastikulooline ülevaade olulist täiendust, kui kogu sõjajärgne rahvastikustatistika on varasema ajajärguga kokku viidud ning analüüsil kasutatav. Ometi oli kogumiku sisu ja struktuuri ettevalmistaval etapil maakonnainimeste kindel tahe näha väljaandes ka tekstilis-pildilist ülevaadet, mida alljärgnev püüabki täita. Kogumiku poolt hõlmatud ajavahemik 1965-1990 on lühikesevõitu, kuid annab siiski välja põlvkonnamõõdu, tehes rahvastikuarengu käsitlemise põhimõtteliselt võimalikuks. Samuti on tegemist vahetult nüüdisajaga haakuva, ehk teisisõnu, tänaste suundumuste alguspunktiks oleva andmestikuga. Nimetatud asjaolud lubavad eeldada, et järgnev kirjeldus suudab enam-vähem haarata lähimineküla rahvastikuarengu põhitrende ega ole eksitatud mitmesugustest võnkelaadsetest lühimuutustest demograafilistes näitavates.

Järgneva teksti, kuid ka ülejäänud kogumikuosade puhul on mõistlik tähele panna, et tegemist pole analüütilise väljaande, vaid standardtabelite esitusega. Viimase tunnusjooneks on iga rahvastikuprotsessi ja -seisundi ülevaatlik ja mõneti lihtsustatud, kõikvõimalikesse seostesse mittelaskuv käsitlus. Sellevõrra ei saa alljärgnev teha panust toimunud arengu põhjuste väljatoomisele, pigem on rõhk asetatud Jõgevamaa rahvastikuarengu põhisuundumuste kirjeldamisele ühe põlvkonna kestel. Ehk sobib sinne tekstiosa sissejuhatuses ka ametnikule, kes pole osanud lihtsatelegi demograafilistele näitavatele õiget rakendust leida ega seevõrra rahvastikuandmeid otsustusprotsessis kasutada, sooviks seda aga edaspidi teha. Tekstiosa elavdamise huvides on sellesse lükitud näputäis pilte kogumikuga kaasasolevast joonisfailide komplektist.

Oma koht on rahvastikuarengu käesoleval piiratud ülevaatel siiski täita, sest viimase viiekümne aasta jooksul kitsendasid rahvastikuandmete avaldamist, isegi pildi kujul, ranged reeglid. Kui Eesti kohta tervikuna mõni tsenseeritud ülevaade aeg-ajalt ilmus, siis maakonna rahvastikuarengust on ka artikli mahuga kokkuvõtted peaaegu olematud. Ometi on käesolevaga samalaadset tööd ikka varem ka tehtud. Pärast iseseisvuse saavutamist pani tollane Eesti Vabariik suurt rõhku ühiskonna vajadusi teeniva andmekorralduse ülesehitamisele ning esmakordselt Eesti ajaloo üleriigilise asutusena moodustatud Statistika Keskbüroo alustas ühe ulatuslikuma projektina varasema rahvastikustatistika korrastamist. Tollased ühtlusarvutused, mille põhiosa avaldati koos 1922 aasta loendusmaterjalidega, haarasid kõiki kolme toimunud rahvaloendust (lisaks eelmainitule 1881 ja 1897), millest igaüks oli läbi viidud mõneti erinevalt lähtepositsioonilt. Esimene Balti provintse hõlmanud loendus kaudselt vastandus Vene impeeriumi keskvoimule, rõhutades andmekorralduslikult kohalikku erikorda. Teine, üle-Venemaaline, vastuoksa, nivelleeris kohaliku eripära ning alles kõnealustest loendustest viimane võttis lähtekohaks rippumatu rahvusriigi ühiskonnakorraldusliku vajaduse. Sellevõrra polnud andmestiku ühtlustustöö mõistagi lihtne, ometi pidas noor riik üheks esmasvajaduseks luua arusaam omaenda elanikkonnast ja tema arengusuunast. Kui varasemat teavet ei õnnestunud esitada hilisema struktuuris, siis nägi ühtlusarvutuste metodoloogia ette vastupidise toimimisviisi: aluseks võeti 1881 aasta loendusandmestik ja halduspiirid ning arvutati hilisemad andmed selle järgi. Igatahes suudeti lõpptulemusena tagada kõigi kolme loenduse andmevõrreldavus.

Iseseisvusaegsed loendusandmed koos ühtlusarvutustega jõudsid peatselt ka trükki ning samal põhjusel kui praegu - statistiliste tööde ja kujuneva andmestiku suure mahu tõttu - korraldati tookordne avaldamine maakonnavihikude kaupa. Tänase Jõgevamaa kohta leiab enamiku andmeid Tartu- ja Valgamaa [RSKB 1924a] ning Viljandimaa [RSKB 1924b] vihust, kuid samuti kuluvad ära samalaadsed väljaanded Järvamaa [RSKB 1923] ja Virumaa [RSKB 1924c] kohta. Lisaks sarnasele eesmärgipüstitusele seob toonaseid käesoleva väljaandega veel see, et tabelite suure mahu tõttu ei leidnud mitte kõik tehtu äratrükkimist.

Muidugi lubab tänapäeva tehnika produtseerida materjali mitmekesisemalt, mida käesoleva kogumiku puhul on ka rakendatud. Täiendavalt võimaldab Jõgevamaa korrastatud andmefailide olemasolu kahe viimase loenduse kohta arvestada mitmesuguseid tekkivaid vajadusi hilisema uustöötuse kaudu.

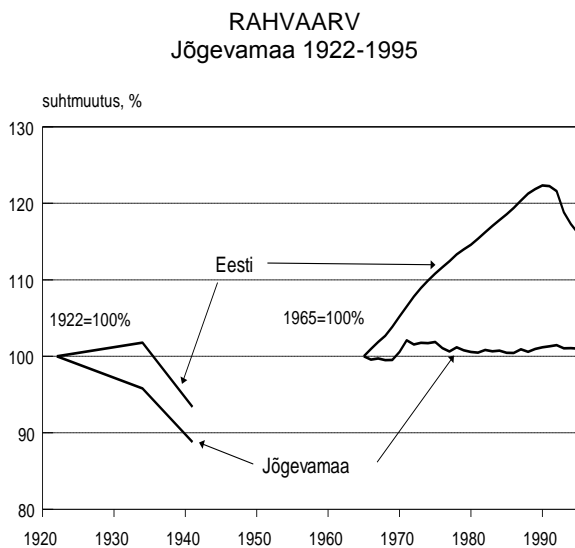
Tagasi pöördudes sõjaeelsesesse aega, hoidis Statistika Keskbüroo järgmise loenduse (1934) materjalid juba rutiinselt aegvõrreldavana ning puudus tarvidus omaette ühtlusarvutusülesande ning eraldi maakonnakogumike sarja järele. Sisulisest vaatenurgast kehtib öeldu ka 1941 aasta loenduse kohta, kuid andmeavaldamise, õigemini küll avaldamatuse määras siis juba saksa ja järgnenud vene okupatsioonitsensuur. Teiseks tollaseks sisutihedaks rahvastikuandmeid kajastavaks sarjaks oli professor Rammuli toimetatud tervishoiu-alased maakonnaülevaated, mis on ilmunud nii Tartumaa [Rammul 1938] kui Viljandimaa [Rammul 1933] kohta. Väärib märkimist, et rahvastikustatistika nagu ka muude valdkondade korrastatud andmestik oli tõsiseltarvestatavaks aluseks Eesti sotsiaalteaduste arengule 1920-1930 aastatel. Ühe olulise väljundina leidis andmetervik kasutamist Eesti Kirjanduse Seltsi poolt toimetatud maakondlike koguteoste sarjas, kus rahvastikuareng leiab loodus-geograafilise keskkonna taustal kooskäsitlemist teiste eluvaldkondadega. Teavet Jõgevamaa kohta tuleb otsida eelkõige Tartu- ja Viljandimaa asjaomastest kogumikest [Eesti Kirjanduse Selts 1925; 1939]. Sedalaadi süsteemsete ülevaadete valmimine osutus võimalikuks üsna peatselt pärast põhiliste ühtlusarvutuste teostamist, loodetavasti ei jää ka nüüdis-Eestis kõnesolev ajavahemik palju pikemaks. Jõgevamaaga seoses kuulub kindlasti äramärkimisele Juhan Kõpu Laiuse kihelkonna ajalugu, mis on kihelkonnakäsitletute hulgas jäänud seni põhjalikuimaks [Kõpp 1937]. Raamat paistab silma rahvastikuteabe esitusega pika ajaperioodi kohta. Hilisematest töödest väärib sarnase sihiasetuse poolest märkimist Johannes Hiiemetsa Torma kihelkonna ajalooline ülevaade [Hiiemets 1967], mis on seni kättesaadav vaid käsikirjana. Peipsi ümbruse kauaaegse eesti-vene segaasustuse tõttu on Jõgevamaa rahvastikku käsitletud ka nimetatud vaatenurgast, millest eelkõige olgu viidatud Aliise Moora mahukas töö [Moora 1964]. Etnograafilise ülevaate ajaloolisest vene asustusest Peipsi läänekaldal annab Elisabeth Richter [Richter 1976].

Uue iseseisvusaja jooksul väärib rahvastikuteabe valdkonnas esiletõstmist kaks Eesti vähemusrahvuste arengule pühendatud konverentsi Mustvees, millest esimese materjalid on ka trüki avaldatud [Jõgeva Maavalitsus 1996]. Maavalitsuse toel ja kohaliku statistikateenistuse kaasalöömisel viidi Jõgevamaal läbi Eesti Põlisusuuringu erivalim, mis hõlmas eestivenelaste peamise asuala. Kindlasti väärib esile Maavalitsuse tähelepanu kohalike vähemusrahvuste arengule, uuringu välitööde toetamine annab kindlustunde, et samavõrra leiavad andmed ka kohapealset analüüsimist ja rakendust. Nõnda on selles Euroopa Nõukogu poolt koordineeritavas pikaajalises töös Jõgevamaal oluline osa.

1.1. Rahvastikutaaste

Sündimuse, suremuse, rände ja mõneti kaudsemalt teiste demograafiliste protsesside koosmõju integreerivat rahvastikutaastet iseloomustab kokkuvõtlikult rahvaarv ja selle muutumine. Pikaajalises demograafilises arengus omalaadne rahvaarvu kiire kasvuperiood ja järgnev pööre rahvaarvu kahanemisele on ajaliselt kaetud eelkõige rahvaloendusandmetega. Esimene kogu Eesti maa-ala hõlmanud rahvaloendus toimus aastal 1881 ja sealtpeale saab rahvaarvu muutusest kõige üldisema pildi loendusaastate kaupa. 1922 aasta loenduse järel ühtlusarvutati kõigi varasemate loenduste andmed ajas ja ruumis võrreldavaks. Jõgevamaa puhul on nimetatud andmete kasutamine siiski piiratud, sest omaette maakonda siis veel ei olnud. Samuti pole omaaegsed ühtlusarvutused tänastes piirides korratavad: haldusjaotus on vahepeal korduvalt muutunud ning 1922 ja 1934 loenduste individuaalandmestik pole säilinud. Möödunud sajandi rahvaarvu üldmuutuse käsitlemisel on abiks Tartumaa andmestik, kuivõrd enamik tänasest Jõgevamaast moodustas tollal Tartumaa põhjaosa. Loendusvahemikus 1881-1897 oli Tartumaa valdade ja alevite rahvaarvu kasv nullilähedane, koos Tartu linnaga aga ületas seitset protsenti. Üldiselt iseloomustas eelmise sajandi kahte viimast kümnendit jätkuv üleminek rahvastiku traditsiooniliselt taastetüübilt kaasaegsele, millega kaasnes rahvaarvu pidev ja

kokkuvõttes küllalt märkimisväärne, valdavalt linnadesse suundunud kasv. Kuigi tänaste arengutrendide taustal oli rahvaarvu suurenemine üsna ulatuslik, tuleb tollast kasvu ometi hinnata tagasihoidlikuks. Nimelt toimus Eestis demograafiline üleminek nn prantsuse tüübi kohaselt [Chesnais 1992] ja rahvaarvu kasv jäi maha kõigist naaberriikidest vastavas arengujärgus.

kahanemine: järgmiseks loenduseks (1934) oli Jõgevamaa rahvaarv vähenenud 50.9 tuhande inimeseni, millele vastab enam kui neljaprotsendiline langus. Edestades samuti rahvaarvu langustel olnud Lääne-, Saare- ja Viljandimaad, oli vähenemine 1920-1930 aastatel märkimisväärne. 1941 aasta detsembris loendati Jõgevamaal 47.2 tuhat inimest, mis oli eelmise loendusega võrreldes enam kui seitsme protsendi võrra väiksem. Kui loendusvahemikus 1922-1934 oli rahvaarvu languse põhjuseks maakonna piiridest väljasuunduv linnastumine, siis järgmine loendusvahemik tõi esile rahvaarvu kriisilase kahanemise koos iseloomulike disproportsioonidega, näiteks meeste tuntava üleesindatuse rahvastikukaos. Uue rahvastiku taastetüübi juurdumise tõttu osutus Teise maailmasõja aegse kolme järjestikuse okupatsiooni, lahingutegevuse ning eriti sotsiaalsete ümberkorralduste mõju rahvaarvule hoopis tõsisemaks Esimese ilmasõjaga võrreldes.

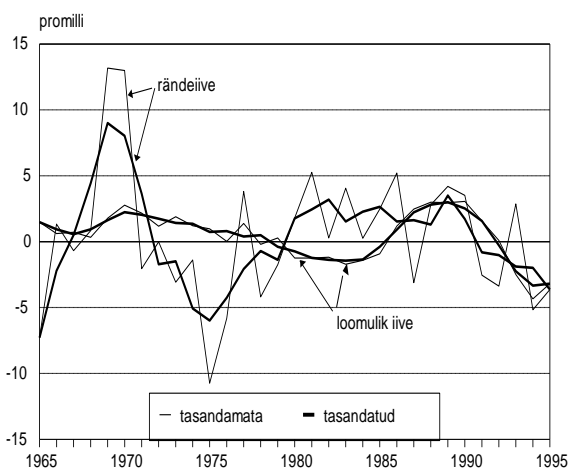
Iseseisva maakonnana moodustati Jõgevamaa Tartumaa põhjaosast ja Viljandimaa kirdenurgast 1949 aastal. Koos Läänemaa ja Virumaa poolitamisel tekkinud Hiiu- ja Jõhvimaaga pärineb Jõgeva maakond seega ajast enne Eesti haldusjaotuse laiahaardelist sovetiseerimist. Nagu allpool selgitatud, võib Jõgevamaa eraldamisele leida teatud ajaloolist tuge, oli ju ühendus Tartumaaga suhteliselt hilistekkeline. Loodud kujul sai maakond eksisteerida lühikest aega, Eesti rajoneerimine aastal 1950 tükeldas vastse Jõgevamaa kolmeks: Jõgeva, Mustvee ja Põltsamaa rajooniks. Paraku ei pühkinud uus luud vanast paremini ning juba samal kümnendil tehti algust killustatud osade kokkukoondamisega, mis jõudis lõpule 1960 aastate algupoolel. Sealtpäele on Jõgevamaa piirid püsinud suuremate muutusteta, mis on eelduseks rahvaarvu ning muude rahvastikunäitajate väljatoomisel.

Kogumiku käsitusvahemiku 1965-1990 jooksul iseloomustas Jõgevamaa rahvaarvu märkimisväärne stabiilsus, paari üksikut aastat välja arvates ei väljunud maakonna rahvaarv vahemikust 42-43 tuhat inimest. Taoline olukord oli üpris tähelepanuväärne Eesti kogurahvastikuga võrreldes, mis suurenes samal ajavahemikul peaaegu veerandi võrra. Erisuse peapõhjus tuleneb asjaolust, et Jõgevamaa ei kuulunud nende sihtregioonide hulka, kuhu suundus Venemaalt ja teistest NLiidu osadest lähtunud sisseränne. Rahvaarvu stabiilsusele aitas kaasa ka küllalt ühtlane loomulik iive, mis langes allapoole nulljoont vaid 1980 aastate esimesel poolel. Nagu teisteski valdavalt põlisrahvastikuga maakondades, polnud surmajuhtude ajutine ülekaal sündidest tingitud muidugi kõrgest suremusest ega liigmadalast sündimusest, vaid läbi aegade suurearvulisima eestlaste põlvkonna vanuriikka jõudmisest ning järkjärgulisest lahkumisest. Demograafilise

laine möödudes pääses mõjule maakonna rahvastiku suhteliselt kõrge sündimustase ning taastus rahvastiku positiivne loomulik iive. Üldtüüpiliselt on ka Jõgevamaal rändeiibe trend olnud mõnevõrra muutlikum. Teatud erijoonena taastus positiivne rändeiive 1970 aastate languse järel suhteliselt kiiresti, näiteks naabermaakonnast Viljandist terve aastakümne võrra varem, mis tasandas 1980 aastate alguse negatiivse loomuliku iibe. Muidugi ei saa seejuures tähelepanemata jätta rahvaarvu korrigeerimismuutust, mis rändeiibe kõikumistega koos käib ja seda vastasmärgilisena tasakaalustab. Peegeldades sündimuse üldist äkklangust Eestis, pöördus rahvastiku iive 1990 aastate algul ka Jõgevamaal negatiivseks ning on seda tänini. Pärast mitmekümneaastast stabiilsust on rahvaarv kogumiku ilmumisajaks langenud 41 tuhande piirimaile. Ühelt poolt põlis- ja teisalt maarahvastiku kõrge osakaal lubab prognoosida rahvaarvu keskmisest laugjama, kuid püsiva langustrendi jätkumist põlvkonnapikkuse ajavahemiku jooksul.

Küllalt erineva pildi saab rahvaarvu dünaamikast maa- ja linnarahvastiku lahuskäsitlusel. Kui linnarahvastiku arvukus ja osakaal maakonnas on aasta-aastalt tõusnud, siis maarahvastikku iseloomustas kuni 1980 aastate lõpupooleni aeglane, kuid pidev vähenemine. Negatiivse loomuliku iibe mõjul, mida toetas väljarände ülekaal sisserändest, vähenes Jõgevamaa maarahvastik käsitlusperioodi algusega võrreldes enam kui nelja tuhande inimese ehk suhtväljenduses 14 protsendi võrra. Oma panuse andsid sellesse ka

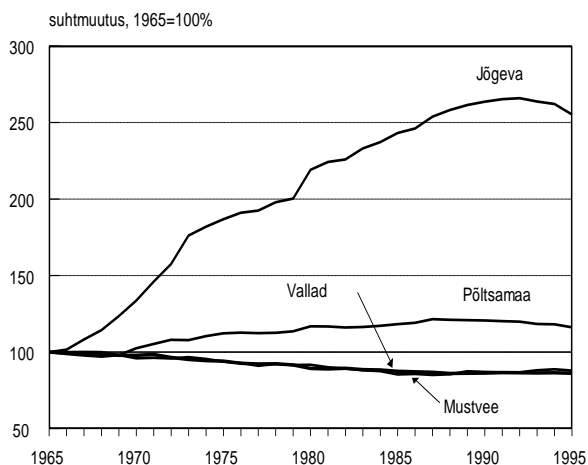
LOOMULIKU JA RÄNDEIIBE ÜLDKORDAJA
Jõgevamaa 1965-1995

Jõgeva ja Põltsamaa linna piirilaiendused. Nagu eespool mainitud, tulenes kahanemine mitte sündimuse- ega suremustasemest, vaid suurearvulise rahvastikupõlvkonna jõudmisest rahvastikupuu ülaossa. Maal süvendas selle protsessi mõju nooremaelise rahvastiku ränne linnadesse. 1980 aastate teisel poolel jõudsid mõlemad asjaomased tendentsid lõpule ning maarahvastiku loomulik kui ka rändeiive pöördus kahanemiselt kasvule, paraku vaid väga lühikeseks ajaks. Varasemaga võrreldes on tänane negatiivne iive maal hoopis teise tähendusega, olles põhjustatud just liigmadalast sündimusest, mis esmakordselt sõjajärgsel ajal asub taastetasandist allpool. Poleks sündimuslangust toimunud, oleks maarahvastiku kasv Jõgevamaal jätkunud ka 1990 aastatel.

Suhtväljenduses on linnaelanike arvu kasv käsitlusperioodil olnud üsna kiire, ometi iseloomustab Jõgevamaad teiste maakondadega võrreldes rahvastiku madal linnastumistase. Linnaelanike osakaal piirdub maakonnas kolmandikuga, sellest veel madalam tase on Eestis üksnes Põlvamaal. Taoline seik pole muidugi juhuslik, vaid seletub otseselt maakonna saamislooga ja rahvastikuarengu seaduspärasustega. Ajalooliselt on linnastumisprotsess seotud selgepiirilise ajavahemiku, nimelt demograafilise üleminekuga, mille jooksul maarahvastiku äravoolu toel kasvavad endised ning tekivad uued linnad. Nagu eespool mainitud, jõudis demograafiline üleminek Eestis lõpule enne Teist maailmasõda, mil tänase Jõgeva maakonna territoorium kuulus enamuses Tartumaa juurde. Nii maakonna kui terve Lõuna-Eesti keskusena oli Tartu linn Jõgevamaa elanikele peamiseks külgetõmbekeskmeiks. Kohalikud linnad ja alevid, Jõgeva, Mustvee ja Põltsamaa, täitsid lokaalset keskusfunktsiooni ning nende urbanisatsiooni ärgitav mõju oli hoopis väiksem. Jõgeva maakonna moodustamisega lõigati maakonnakeskus halduslikus mõttes ära, vähendatud piirides Tartumaal osutus linnastumisaste ebaproportsionaalselt kõrgeks, Jõgevamaal aga samavõrra madalaks. Tolleks ajaks oli maarahvastik suurema osa oma linnastumispotentsiaalidest juba ammendanud ning arvestatavat välisrändevooget maakonda ei suundunud, seepärast on madal linnastumisaste kujunenud Jõgevamaa rahvastiku püsijooneks. Samasugune arengukäik on iseloomulik ka Põlva maakonnale.

RAHVAAARV Jõgevamaa linnad 1965-1995

Jõgevamaa linnadest on keskaega tagasiulatuva arengulugu ainsana Põltsamaal. 1272 aastal rajatud ordulinnuse juurde tekkinud asula ajalukku mahuvad peatükid foogtkonnakeskuse, Liivimaa kuningriigi pealinna, staarostkonnakeskuse, Eesti ühe vanima manufaktuuritööstuse asupaiga ning valgustusajastu ja rahvusliku ärkamisaja kultuuri- ja hariduskoldena. Nagu enamiku vanade linnuslinnade puhul vaheldusid ka Põltsamaal kasvuperioodid sõdade laastustöö ning järjepidevuse kaotusega. Nii pärineb tänane Põltsamaa oma pikale ajaloole vaatamata just demograafilise ülemineku aegsest linnastumisperiodist. Kogumiku käsitlusaja juurde tagasi tulles on Põltsamaa kasv olnud aeglane. Seevastu maakonnapealinna Jõgeva rahvaarvu tõus on olnud otse plahvatuslik, veerandsajandi vältel suurenes linna elanikkond enam kui nelja tuhande inimese võrra. Absoluutarvuliselt jääb see mõistagi

tagasihoidlikuks, võrdluseks suurenes Tallinna ja Tartu rahvaarv samal ajavahemikul vastavalt ca 150 ja 30 tuhande inimese võrra. Suhtarvuliselt ületab 2.6-kordne suurenemine kõigi naabermaakondade pealinnade kasvutempo tuntavalt. Sama silmatorkav on Jõgeva rahvaarvu kiire tõus Põltsamaa ja Mustvee taustal, mis sest et tegemist oli alles möödunud sajandi viimasel veerandil tekkinud tillukese raudteeasulaga. Põltsamaa pikale arenguloole on ülal viidatud, samuti ulatus Peipsiäärse asustuskeskuse Mustvee elanikkond juba XIX sajandi keskpaigas paari tuhandeni [Pommer, Kuuse 1993]. Iseseisvusaja lõpuni ületasid mõlemad nimetatud linnad rahvaarvult Jõgevat enam kui kahekordselt.

Põltsamaa rahvaarv on käsitlusperioodi vältel suurenenud kokku 17 protsendi võrra, linna kasv on seejuures olnud küllalt ühtlane läbi kõigi sõjajärgsete loendusvahemike. Kuni 1970 aastate algupooleni oli Põltsamaa rahvaarvult Jõgevast suurem, sama asjaolu tõttu oli Jõgevamaa selle ajani ainsaks maakonnaks Eestis (segasevõitu halduskorraldusega Ida-Virumaad kõrvale jättes), kus maakonnapealinn ja suurim linn kokku ei langenud. Kogumiku käsitlusperioodil eristas Mustveed rahvaarvu aeglane, kuid püsiv vähenemistrend, muutuskomponentide ning rahvastikukoostise poolest sarnanes linn pigem maarahvastikule. Kokkuvõtlikult on linnarahvastiku kasvufaas maakonnas tänaseks seljataha jäänud ning edaspidi võib Jõgevamaal oodata kõigi linnade rahvaarvu kahanemist, eeskätt 1990 aastate sündimuslanguse mõjul. Taastetasandist kõrgem sündimustase, paari viimase aastakümne vältel korrastunud vanuskoostis ning paljuski säilunud asustusstruktuur lubavad Jõgeva maarahvastiku demograafilise taaste tulevikutrendi hinnata linnarahvastikust ühtlasemaks.

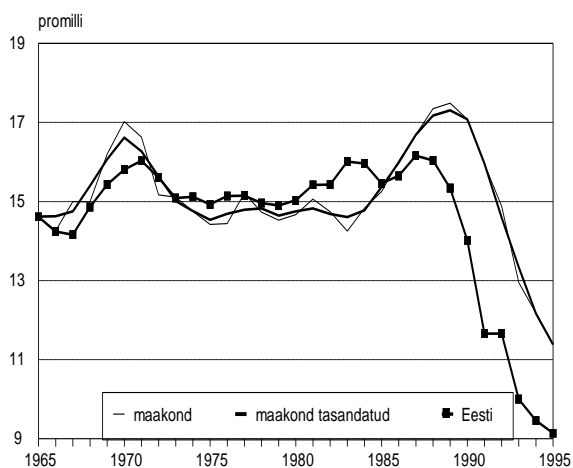
1.2. Sündimus

Jõgevamaal on elussündide arv ja sündimuse üldkordaja käsitlusajaluse ajavahemiku vältel läbinud kaks kasvuperioodi. Neist esimene 1960 aastate lõpul väljendab Eesti põlisrahvastikule iseloomulikku ning tolleaegse Euroopa sündimustrendi kontekstis ainulaadset tõusu [Festy 1984, Katus 1994]. Osundatud näitajad saavutasid kõrgpunkti aastatel 1970-1972, ületades käsitlusperioodi algtaset enam kui 15 protsendi võrra. Muuseas, viimati oli sündimustase nii kõrge Esimese maailmasõja ja Vabadussõja järgse lühikese kompensatsiooniperioodi ajal. Hoopis selgemini kui külgneval Järva- ja Viljandimaal järgnes tõusule sündimuse langus, mis viis ka sündide arvu ja üldkordaja uuesti alla. Näitajate uus tõus leidis aset 1980 aastate lõpupoolel, eelmisest põlvkonnajagu hiljem. Sündide absoluutarv saavutas kõrgpunkti 1989 aastal, mil maakonnas registreeriti kokku ligi seitse ja poolsada sünnijuhtu. Käsitletud üldnäitajate puhul tuleb mõistagi tähele panna rahvastiku vanuskoostise mõju. Nimelt on Jõgevamaa sündimuse üldnäitajate

vahepealset tagasilangust ning tõusukspöördumist 1980 aastatel oluliselt toetanud just rahvastiku vananemise ajutine peatumine ning asendumine noorenemisega. Väljarände kestva ülekaalu tõttu püsis Jõgevamaa sündimuse üldkordaja Eesti-keskmisest madalamal kuni 1980 aastate teise pooleni. Sealtpeale muutus olukord vastupidiseks ning ka üleriigiline sündimuslangus algas maakonnas kahe aasta võrra hiljem.

Maakondliku sündimusarengu käsitlemisel pakub sündmusstatistika üldnäitajatele arvestatavat täiendust loendusandmestik. Loendusprogrammi lülitatud küsimus sünnitatud laste arvust võimaldab heita maakonna sündimustrendile tagasipilgu enam kui poolsajandi vältel. Elussündinud laste arv ehk rahvastikustatistiliselt summaarne põlvkonna-sündimuskordaja on sisutihe näitaja, mis samuti toob esile sündimustaseme seose

SÜNDIMUSE ÜLDKORDAJA
Jõgevamaa 1965-1995

rahvastikutaastega. Teatavasti on rahvaarvu püsimiseks tarvis, et laste põlvkond ei oleks väiksem vanemate omast. Summaarkordajaga mõõdetuna vastab taastetasemele tinglikult 2.1 elussündi naise kohta, tänasest kõrgema imikusuremuse oludes proportsionaalselt enam. Põlvkonnanaõtjana ei ole osundatud kordaja mõjutatud sünniajastusest ja võimaldab seetõttu esile tuua tegeliku sündimustrendi. Peegeldades demograafilise ülemineku varast ajastust ja pereplaanimise kasutuselevõttu üheaegselt rahvastikuarengu pioneerriikidega Põhja- ja Lääne-Euroopas, iseloomustab ka kõige eakamaid Jõgevamaa põlvkondi juba taastetasandi lähedale langenud sündimus. Jõgevamaa jäi küll oma sündimusarengus veidi maha Viljandimaast, kuid edestas samavõrra näiteks Viru- või Saaremaad [Katus 1994].

Eesti võrdlusel naabermaadega tuleb sündimustaseme pikaajalise madaluse kõrval tõdeda ka põlvkonnasündimuse märkimisväärset ajalist stabiilsust, mis tuleneb ühelt poolt juba viidatud varajasest demograafilisest üleminekust, teisalt aga sõjajärgse beebibuumi ning üle-Euroopalise 1960 aastate lõpu - 1970 aastate sündimuslanguse puudumisest [Katus 1997a]. Nõnda iseloomustab selle sajandi Jõgevamaa põlvkondadest madalaim sündimus 1920 aastate sünnikohorti, kui tänased noored sellest veel madalamale ei lange. Koos Põlva-, Valga- ja Võrumaaga kuulub Jõgevamaa maakondade hulka, mida üldiselt on iseloomustanud Eesti keskmisest kõrgem sündimus, sedasama tundub kinnitavat samale piirkonnale ühine, rõhutatult madal sündimustase 1920 aastate kohordis. Tasemestabiilsuse raames tuleb teise trendina esile sündimuskäitumise sarnastumine. Kogumikus esitatud andmed kinnitavad, et järjekindlalt on kasvanud nende naiste osakaal põlvkonnas, kes oma demograafilise karjääri lõpetab just kahe lapsega, ning vähenenud lapsesuse äärmusrühmade esindatus. Nooremate põlvkondade poole liikudes on kahelapseliste osa kuni viimase ajani suurenenud. Lastetute osakaal on seevastu kahanenud ligi neljakordselt, piirdudes 1940-1950 aastate kohordis kuue-seitsme protsendiga; ligi kahekordselt on vähenenud ka nelja- ja enamalapseliste määr. Jõgevamaa rahvastiku lapsesuse erijoonena tuleb rõhutada kolmelapseliste naiste suhtelist arvukust, pealegi on vanemast kohordist alates selle rühma osakaal sarnaselt kahelapselistele tõusnud. Kokkuvõttes iseloomustab eakaid põlvkondi noorematega sarnase koondtulemuse juures nii kõrgem lastetus kui paljulapsesus.

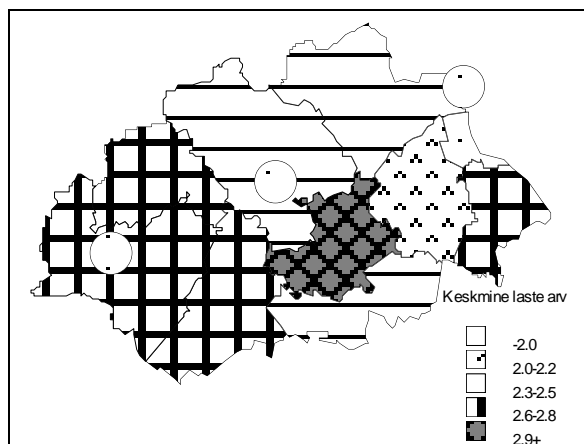
Lastetuse vähenemine nooremates põlvkondades on märgiks sündimus- ja abielukäitumise omavahelise seose teisenemisest ning kummagi elutahu iseväärtustatuse kasvust [Council of Europe 1997; EAPS/BiB 1992]. Nimetatud areng avaldub muuhulgas ka vallassündimuse suurenemises, ei sega ju tänapäeval lapsesaamist abielu juriidiline vormistamatus. Täna Eestis algab enam kui üheksa kümnendikku esmasrasedustest väljaspool juriidilist abielu, mistõttu seos lapse sünni ja abiellumise vahel on traditsioonilisega võrreldes pigem vastupidine: abielu registreerimine eeldab kindlat lapsesaamissoovi.

Muidugi ei tähenda asjaomane tendents üksikemaduse hüppelist kasvu, millise järelduse poole juriidikale toetuv Eesti sündmusstatistika igat andmekasutajat ilmselgelt suunab. Tegelikult elab ligikaudu 90 protsenti vallassündidena registreeritud lastest mõlema vanemaga [Katus, Puur, Sakkeus 1995a].

Sünnijärjekorra koondumise taustal paistavad piirkondlikud erisused Jõgevamaa rahvastiku sündimuses küllalt püsivana. Tüüpiliselt pole taasteipiirini küündinud ükski linnanaiste põlvkond, maarahvastikku seevastu on kuni viimase ajani iseloomustanud taastetaset ületav sündimus. Ajas on erisus linna- ja maarahvastiku lapsesuses koguni kasvanud: kui vanimas põlvkonnas ületas maarahvastiku summaarne sündimuskordaja linlaste vastavat näitajat vaid kaheksandiku võrra, siis sõjajärgsetes põlvkondades läheneb

erisus kolmandikule. Erinevuse taga seisab peamiselt ühelapseliste ning kolme- ja enamalapseliste vastandlik proportsioon. Jäägu siinkohal kõrvale arutus kõnealuse lapsesusaotuse põhjustest, igatahes on taoline olukord eeldanud pidevat ühesuunalise saldoga rändeprotsessi rahvastikukao ärahoidmiseks linnas. Valdadest on Jõgevamaa lapserikkaim Pala, kus kolme- ja enamalapselised moodustavad ligi poole täiskasvanud naisrahvastikust, ning Puurmani ja Pajusi vald, kus lasterikaste naiste osakaal läheneb kahele viiendikule. Lisaks Jõgeva ja Põltsamaa linnale jääb maakonnakeskmisest märgatavalt allapoole ka Tabivere vald. Jõgevamaa linnade hulgas eristub sündimusnäitajatelt Mustvee, kus kogumiku arvtabelites kajastatud kolme vanema põlvkonna sündimus saavutas taastetasandi või isegi ületas selle. Kuivõrd samalaadselt kõrge sündimus (keskmiselt üle kolme lapse naise kohta) on enne 1920 aastat

SÜNNIPÕLVKONNA 1940-1949 LAPSESUS
Jõgevamaa 1989

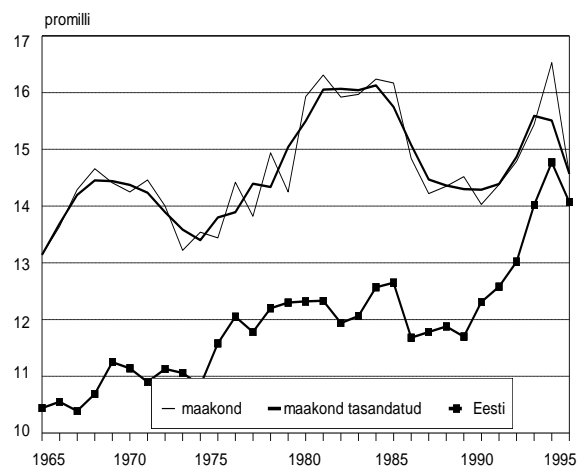
sündinud põlvkonnas omane ka Raja vallale, viitab see märkimisväärselt hilisemale demograafilisele üleminekule sealkandi põlisvenelastel. Osundatud põlvkondades on kõige tüüpilisemaks koguni nelja- või enamalapselised, küündides osakaalult üle 40 protsendi naistest. Euroopa abiellumustüübist erinevale peremoodustusele viidates piirdub lastetus Raja vanemates põlvkondades vaid kümnendikuga. Lapsesuse sotsiaalerisus, kajastatud haridustunnuse kaudu, on järjekindlalt vähenenud, suurim koondumus kahelapsesusele iseloomustab kõrgharitud naise.

Eestis tervikuna, sealhulgas ka Jõgevamaal, on sündimus 1990 aastatel tuntavalt langenud. Lähemad aastad annavad vastuse, kas sünnitusikka jõudnud noored põlvkonnad toovad viimasel poolsajandil valitsenud sündimustrendi stabiilsusse pöörde või mitte. Sündimuse peajoone määrab seejuures mitte niivõrd lastetute ega ammugi mitte paljulapseliste, vaid juba üht last omavate perede edasine käitumine. Olles loobunud teisest lapsest oma elu kahekümnendatel aastatel võivad nad selle hiljem tasa taha, kuid võivad sellest ka lõplikult loobuda. Sõltumata edasisest arengust on 1990 aastate sündimuslangus juba rahvastikupõlvkondade järsu ebaühtlusena fikseerunud ning demograafiline laine jääb kestma järgneva 70-80 aasta vältel ja kaudse mõjuna kauemgi.

1.3. Suremus

Surmajuhtude arvule ja üldkordajale on käsitusperioodil kokkuvõttes olnud omane laineline tõusutrend. Üldkordaja suhteline stabiilsus 1965-1975 on pigem vaheepisoodiks suremuse üldnäitajate pikemaajalises tõusus. Järgneva kümne aasta jooksul Jõgevamaa rahvastiku suremuse üldnäitajate tõus jätkus, surmajuhtude aastakeskmine arv saavutas kõrgtaseme 1980 aastate algul, lähenedes seitsmesajale juhule. Sama kümnendi lõpul nii surmade arv kui üldkordaja ajuti langesid, et siis uuesti tõusta 1990 aastatel. Erinevalt mitmest enamlinnastunud maakonnast määras Jõgeva suremuse üldnäitajate dünaamika suures osas maarahvastik, seetõttu on näiteks tähelepanuväärne surmajuhtude arvu hoopis aeglasem tõus käesoleval kümnendil. Muidugi, rahvastiku tervises seisundit maakonnas kirjeldavad nimetatud üldnäitajad vaid pinnapealselt, sest nende dünaamika määrab peamiselt rahvastiku vanuskoostis. Viimase osas on tähtis eeskätt vanemaeliste proportsioon, kelle hulgas suremisintensiivsus on rahvastikukeskmisest mitmekordselt kõrgem. Samuti on just rahvastiku vanuskoostisest tingituna Jõgevamaa suremuse üldkordaja püsinud kogu käsitusperioodi vältel märkimisväärselt kõrgem Eesti keskmisest. Noorema vanuskoostise tõttu on vähe surmajuhte ning keskmisest ca 30-40 protsendi võrra madalam suremuse üldkordaja Jõgeva linnas.

SUREMUSE ÜLDKORDAJA
Jõgevamaa 1965-1995

Rahvastikuteaduses kasutatakse suremusintensiivsuse iseloomustamiseks tavapäraselt elutabelinäitajaid, mis võimaldab vanuskoostise mõju kõrvale jätta ning keskenduda asjaomasele protsessile. Paraku on käsitletava ajavahemiku piires Jõgevamaa kohta koostatud elutabel vaid ühel korral [EKDK 1994a]. Omaaegne NLiit oli liiga suur, et Moskva oleks jõudnud elutabeleid rajooniti teha, Eesti statistika aga ei osanud ega pidanud ka vajalikuks neid arvutada (teadlaskond hoiti teadupärast seadusandlikult arvandmetest eemal). Selle ainsa tabeli kohaselt oli maakonna meeste ja naiste sünnieluiga vastavalt 63.8 ja 73.9 aastat (1986-1991), jäädes Eesti niigi kurvavõitu keskmisest märgatavalt lühemaks: meeste osas ligi kahe, naiste osas poolteise aasta võrra. Maakondadevahelises pingereas paigutus Jõgevamaa keskmise eluea poolest tagumiste hulka. Kogu riigile tüüpiliselt paistab eluea lühiduse poolest eriti silma maarahvastik: 63.2 aastat meestel ja 72.6 aastat naistel. Nendegi näitajate poolest kuulub maakond pigem viimaste hulka, näiteks maanaiste eluea võis lühema leida üksnes Läänemaal. Jõgevamaa linnarahvastiku keskmine eluiga oli mõnevõrra kõrgem, vastavalt 65.4 ja 76.4 aastat. Naiste osas olid arvud riigikeskmisest aasta võrra kõrgemad, meeste osas maarahvastikuga sarnaselt madalamad.

Rahvastiku tervises seisundile tausta loomiseks olgu siinkohal näite korras ära toodud Jõgevamaa võrdlus Tshiiliga, mis rahvusvahelises liigituses esindab arengumaid. Meelega pole võrdluseks valitud mõnd arenenud Euroopa riiki, et vältida lihtsakoelist eneselohtust ja viitamist siinsete olude igakülgele halvemusele. Vahemärkusena olgu täheldatud, et Jõgevamaa elutabeli arvutamisel on kasutatud ÜRO standardmetoodikat nagu ka Tshiili puhul [United Nations 1997], mistõttu kaks tabelikomplekti on mõõndusteta võrreldavad. Andmetest nähtub, et Jõgevamaa rahvastiku sünnieluiga jääb Tshiili tasemest oluliselt maha, naiste osas ligi nelja, meeste osas aga enam kui kaheksa aasta võrra. Kui absoluutväljenduses erisus vanuseti väheneb, siis suhtarvuliselt elueaperspektiivi ebavõrdsus kasvab, saavutades maksimumi 70 eluaastate paiku. Selle vanuseni jõudnud Jõgevamaa meestel jääb eelseisev eluiga koguni kolmandiku võrra lühemaks kui Tshiilis, naiste puhul on mahajäämus mõnevõrra väiksem. Toodud jooniselt paistab selgesti ära Eestile üldiseloomulik täiskasvanusuremuse seisak: suremusnäitajate olulist paranemist pole selles vanusrühmas toimunud alates 1950 aastate lõpust. Niisugune olukord iseloomustab kogu Kesk- ja Ida-Euroopat, kuid tuleb Eestis tugevamalt esile [Hertrich, Meslé 1997]. Ilma pikajaliste ja mahukate eriuuringuteta on nimetatud nähtuse konkreetseid põhjusi võimatu selgitada, kuid

ainuüksi ülaltoodud võrdlusest peaks olema ilmne kindral Pinocheti sõjaväerezhiimi väiksem inimvaenulikkus Käbin-Vaino nukuvaalitsusega võrreldes.

Eesti maakondlikule suremusandmestikule omase vanustunnuse puudumise kiuste on ühe earühma, nimelt imikuea suremusarengut võimalik siiski ka trendina jälgida. Teatavasti langes imikusuremuse tase sotsiaalse progressi ilminguna demograafilise ülemineku käigus mitmekümnekordselt ja tänaseks on sellest kujunenud suhteliselt harvaesinev sündmus. Väikese esinemissageduse tõttu on juhuvõnked omandanud maakonna tasandil küllalt arvestatava mõju, mis teeb protsessitrendi hüplikuks. Olukorrast ülesaamiseks on Jõgevamaa imikusuremuskordaja tasandatud viieaastase liikuvkeskmisega, sellele vaatamata jääb kordaja võnkeamplituud küllalt suureks isegi maakonnas, väiksematest haldusüksustest rääkimata. Üldjoontes järgib Jõgevamaa imikusuremuskordaja käsitlusperioodil eestikeskmist trendi: 20 promillile lähedastel tasemelt 1960 aastate keskpaigas vähenes kordaja käsitlusperioodi lõpuks ca 13-14 promilli piirimaile.

Rahvusvahelise sünnimääratluse rakendamise järel Eestis arvatati 1992 ja 1993 aasta imikusuremusnäitajad kaheselt. Uue määratluse kohaselt osutus Jõgevamaa imikusuremuskordaja maakondade seas Hiiumaa järel kõrgeimaks [EKDK 1994b], kuigi juhuvõngete tõttu ei pruugi maakondlik diferentsiatsioon olla püsiv. Viimastel aastatel on sündimuslangus viinud imikusurmad Jõgevamaal alla kümne juhu, mis arusaadavalt kasvatab veelgi juhukomponendi mõju. Käsitlusperioodi algupoolel iseloomustas imikusuremuse kõrgem tase Jõgevamaa linnaelanikke, 1970 aastate keskpaigaks suhe võrdsustas ja pöördus järgneval kümnendil linnaelanike kasuks. Kõrvutades linna- ja maarahvastikku, oli taolise arengu põhjuseks imikusuremuse mõningane langustendents linnas maal jätkunud stagnatsiooni taustal.

SUREMUSE VANUSKORDAJA
Jõgevamaa 1986-1991 ja Tshiili 1995

Eeltoodu valgusel tuleb rahvatervist pidada tõsiseks rahvastikuprobleemiks nii Jõgevamaal kui Eestis tervikuna. Keskmise eluea seisaku ja kohalise tagasilangusega võrdselt mõtlemapanev peaks olema suremuskõvera tüübimuutus, mille tulemusena meessuremus on omandanud arengumaa tunnused [Katus, Puur 1991]. 1990 aastate algupoole andmed räägivad koguni eluea täiendavast langusest, mis on eelneva seisaku süvendanud tervisekriisiks. Surmapõhjuste struktuur Eestis ei erine põhimõtteliselt arenenud riikidele omasest, probleem taandub inimeste kiiremale läbikulamisele ning ühtede ja samade surmapõhjuste varasemale mõjulepääsemisele [Katus, Puur 1997]. Lisateavet surmapõhjustest üldkordaja kaudu esitatuna võib leida Eesti Suremusatlasest [Baburin, Gornoi, Leinsalu, Rahu 1997]. Olukorra parandamiseks vaevalt lihtsaid retsepte leidub ning rahvastikuprotsesside suure inertsuse tõttu ei saa ka kiiret muutust loota, kindlasti ei ole põhjust sellena käsitleda eluea tõusu paaril viimasel aastal seisakuaegsele tasemele. Rahvastikutervise kumulatiivne iseloom lubab pööret paremusele oodata alles pärast seda, kui ühiskondlike olude stabiilsus ja saavutatud heaolu hakkab toimima läbi mitmekümneaastase põlvkondliku kogemuse. Seni tuleb osata arvestada liigsuremuse mõju erinevatele elualdkondadele, näitena olgu toodud eluea soodisproportsioonist johtuv väga kõrge üksikute osakaal naisvanurite hulgas. Arusaadavalt ei luba tänased rahvastikutervise näitajad rääkida Eesti asumisest Euroopas.

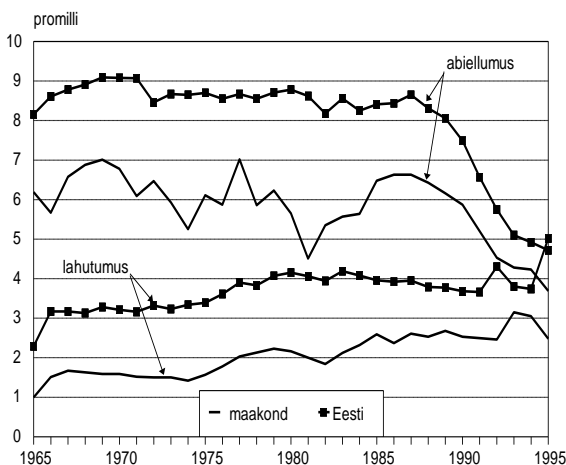
1.4. Abielu ja perekond

Jõgevamaal registreeritud esmas- ja kordusabielude arv on olnud üsna kõikumine, muuhulgas ka Eesti kogurahvastiku abiellumuse näitajate taustal. Käsitlusperioodil on maakonnas jälgitavad kolm

abiellumiste arvu tõusulainet. Visuaalselt meenutab pilt San-Marino vappi, või kui soovite, Jõgeva vooremaastikku. Käsitlusperioodi ulatuses paikneb esimene voorepealne 1960 aastate lõpul ja kaks järgnevat kümneaastase vaheajaga. Üksteise suhtes tasemelt enam-vähem võrdsed, jäävad kõik need kõrgpunktid veerandi võrra Eesti keskmisest madalamaks, üldkordajaga mõõdetult 6-7 promilli piirimaile. Üleriigilist trendi järgides väheneb abielujuhtude arv 1990 aastatel järsult, tänaseks on abiellumiste aastakeskmise arv langenud alla poole varasemast tasemest. Võnkeline trendi põhjust tuleb ilmselt otsida mitme teguri koostoimes, vanuskoostis üksinda niivõrd ulatuslikeks kõikumisteks alust ei anna.

Lahutuste arv on Jõgevamaal, nagu Eestis tervikuna, käsitlusperioodil kasvanud. Kolm aastakümnet tagasi oli lahutus veel suhteliselt harvaesinev sündmus, kogu maakonna peale registreeriti siis 40-50 lahutusjuhtu aastas. Absoluutarvu ja lahutumuse üldkordaja suurenemine jätkus ilma märkimisväärsete tagasilangusteta käsitlusperioodi lõpuni, kokku on kasv olnud üle kahe korra. Vaatamata abiellumuse vähenemisele pole

ABIELLUMUSE JA LAHUTUMUSE ÜLDKORDAJA
Jõgevamaa 1965-1995

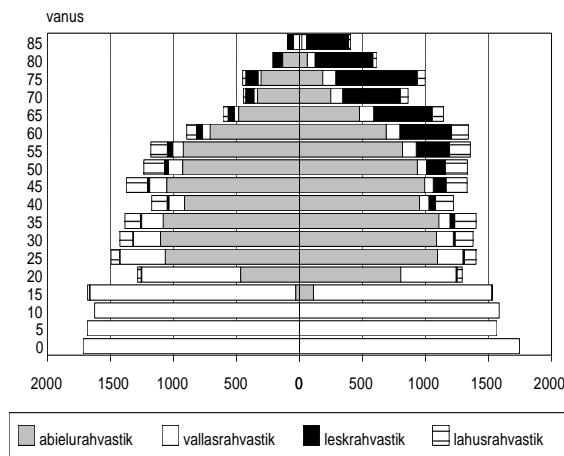
lahutuste arv langenud ka 1990 aastatel. Nõnda on abiellumiste ja lahutuste arv üksteisele üsna lähedale jõudnud, kuigi veel pole maakonnas realiseerunud Eesti kogurahvastikku iseloomustav harukordne situatsioon, kus lahutused abielujuhte absoluutarvuliselt ületavad. Osundatud abiellumus- ja lahutumusnäitajate põhjal järeldusi tehes tuleb muidugi kogu aeg meeles pidada, et Eesti sündmusstatistikas kajastub üksnes registreeritud abielu, milline kooseluvorm on põlisrahvastiku nooremates põlvkondades kiiresti asendumas vabaabieluga [Katus, Puur, Sakkeus 1995a]. Ka Jõgevamaal viitab 1990 aastate abiellumuslangus eelkõige sellesamale protsessile. Lahutumusnäitajad võivad veel mõneks ajaks kõrgeks jääda, seejärel aga langevad paratamatult, sest ka lahutusena registreeritakse vaid juriidilise abielu purunemist.

Eriti moonutatud ettekujutuse annavad abiellumus- ja lahutumusnäitajad asjaomaste protsesside maakonnasisese diferentsiatsiooni kohta, milline asjaolu on välja tulnud kõigi seni ühtlusrarvatud maakondade puhul [EKDK 1996a, 1996b, 1996c]. Vahest kõige enam torkab silma lahutumusnäitajate hüppeline tõus Jõgeva linnas 1980 aastate alguses, kus abiellunud paaride arv suurenes kahe aastaga pea kolm ja lahkuminevate paaride arv üle nelja korra. Samal ajal kippusid mujal Jõgevamaal, nii Mustvees, Põltsamaal kui ka valdades abiellumised ja lahutused suisa otsa lõppema. Oleks taolisele diferentsiatsioonile siis tähelepanu pööratud, oleks võimalik olnud raporteerida demokraatliku tsentralismi põhimõtte väljapaistvast rakendusest rahvastikustatistika vallas [Lenin 1918]. Uuemal ajal tuleks neid arve tõe pähe võttes Jõgeva linn oma 15 promillini küündiva lahutumuskordajaga kindlalt Guinnessi rekordiraamatusse kanda. Tegelikult pole siiski üheks ega teiseks põhjust, lihtsalt abiellujate ja lahutajate varem elukohajärgne arvestus on miskipärast asendunud registreerimisjärgse statistikaga.

Sündmusstatistika regionaalse kasutamatus juures jääb võimalus pöörduda loendusandmestiku poole, mis annab pereprotsessidest rahvastikuseisundilise ülevaate. Viimase rahvaloenduse andmetel moodustasid abielu- ja vabaabieluinimesed Jõgevamaa kogurahvastikus pisut vähem kui poole, vallalised kaks viiendikku, lesed vähem kui kümnendiku ning lahutatud ja lahuselavad kokku kuus protsenti. Niisuguse jaotusega kuulub Jõgeva keskmiste maakondade hulka, kuigi vallalisi ja leski on pisut rohkem, abielu- ja lahusrahvastikku aga mõnevõrra vähem. Juuresolev rahvastikupuu näitab, et põlvkonnas saavutab abielusolijate osakaal kõrgtaseme kolmekümnendates eluaastates, pärast neljakümne viiendat sünnipäeva hakkab abieluinimeste osatähtsus järk-järgult vähenema, esmalt lahutumuse, vanemas eas lehestumuse tõttu. Peegeldades sajandi keskpaigani Eestis valitsenud nn Euroopa abiellumustüübi ja sõja järeldajate

RAHVASTIKU PEREKONNASEIS Jõgevamaa 1989

kadumist, näitab viimane loenduspiil kooselusuhetest täielikult kõrvalejäänud rahvastikuosa vähenemist nooremate põlvkondade suunas. Nagu mujalgi Eestis, nii võib ka Jõgevamaal selgesti tähele panna ebavõrdsest elulemusest tulenevat erisust vanemaaliste meeste ja naiste perekonnaseisus. Et lesknaisi on kuus korda rohkem kui leskmehi, tõstab see üsna tüüpiliselt ka Jõgevamaa valdavaks naisprobleemiks üksikvanuritega seonduva [Sakkeus 1995]. Pensioniealiste naiste hulgas moodustavad üksielavad ligi poole, kusjuures mõnes vallas ligineb nende osakaal kahe kolmandikuni.

Jõgevamaa rahvastiku perekäitumise piirkonnaerisused on olnud suhteliselt tagasihoidlikud. Kuni kolmekümnenda eluaastani iseloomustas linna- ja maarahvastikku üsna võrdne abielulisus, kõigis vanemates eärühmades ületas linnarahvastiku abielulisus maarahvastiku oma. Olukorra tagamaid ei tule siiski otsida linnainimeste suuremast huvist kooselusuhete vastu, vaid rahvastiku soovanuskoostisest. Mitmes Jõgevamaa vallas võib täheldada tublisti meeste kasuks nihkunud soosuhet, vaatamata meeste hoopis kõrgemale suremusele püsis meesülekaal maal pea viiekümnenda eluaastani. Teisalt oli maakonna linnades naisi rohkem juba kahekümneaastaste seas, kuigi Jõgevamaa elutabeli kohaselt toimus soosuhete võrdsustumine alles kolmekümnendates eluaastates. Ilmselt ebaühtlase valikuvõimaluse tõttu ületas vallaliste osakaal maameeste hulgas naiste sama näitaja pea kahekordselt. Võimalikku seost kinnitab kõrge soosuhete ja vallasusmäära variatsioon haldusüksuseti: kooselusuhetest kõrvalejäänute kõrge osakaalu poolest eristuvad teistest Pala, Pajusi, Raja ja Torma, täpselt samades valdades võis leida ka suurima, kohati kolmandikuni ulatuva meesülekaalu. Seevastu arvestatava naisülekaaluga Jõgeva ja Põltsamaa linnades oli naiste abielulisus meeste omast madalam ning vallalisusmäär vastavalt kõrgem. Rändest tingitud, võib soosuhete eelpoolkirjeldatud nihke tekkepõhjus olla põhimõtteliselt kahesugune: naiste sooselektiivne lahkumine maalt peremoodustuseelsel eluperioodil paremate lootuste ajal või kolmekümnenda eluaastani abielusuhetest kõrvalejäänud naiste linnasuundumine pettumusest. Arvata, et tasakaalustamata soosuhe ei piirdu negatiivse toimega rahvastikutaastele, vaid avaldub piirkondliku arengu muudiski valdkondades.

Erisused lesk- ja lahusrahvastiku osakaaludes taanduvad suuresti haldusüksuste elanikkonna erinevale vanuskoostisele. Sündmusstatistika põhjal Jõgeva linnas asetleidnud lahutusepideemia loendusandmestikus küll kinnitust ei leia, enim lahutatuid on näiteks hoopis Põltsamaa vallas. Maakonna tulevikuarengu seisukohalt väärivad lesk- ja lahusrahvastik siiski rohkem tähelepanu, kui neile seni on pööratud. Et üldjuhul on abieluinimeste, samuti vallasrahvastiku toimetulek parem kui üksijäänutel, on mõistlik arvestada rahvastiku perekoostise mõju mitmeladsete sotsiaalteenuste tarvidusele. Kooseluvormide mitmekesisuse ja lahutumuse suurenemisele vaatamata võib ometi tõdeda, et perekond on oma tähenduse säilitanud, poolsajanditagusesse minevikku vaadates seda koguni kasvatanud, ning kannab jätkuvalt rahvastikutaaste peafunktsiooni. Endiselt pärinevad just perekonnaringist rahvast omanäoliseks vormiv kultuur, käitumisnormid ja -eelistused. Mitmekesise sotsiaalse tähenduse tõttu on perekonnateave pigem oma väärtust suurendamas kui vastupidi. Nii näiteks sõltub eelkõige rahvastiku perekonnastruktuurist eluaseme ning püsitarbeesemete tarvidus, mille osakaal rahvuslikus koguproduktis on järjekindlalt kasvamas. Samuti on perekond toimetuleku tagajana asendamatu eakate, vaegurite ning mistahes teiste piiratud teovõimega rahvastikurühmade jaoks, kelle osakaal vananemisprotsessis paratamatult suureneb.

1.5. Ränne ja põlisus

Jõgevamaa rändeareng 1965-1990 on järginud põhijoontes üle-Eestilist trendi: rändeintensiivsuse pikaajalise languse katkestas voogude ajutine kasv 1960 aastate lõpul. Elukohavahetajate arv saavutas Jõgevamaal kõrgpunkti kümnendivahetusel 1960-1970, mil aastakeskmiselt registreeriti ligi 3500 sisse- ja väljarännet, käsitlusperioodi lõpuks oli rändejuhude arv langenud alla 2000 aastas. Eesti kogurahvastikuga sarnase üldarengu taustal vääriavad tähelepanu ka Jõgevamaa rändeprotsesside mõned omalaadsused. Esiteks on rändetase, nii sisse- kui väljasuunas, olnud Eesti keskmisest püsivalt kõrgem ja rändeintensiivsuse pikaajaline langustrend nõrgemini väljendunud, ning seega erisus Eesti üldtasemest vastavalt aja jooksul kasvanud. Teiseks sisaldub Jõgevamaa rändetrendis ootamatu lohk, mis puudub nii riigi kogurahvastikus kui ka näiteks naabermaakondades Järvas, Lääne-Virus ja Viljandis. Lohu tekkele aitas kaasa Jõgevamaa rändeintensiivsuse üldisest kiirem langus 1970 aastatel, kuid eelkõige oli selle põhjuseks sisse- ja väljarändevoogude tõus 1980 aastate algul. Nimetatud tõus oli küllalt suur, ületades lähtetaseme viiendiku võrra, samal ajal kui Eestis tervikuna jätkus sellal rändeintensiivsuse ühtlane vähenemine. Absoluutarvudes langes rännete arv 1970-1980 aastate vahetuse paiku 2100-2200 juhuni ja naases seejärel 2700 elukohavahetuseni aastas. Tähelepanuväärsena tegid kõnesoleva muutuse ühtviisi läbi nii linna- kui maarahvastik, mis vähendab võimalust käsitleda Jõgevamaa tollaegset rändetrendi millegi juhuslikuna. Kolmandaks, vaatamata rahvastikurände suurele võnkelisusele on Jõgevamaa sisse- ja väljarändevoog dünaamika olnud üksteise suhtes sünkroniseeritud, mis viitab mõlema protsessi sarnasele põhjuslikule tingitusele. Aeg-ajalt kiputakse positiivse rändesaldo pikemaajalist puudumist nõukoguajast pärit vaimus kuidagi negatiivseks hindama, millest näiteks regionaalpoliitika abil oleks mõistlik üle saada. Tegelikult on Jõgevamaa rahvastiku rändearengu nullsaldolisus modernsele taastetüübile üldomane, milleni välisrände destabiliseeriva mõju tõttu on enamikus teistes maakondades jõutud alles hiljem.

Põhimõtteline muutus Jõgevamaa rändenäitajates hakkas toimuma 1980 aastate lõpul. Kuigi esmapilgul võib jääda mulje, et tegemist on varasema langustrendi jätkuga, on elukohavahetuste arvu seekordne vähenemine hoopis statistilise iseloomuga ja trendina varasemaga mittevõrreldav. Muidugi on juriidilisele sissekirjutusprotseduurile põhinev statistika tegelikelt rändeprotsessidest alati erinenud (näiteks tähendas maakonna maahaldusüksuste vahel ning haldusüksuste piires toimuvate elukohavahetuste mitteamistamine rändetaseme püsivat alamõõtmist), kuid põhimõtteliselt sarnaste arvestusreeglite tõttu võib rändenäitajate dünaamika kuni 1980 aastate lõpuni siiski enam-vähem tõepäraseks lugeda. Ühiskonnamuutuse süvenedes ja nõukoguaegse korralduse lagunedes minetas sissekirjutus kui administratiivne lubatäht oma senise toime, vormiliselt viis selle lõpule Riigikogu otsus 1992 aastast sissekirjutusnõue tühistada. Paraku ei suutnud isegi see samm tuua mingit pööret elukohaarvestust korraldava ametnikkonna toimetustesse, kes rändearvestuse pidamisel lähtub endiselt sissekirjutusest kui ainumõeldavast. Tulemusena lahknevad statistilised ja tegelikud rändeprotsessid juba täielikult, ning nagu tõdetakse Euroopa Liidu/Euroopa Nõukogu hiljuti valminud raportis, on Eesti kaasaegsed rändeandmed kõlblikud vaid mõttemänguks [Kupiszewski et al 1998].

Nagu äsja esitatud, koondab sündmusstatistiline pilk põhitähelepanu rände intensiivsuse ajalis-ruumilisele muutumisele. Rände mõju rahvaarvule ja rahvastikukoostisele on rändevoogetest ning -selektiivsusest muidugi tuletatav, kuid protsessi tulemuse vahetuks avamiseks on mõistlik elukohavahetusstatistikat täiendada loendusele põhineva rahvastikuseisundi käsitlusega. Vahemärkusena olgu lisatud, et Eesti oludes

pakub viimane ainsana tuge ka omavalitsuste tarvis, mille kohta sündmusstatistiline rändeandmestik on üldse puudunud. Seejuures väärrib kesksel tähelepanu rahvastiku põlisus, mis kätkeb endas päritolu- ja elukohamaa vahetada: põlisrahvastikul langevad mõlemad kokku, mittepõlisrahvastik on pärit teistest riikidest. Põlisuse tähenduse mõistmiseks tuleb esmalt rõhutada selle rahvastikutunnuse suurt püsivust võrreldes enamiku sotsiaaltunnustega, piltlikult öeldes pole kellelgi võimalik oma sünnimaad valida ega muuta, sest selle on otsustanud inimese eest tema vanemad. Sisulises mõttes ei seisne põlisus siiski mitte formaalses sünnikohafaktis, vaid seotuses teatud kindlat tüüpi ühiskonna- ja looduskeskkonnaga. Sünnimaale iseloomulik keskkond, milles toimub inimese esmane sotsialiseerimine kujundab suure osa isiku sotsiaaltunnustest ning määrab nende kaudu sünnijärgse kuuluvuse kindla rahva ehk geodemograafilise süsteemi hulka [Pavlik, Hampl 1976]. Veel on oluline vanematekodu ja laiema ümbruse mõju ühtelangevus, mille tavapäraselt kindlustab vähemalt kolme põlvkonna vältel omandatud kogemus. Teisisõnu, põlisrahvastiku hulka saab inimene kuuluda vaid ühel maal, ja sedagi vaid eeldusel, et kõnealuses keskkonnas on elanud juba tema vanemad ja vanavanemad.

Muidugi võib inimene hilisema elu jooksul oma asukohamaad vahetada. Kui sellega kaasneb sattumine sotsiaalses või loodusgeograafilises mõttes sünnijärgsest erinevasse keskkonda, tuleb läbi teha uus adapteerumisprotsess ehk teisene sotsialiseerimine. Rahvastiku geneetilise, sotsiaalse, aga eriti põlvkondliku järjepidevuse tähtsuse tõttu on selletaoline uussotsialiseerimine küllalt pingutav ja aeganõudev. Põlistumise eel kuulutakse sisserännanute ehk immigrantide hulka ning see rahvastikuosa erineb alati suuremal või vähemal määral maa põlisrahvastikust. Üksikindiviidina võib mõni inimene läbida teisese adapteerumise kiiremini, demograafilisest vaatenurgast aga ei ole sama protsess rahvastikurühma jaoks kuidagi võimalik ühe inim põlve vältel. Esimese põlve immigrantidel säilivad paratamatult tugevad sidemed oma sünnijärgse kodumaa ja sealse keskkonnaga. Sama kindlalt võib väita, et põlistumisprotsessi ei jõua lõpule ka teises põlvkonnas. Selle põhjuseks on vanematekodust pärinevad sidemed algse kodumaaga, mida võib täiendavalt toetada suhtlemine sealelava sugulaskonnaga, olgu näiteks vanavanematega. Kui uue asukohamaa põlisrahvastik erineb tunduvalt sünnimaale omasest või pole sotsiaalne lävimine uues keskkonnas piisavalt intensiivne, võib sisserännanute põlistumine toimuda veelgi aeglasemalt. Teisalt kujutab mittepõlisrahvastik endast uuel asukohamaal kaugemas perspektiivis siiski ajutist nähtust, aja jooksul ta kas põlistub või järk-järgult lahjub.

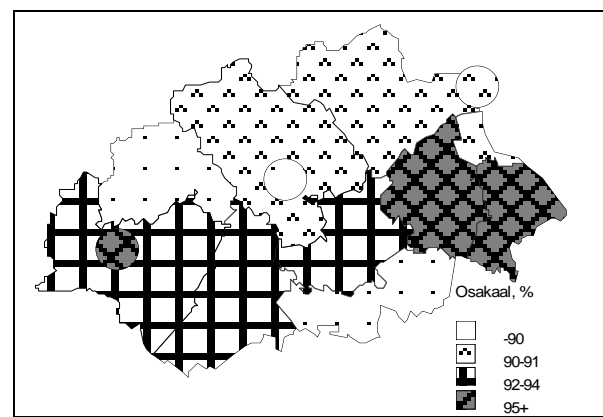
Üldteada tõsiasjade kohaselt on Eesti mittepõlisrahvastiku kujunemine ning kiire kasv arvukaks rahvastikurühmaks olnud seotud NLiidu territooriumilt, eeskätt Venemaa Euroopa-osast lähtunud immigratsiooniga Teise maailmasõja järel. Vahest on vähem teada nimetatud protsessi rahvastikuarenguline tagapõhi. Rändearengu klassikalise skeemi kohaselt järgneb demograafilise ülemineku käivitumisele paarikümnendilise ajanihkega rahvaarvu kasvu järsk kiirenemine ning rändepotentsiaali kuhjumine, mis realiseerub linnastumises, väljarändes, või asustamata territooriumide olemasolul, sisekolonisatsioonis [Zelinski 1971]. Eestis toimus rändepotentsiaali kumuleerumine XIX sajandi viimasel kolmandikul ning mitme asjaolu koosmõjul realiseerus see idasuunalises, s.t toleaege Vene Impeeriumi aladele suundunud väljarändes. Peale kaugemate alade oli väljarände sihtkohaks ka Ingeri ja Ida-Peipsimaa. Nii oli eestlaste osakaal tõusnud Esimese maailmasõja ajaks näiteks veerandini Oudovamaa rahvastikust. Jõgevamaaga seoses väärrib märkimist, et ränne Peipsitagustele aladele toimus ka kõnealuse piirkonna kaudu [Kurs 1996].

Käesoleva sajandi keskpaigaks olukord teises ja rahvastikuarengu seaduspärane kulg pööras rändevahetuse suuna eelmise sajandi lõpu ja selle algusega võrreldes vastupidiseks. Varase demograafilise ülemineku tõttu oli Eesti oma väljarändepotentsiaali suures osas ammendanud ning juba 1930 aastatel võis täheldada märke tööjõu impordist, Venemaal aga jõudis rändepotentsiaal kõrgpunkti just sõjajärgsetel aastatel [Vishnevski, Volkov 1983]. Niisiis, demograafilise arengu ebahütlus lõi Eestis objektiivsed eeldused sisserändeks Venemaalt ja teistest NLiidu piirkondadest. Baltimaade uus geopoliitiline olukord, suur rahvastikukadu sõjategevuse ning sotsiaalsete ümberkorralduse tõttu, samuti riiklikult suunatud venestuspoliitika suurendas nende realiseerumise ulatust. Just see viimane eristab Eestit teistest sarnases demograafilises arengujärgus asunud Euroopa riikidest, keda samuti tuntakse Teist maailmasõja järgselt

immigratsioonimaadena. Viimase rahvaloenduse kohaselt moodustasid välissündinud 26 protsenti Eesti kogurahvastikust, koos teise põlvkonnaga ulatub mittepõlisrahvastiku osakaal koguni 36 protsendini [Katus, Sakkeus 1993, Katus 1997b]. Kõnealused suhtarvud on Euroopa maade hulgas rekordilised, ühtlasi kõrgeimad ka endise NLiidu riikide hulgas [Council of Europe 1997]. Lisades siia sisserännanud rahvastiku laiaulatuslikust päritoluarealist tuleneva seesmise heterogeensuse, kontsentratsiooni teadaolevatesse meelislinnadesse ning poolsajandilisest sovetiajast tingitud põliskeskonna nõrgestatuse, saab selgeks mittepõlisrahvastikuga seotud probleemipuntra keerukus ning kiirete lahendustele suunatud lootuste naiivsus.

Jõgevamaa juurde tagasi tulles võib vahepealne põige Eesti üldise rändearengu ja mittepõlisrahvastiku kõrgest osatähtsusest tingitud probleemide juurde tunduda mõneti asjakohatu kõrvalekaldumisena. Asub ju Jõgevamaa oma vähem kui 9-protsendise välissündinute osakaaluga mandrimaakondadest viimasel kohal, veel vähem leidub immigrante üksnes Saare- ja Hiiumaal. Kuigi välispäritolu rahvastiku osakaal Jõgevamaal on kõrgem kui näiteks teravate immigrandiprobleemidega kokku puutuv Saksamaal, võiks selle esiletõstmine mõjuda Eesti kontekstis liialdusena. Ometi on põhjust Jõgevamaa põlisrahvastiku puhul esile tõsta sealset vene vähemusrahvust. See tihti peipsivenelasteks nimetatav rahvastikurühm nõuab tähelepanu mitte üksnes omanäolise etnograafilise, kultuurilise ja keelelise tausta tõttu, vaid eelkõige Eesti riigi integratsioonipoliitika kujundamise seisukohalt. Peipsivenelaste pikaajaline kogemus on kindlasti praktiline näide sellest, kuidas on saavutatud nii vähemus- kui enamusrahvuse jaoks sobiv lahendus - integratsioon ilma kummagi identiteeti lõhustamata. Õigupoolest ongi peipsivenelased tänases Eestis ainsaks rahvastikurühmaks, kes mahuvad mõiste vähemusrahvus raamidesse: ülejäänud kohalikud vähemusrahvused - sakslased, rootslased, juudid ja lätlased - kaotas Eesti Teise maailmasõja keerises [Katus, Puur, Sakkeus 1997b].

RIIGISÜNDINUD RAHVASTIK
Jõgevamaa 1989

Peipsivenelaste asustusloo juured ulatuvad ligikaudu kolme sajandi taha. Kuigi viiteid sisserännanud venelastele või venestunud vadjalastele võib kohata juba Liivi sõjale eelnevates ajalooallikates, ei saa pideva vene asustuse tekkimisest siiski rääkida ka seoses Liivi sõja tekitatud rahvastikukriisile järgnenud sisserändega [Liiv 1929]. Ligi kolmveerandsajandi vältel Eesti ala laastanud sõdade tulemusena oli rahvastik XVII sajandi keskpaigaks tunduvalt vähenenud, maal hinnati tühjaks jäänud talude osakaalu koguni kolmele neljandikule. Sõdade lõppedes asus Eesti küladesse rohkesti inimesi naabermaadest, soomlasi ja lätlaste kõrval ka venelasi. Kogurahvastikus võis sisserännanute osakaal tõusta ajutiselt 15-20 protsendini, kuid Peipsi järvest lääne pool sulasid ümberasujad ajapikku põlisrahvaga ühte. Järve idakaldal toimus ühtesulamine vene rahvuse, ometi kandusid üksikud vene kaluriasulad ka tänase Eesti territooriumile. Peipsimaa etnilist ajalugu uurinud Aliise Moora loeb vanimaks taoliseks asulaks Nina küla [Moora 1964]. Eesti tänastes piirides piirdus venelaste osakaal kogurahvastikus enne 1695-1697 suurt näljaaega ligikaudu poole protsendiga ehk absoluutarvuliselt ca 2000 inimesega, jäädes mitmekordselt maha sakslastest ja rootslastest ning olles enam-vähem võrreldav soomlaste-ingerlastega [Palli 1996].

Uus sisseränne Eestisse toimus pärast Põhjasõda, mil vaenutegevuse ja sellega kaasnenud nälja ja katku poolt tühjenenud maale asus talupoegi Ingerist, Venest, Soomest ja Lätist. Tänaesse ulatuvalt on oluline märkida, et osa venelaste sisserändest Peipsimaale oli seotud 1666 aasta kirikulõhega Venemaal, mis lõppes demokraatlikuma vanausu täieliku väljatõrjumisega. Tolle pooldajad kuulutati 1684 aastal lindpriiks ning nende ainsaks pääseteeks jäi emigratsioon, tänapäevases kõnepruugis oli seega tegemist poliitiliste

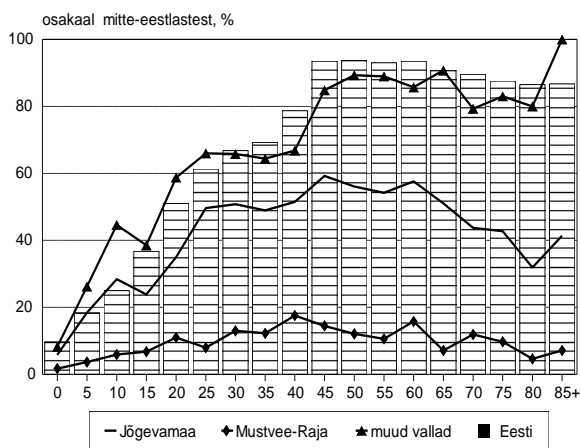
pagulastega. Peipsi läänerannikul tekkisid vanausuliste esimesed asulad 1720-1730 aastatel, vanausuliste migratsioon Baltikumi kestis perioodiliste lainetena XIX sajandi keskpaigani. Tänapäevase Ida-Viru, Jõgeva ja Tartu maakonna aladel paiknevatest peipsivenelaste asulatest jäävad juurtega XVIII sajandi algusse Mustvee, Kallaste ning Kükita ja Piirissaare külad. Hiljem, XIX sajandil tekkisid Raja, Tiheda, Varnja, Kasepää ja Kolkja ning XX sajandi algul Sipelga küla. Tüüpiliselt oli nimetatute näol tegemist rannajoonega paralleelselt kulgevate tänavküladega, mis on eesti asulatest küllalt erineva välisilmega. Elisabeth Richteri järgi toimus venelaste arvu suurenemine Peipsi läänekaldal järgmises tempos: 1782 aastal 811 vene päritolu elanikku, 1811 aastal 1172 elanikku, 1820 aastal 2700 ja 1846 aastal 4600 elanikku [Richter 1976]. Möödunud sajandi keskpaiku vanausuliste ränne Eestisse lakkas.

Tulijate jaoks oli Peipsi-äärne kant asupaigana mitmeti soodne. Kuna kohapealne võim ja naabruses elavad luterlased suhtusid vene usu siseprobleemidesse sallivalt, oli vanausulistel just siin võimalik säilitada oma veendumused ja kombestik. Arvulises mõttes vägagi väikese rahvastikurühma püsimummist soodustasid kindlasti ka usulised tõekspidamised, mis keelasid teiseusulistega abiellumise. Põhilisteks tegevusaladeks said peipsivenelastele kalapüük ja köögiviljakasvatamine, samuti olid ümbruskonnas ja kaugemalgi hinnatud nende ehitus- ja käsitööoskus [Moora 1964]. Kuivõrd samas elavate eestlaste tegevusaladeks oli rohkem põllupidamine ja karjakasvatamine, tõi kahe rahvastikurühma igapäevane suhtlemine muuhulgas kaasa kohaliku vahetuskaubanduse. Aja jooksul kujunes välja peipsivenelaste side eesti ühiskonna ja ümbritseva looduskeskkonnaga, minetamata seejuures rahvuse usulist ja kultuurilist omapära. Maksimumi saavutas peipsivenelaste arv sõdadevahelisel iseseisvusajal, mil sealkandis elas ligikaudu 8 tuhat vanausulist.

Sõjajärgselt on rahvaarv peipsivenelaste asualal pidevalt vähenenud, mis koos muutuva elulaadiga on

hakanud mõjutama selle rahvastikurühma väljavaateid pikemas tulevikuperspektiivis. Protsessi kulgemisest saab teatud ettekujutuse peamiselt vene rahvastikuga Peipsi-äärsete valdade (õigeusuline Alajõe, vanausulised Raja, Peipsiääre ja Piirissaare) ning Kallaste ja Mustvee linna rahvaarvu dünaamika alusel. Loendusvahemikus 1959-1989 iseloomustas suurim langus Piirissaart, kus algselt rahvaarvust on säilinud vaid viiendik, enam kui poole võrra on rahvaarv vähenenud veel Alajõe ja Peipsiääre valdades. Suhteliselt paremini paistab olevat läinud Raja vallas, kus rahvaarv langus jääb kolmandiku piiresse. Rahvastikukaoga on tegemist ka Mustvee ja Kallaste linnas, kuid selle ulatus on märgatavalt tagasihoidlikum kui valdades. Kokku elas 1989 aastal kõnealustes omavalitsustes 4319 venelast, kellest ca 90 protsenti on sündinud Eestis. Need umbes neli tuhat inimest moodustavadki paarisada aastat tagasi Eestisse tulnud peipsivenelaste järglaskonna nende omaaegsel

VÄLISSÜNDINUD RAHVASTIK
Jõgevamaa mitte-eestlased 1989

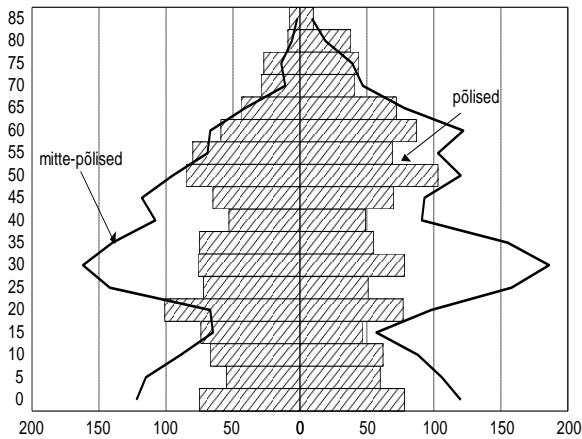

kompaktsel asustusel.

Tulles tagasi kirjeldatud rahvaarvu languse juurde, ei anna käesolevas kogumikus esitatud sündimus- ja suremusandmed nii ulatuslikuks vähenemiseks kuidagi põhjust. Nagu mitmel pool mujalgi äärealadel, viitab rahvastikupilt ka nimetatud piirkonnas väljarände: viimaste aastakümnete jooksul on suur hulk nooremaid inimesi piirkonnast lahkunud ning siirdunud mujale. Rahvastikukoostisse on väljaränne jätnud üpris sügava jälje: näiteks läheneb vanurite osakaal Alajõe ja Peipsiääre valdades 50 protsendile, Piirissaarel moodustavad vanurid aga koguni 88 protsenti rahvastikust. Noorte hulgalise lahkumise taustal on tähelepanuväärne, et kogu sõjajärgse perioodi vältel saabus Eestisse massiliselt peipsivenelaste rahvuskasulasi. Tavapärastel eelistavatel immigrandid uude sotsiaalsesse keskkonda sattudes ikka võimalikult lähedast ümbrust, eelkõige tuttavat rahvus- ja keelekooslust. Ometi pole nad suundunud peipsivenelaste

asualale, pigem vastupidi: Jõgevamaad iseloomustab Eesti mandriosas madalaim sisserännanute osakaal. Külgetõmbavamaks osutusid immigrantidele näiteks põliseestilikud Järva-, Rapla- või Viljandimaa enam kui omakeelne Mustvee või Kallaste. Isegi Jõgevamaa siseselt on näiteks Jõgeva linn (13 protsenti), Pajusi (10) ja Tabivere vald (10) ajaloolise vene asustusega paikadega võrreldes kõrgema välissündinute osakaaluga. Näide osutab rahvastiku põlisustunnuse hoopis sügavamale tähendusele individuaalse rahvuse enesemääratlusega võrreldes, mille tõttu venelastest sisserändajate jaoks osutus kohalik sotsiaalne ümbruskond vähem tuttavlikuks kui nõukogumallist mõjutatud linnakeskkond.

MITTE-EESTLASTE VANUSPUU
Jõgevamaa 1989

Juuresolev pilt illustreerib eestivenelaste ja Jõgevamaa immigrantide erinevust rahvastiku vanuspuu kaudu. Kahe rühma võrreldav arvukus lubab andmed esitada absoluutskaalal. Tüüpiliselt iseloomustab sissesõitnuid vanuskoostise suur ebahütlus, peegeldades rändekõvera kuju ning -lainete ajastust: kõige suurearvulisem on 1950-1960 aastatel sündinud põlvkond, samas lapsed ja vanurid on esindatud märksa tagasihoidlikumalt. Eestivenelaste hulgas on sarnaselt maakonna eestlastele vanusrühmade proportsioonid ühtlased, pikemaajaliselt domineerinud väljarände tõttu moodustavad suurima rühma 1920-1930 aastatel sündinud. Mõistagi johtub taolisest struktuurist omakorda sündimuse, suremuse ja iibenäitajate, ülalpeetavussuhte, rahvastiku demograafilise ja majanduskoormuse jt koostisnäitavate lahknevus. Veel tuleb tähelepanu

pöörata, kordamata siinkohal tekstiülevaate teistes osades esitatut, eestivene rahvastiku erisusele sooproportsioonis (kuni 50-aastaste meeste ülesindatus viitab naiste sagedasemale väljarändele), leibkonnakoostises (eri põlvkondade kooselamine paistab olevat märksa levinum kui rahvastikus üldiselt), majandustegevuses (maakonna teiste valdadega võrreldes tagasihoidlikum rõhuasetus põllumajandusele ning sellest tulenevalt ühtlasem jaotus majandussektorite vahel), eluasemekoostises (ligi üheksa kümnendikku Raja valla elanikest elab oma majas, korterelamu eluasemetüübina praktiliselt puudub), keeleoskuses (vabalt valdab eesti keelt ligi pool täiskasvanutest, mis ületab sissesõitnute vastavat Eesti-keskmist näitajat ligi kolm korda) jne.

Eestivenelaste ning sisserännanute võrdlus toob esile ühelt poolt rahvastiku põlisustunnuse tähenduslikkuse mistahes sotsiaalprotsesside käsitlemisel, teisalt rõhutab see põlis- ja mittepõlisrahvastiku mehhaanilise kooskäitluse sisutust. Arusaadavalt on eestivenelaste probleemid hoopis teistlaadi nendest muredest, mis kaasnevad immigrantide teisenemispüüdega imperiumirahvast Eesti elanikeks. Nendele ilmselgete tõsiasjade kiuste eelistab päevapoliitiline integratsioonikava käsitleda mitte-eestlasi põlistumisprotsessi seisukohalt diferentseerimata muulaste kogumina. Vildakas metodoloogiline aluspõhi väärib integratsioonisuunaliste ettevõtmiste tulemuslikkuse ning nihutab tegeliku protsessi alguse ohtlikult edasi tulevikku. Tõenäoliselt tuleneb taoline käsitlusviis nõukoguaegsest rahvastikupõlisuse ignoreerimisest, mida tol ajal teostati sihipäraselt: süstemaatiliselt jäeti ära kõik vastavad tunnused nii loendus-, sündmus- kui küsitlusstatistikas, mis välistas põlis- ja mittepõlisrahvastiku eraldi käsitlemise, korterijärjekorrast valimisteni. Euroopalik rahvus- ja immigrandipoliitika eristamine eeldab poolsajandilise andmetühiku kõrvaldamist. Kuivõrd omaaegset sündmus- ja loendusstatistikat pole võimalik tagantjärele täiendada, on selle töö peamiseks vahendiks 1990 aastatel algatatud riigiuuringud: Eesti Pere- ja Sündimusuuring (1994), Eesti Tööjõu-uuring (1995) ja Eesti Terviseuuring (1996). Kõigi nimetatud uurimuste andmed võimaldavad põlisrahvastikku ja immigrante üksteisest eraldi. Euroopa Nõukogu egiidi all viidi läbi Eesti Põlisusuuring (1997), mille keskseks ülesandeks oli teabekogumine Eesti põliste vähemusrahvuste kohta. Sündmusloolise lähenemisviisi rakendamine võimaldab Põlisusuuringu abil taastada vähemusrahvuste arengu alates 1920 aastate sündinud põlvkondadest, (vana)vanemate kohta oleva informatsiooni kaudu saab osalise ülevaate veel

pikematest arengutrendidest. Käesoleva kogumiku kirjutamise ajal on Põlisusuuringu välitööd lõppenud ja toimub uuringuandmestiku analüüsiks ettevalmistamine.

Naastes Jõgevamaa rahvastiku üldiseloostuse juurde, käsitleb rahvastiku sünni- ja elukoha lokaalset seost paiksus. Kuivõrd enamasti inimesi on oma elu jooksul mingil põhjusel ikka elukohta vahetanud, moodustavad ühes ja samas paigas elanud inimesed rahvastikus tavaliselt vähemuse. Jõgeva maakonnas ulatub sünnipaiksete osakaal täiskasvanute hulgas tervikuna siiski üle kolmandiku, langedes sellest allapoole vaid 30-39-aastaste hulgas ning tõustes vanemates põlvkondades 40 protsendini. Lühipaiksete osakaalu kontsentratsioon on tüüpiliselt suurim vanusrühmades 15-45 aastat, kus lühipaiksed moodustavad enamuse kogurahvastikus. Põlvkonnapaikseid leidub enim 60-69-aastaste hulgas, kus nende arvele langeb üle kahe viiendiku põlvkonnast. Kokkuvõttes koosnebki maakonna elanikkond valdavalt sünni- ja lühipaiksetest, kusjuures arvukaimaks rahvastikurühmaks on nii linna- kui maarahvastiku hulgas lühipaiksed. Kuigi linnasuunduva rändevoo pikaajalise domineerimise taustal võiks eeldada suuremat põlvkonnapaiksust linnades, on ometi Jõgevamaa linna- ja maarahvastiku erisused selle tunnuse osas väikesed. Nõnda leiab kinnitust, et linnastumisprotsessi käigus suundusid Jõgevamaa maaelanikud eelkõige endisesse maakonnakeskusesse Tartu ja hoopis vähem maakonna tänastesse linnadesse.

Maakonnasisestest erisustest tuleks esile tõsta väga kõrget sünnipaiksete osakaalu Raja vallas (77 protsenti) ja Mustvee linnas (56), aga ka Saare (48) ja Pala (47) vallas. Juba põlisustunnuse puhul eristunud Raja ja Mustvee tõusevad seega esile ka rahvastiku kõrgeima paiksusastme poolest, mis ühelt poolt seletub peipsivenelaste kompaktselt rahvusruumiga, aga ka suhteliselt väikese maakonnasisese rändega. Ootuspäraselt torkab madalaima sünnipaiksete osakaalu poolest silma sisserände toel jõuliselt kasvanud Jõgeva linn koos omanimelise vallaga, samuti Palamuse vald. Just nendes haldusüksustes on tähelepanuväärselt kõrge ka lühipaikse rahvastiku osakaal. Põlvkonnapaikse rahvastiku suurim, kogurahvastikus veerandini ulatuv osakaal iseloomustab Põltsamaa linna. Rahvastikutunnusele omase vanussõltuvuse tõttu seletub enamasti piirkondlikest paiksuserisustest muidugi vanuskoostisega, mille tähtsusele lisandub omaette tegurina põlise vähemusrahvuse asuala paiknemine Jõgevamaa piirides.

1.6. Rahvastiku vananemine

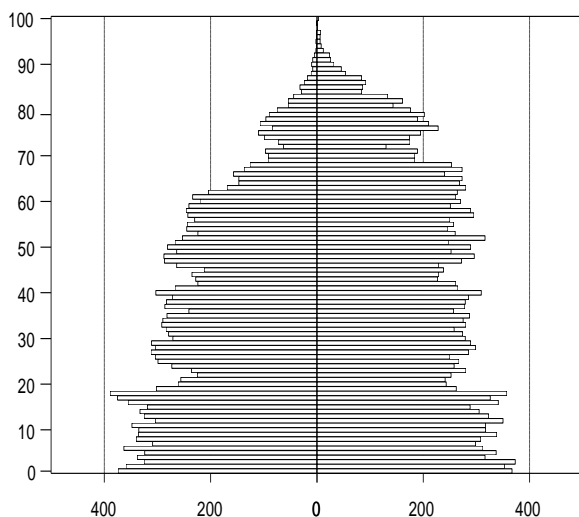
Sündimus, suremus ja ränne kujundavad aja jooksul rahvastiku vanuskoostise, mis modernse taastetüübi juures akumulatsioonina seitsme-kaheksa aastakümne, kaudselt veelgi pikema arengu. Demograafilist järjepidevust kannab edasi sünnipõlvkondade omavaheline proportsioon, sama järjepidevuse tõttu avaldavad sajandialguse protsessid Jõgevamaa rahvastikuarengule mõju veel praegu ja ka tulevikus. Olgugi muude sotsiaalnähtustega võrreldes väga inertne, muutub rahvastiku vanuskoostis aja jooksul siiski, alludes kindlatele seaduspärasustele. Demograafilise ülemineku ja modernse taastetüübi kinnistumisega kaasneb põhimõtteline pööre rahvastiku vanuskoostises, mis on tuntud rahvastikuvananemisena. Selle käigus teiseneb pöördumatult laste, täiskasvanute ning vanemaaliste vahekord. Kvantitatiivselt võibki vananemisprotsessi määratleda vanurite, tavapäraselt 60- või 65-aastaste ja eakamate osakaalu ning rahvastiku mediaanvanuse suurenemisena. Kuivõrd peremoodustus, õpingud, töö, pensionilesiirdumine, toetarve, tegelikult kõik sotsiaalprotsessid on vanussõltuvuses, omandab rahvastikuvananemine lihtsakoelisest struktuurimuutusest kaugelt laiemat tähendust. Ühiskonnaprogressi olulise ilminguna loob rahvastiku kaasaegsele taastetüübile vastav vanusjaotus ning individuaalse elutsükli avardamine inimkonnale uusi võimalusi, teisalt tekitab seesama vanusjaotus aga senitundmatuid sotsiaalseid asetusi. Ütlema tagi on selge, et vananemisprotsessi süvenedes tähtsustab vajadus uuelaadse poliitika järele, mis aitaks tervet ühiskonda ja tema eri valdkondi muutuva olukorraga kohandada.

Nagu Eestis üldiselt, algas rahvastikuvananemine Jõgevamaal juba XIX sajandi keskpaigas, mil sündimus ja suremus pikkamööda vähenema hakkasid. Varajase demograafilise ülemineku tõttu leidsid kõige kiiremad

muutused rahvastiku vanuskoostises aset käesoleva sajandi esimesel poolel [Katus 1996]. Maakondade seas kuulus Tartumaa, mille põhjapoolseid kihelkondi tänane Jõgevamaa hõlmab, oma vananemisnäitajate poolest keskmiste hulka, edestades mõnevõrra protsessi ajastuselt näiteks Viru-, Võru- ja Saaremaad, jäädes aga maha naabruses asuvast Viljandimaast. 1881 aasta rahvaloendus andis Jõgevamaa vanurite osakaaluks 8.0 protsenti, mis järgnevatel aastatel ühtlaselt suurenedes tõusis 1934 aastaks 15.3 protsendini. Samaaegselt toimus laste osatähtsuse kiire alanemine ning suurearvuliste sündipõlvkondade täisikka jõudmise tõttu suurenes ajutiselt tööealiste osakaal rahvastikus. Võrdlus välisriikidega kinnitab maakonna rahvastiku kõrget, väljarändest süvendatud vananemisastet juba enne Teist maailmasõda, 1930 aastate andmed näitavad veel kaugemale arenenud vananemisprotsessi üksnes demograafilise ülemineku pioneeriis Prantsusmaal [RSKB 1937].

Vanurite osakaalu kasv kestis Jõgevamaal 1970 aastate keskpaigani, mil vastavasse ikka jõudsid viimased suurearvulised sündipõlvkonnad. Nii moodustasid 1975 aastal 60-aastased ja vanemad maakonna kogurahvastikust 21.7 protsenti, millist vananemistaset leiab tänaseski Euroopas vaid üksikutes riikides [Council of Europe 1997]. Sealtpaale asendus rahvastiku vananemine aeglase, kuid järjekindla

RAHVASTIKU VANUSPUU
Jõgevamaa 1989

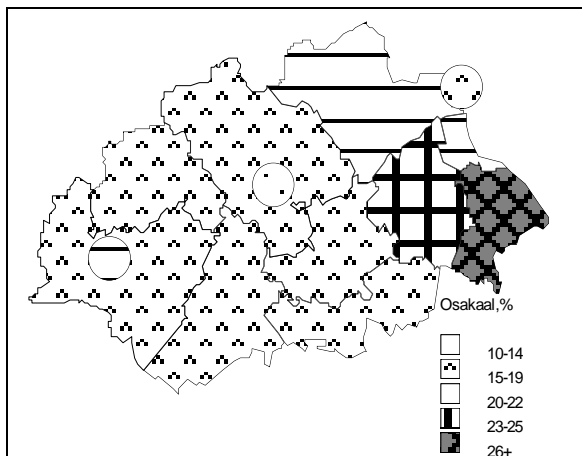

noorenemisega, peegeldades nõnda kõrget suremust, aga ka sajandialguse sündimustrendi. 1979 aasta loendusel moodustasid eakad 20.3 protsenti Jõgevamaa elanikkonnast, 1989 aastaks oli nende osakaal langenud 19 protsendini, mis ligikaudu vastab 30 aasta tagusele seisundile. Viimase loenduse ajal oli maakonnas kuuekümnenda eluaasta piiri ületanud üle kaheksa tuhande, vanavanureid, tinglikult 75-aastaseid ja vanemaid, elas Jõgevamaal ligi 2800. Väärub märkimist, et rahvastikuvananemise üldisele pidurdumisele ning koguni ajutisele noorenemistendentsile vaatamata jätkus Jõgevamaal läbi kogu käsitlusperioodi vanurrahvastiku seesmine vananemine. Teisisõnu suurenes pidevalt vanavanurite osakaal. Sotsiajal ja rahvastikupoliitika seisukohalt on just viimane rühm peamine toetarbija.

Juuresolev joonis esitab Jõgevamaa rahvastiku vanuspuu viimase rahvaloenduse seisuga, millel on kokkuvõtlikult kujutatud maakonna demograafiline areng sajandivahetusest alates. Iseloomulike tühikutena on puu ülaosas näha Esimese maailma- ja Vabadussõjajärgne sündimuse madalseis, samuti sündimusülemineku lõpulejõudmist tähistav 1930 aastate väikesearvuline sündikohort. Järgmine suurem lünk püramiidis osutab Teise maailmasõja järelaastadele, kus uus võim leidis osa rahvast (ja muidugi nende järeltulijad) nõukoguühiskonda sobimatu olevat. Selle lünga demograafiliseks kajaks on vanuspuu kitsenemine kahekümnendate eluaastate kohal, mida on aidanud süvendada kõrgharidust nõutavate noorte (ajutine) lahkumine maakonnast. Puu alaosas on selgesti jälgitav 1960 aastate lõpul toimunud sündimuse tõus ning taastetasemelisus kahel järgneval aastakümnel. Jõgevamaa vanuspuu kõneleb ka mitmest teisest rahvastikuloo tahust. Puu ülaosa ebasümmeetrilisus peegeldab meeste ja naiste keskmise eluea suurusist. Vastsündinute hulgas tavapärase poisslaste ülekaal asendub kolmekümnendate eluaastate alguseks sugupoolte tasakaaluga, mispeale hakkab süvenema vastupidine suhe. Märkatavaks muutub naisülekaal viiekümneaastaste hulgas, kuuekümnendate eluaastate lõpust ületab naiste arv meeste oma juba pea kolmekordselt. Sedavõrd ulatusliku soosuhete deformatsiooni on tinginud maailmasõja ning jätkuva suremusseisaku kuhjuv mõju, eriti silmatorkavalt 1920 aastate algupoolel sündinud meespõlvkonnale. Tasakaalustatud soosuhete ajateenistusealistes vanusrühmades viitab tõsiasi, et Jõgevamaal suuremat võõrväge ei paiknenud, suhete üksikud kõikumised peegeldavad pigem ametikoolide paigutust

haldusüksuseti. Ootuspäraselt erilaadne, rändekõverat järgiv ja 20-30 eluaastatesse keskenduv on välispäritolu rahvastiku vanuskoostis, oma väikese osakaalu tõttu ei mõjuta asjaomane rühm aga maakonna üldist vananemistrendi ega vanuspuu kuju.

VANURRAHVASTIK
Jõgevamaa 1989

Rahvastikuvananemise maakonnasisesest diferentsiatsioonist väärib märkimist linna ja maa erisus. Kuivõrd elukohavahetajate hulgas domineerivad nooremaealised, siis toob ränne reeglina kaasa väljarändepiirkonna rahvastiku vananemise, sisserändepiirkonnas aga noorenemise. Nimetatud põhjusel on ka Jõgevamaa linnaelanikkonda kogu käsitusalususe perioodi vältel iseloomustanud kõrgem tööealiste ning madalam vanurite ja enamasti ka laste osakaal. Linna- ja maavahelise rändevahetuse dünaamikat peegeldavalt oli vanuskoostise erisus linna ja maa vahel suurim käsitusperioodi algul, edaspidi on linnarahvastiku järkjärguline vananemine ning maarahvastiku noorenemine viinud vananemisastme ühtlustumisele. Jõgevamaa linnu omavahel võrreldes leiame maakonnakeskmisest kõrgema vanurite osakaalu

Mustvees ja Põltsamaal. Maakonnapealinnana on Jõgeva suutnud oma külgetõmme ja kasvupotentsiaali kauem säilitada, lükates nõnda ulatusliku vananemisetapi edasi järgmisse aastatuhandesse. Jõgevamaa valdadest paistavad vanema rahvastiku poolest silma Peipsi-poolsed Pala, Raja, Saare ja Torma. Nimetatutest kolmes esimeses nagu ka samasse piirkonda jäävas Mustvee linnas ületab vanurite absoluutarv laste oma. Kõige noorema rahvastiku leiab Jõgeva ja Palamuse valdades. Omavalitsuste jaoks tähendab rahvastiku vananemisseisund asjakohaseid rõhuasetusi hariduse, majandustegevuse, tervishoiu ja vanurihoolduse valdkonnas, sealhulgas kohalike eelarvete kujundamisel. Lisateavet piirkondliku rahvastikuvananemise kohta leiab asjahuviline Eesti Vanuriuuringu väljaandest [Katus, Puur, Sakkeus 1995b].

Viimaste aastate muutustest on rahvastiku vanuskoostisse kahtlemata kõige sügavama jälje jätnud sündimuse äkklangus. Kulgedes järkjärgult läbi ühiskonnastruktuuride, alates tänasest algkoolist ning lõpetades XXI sajandi vanadekoduga, sunnib põlvkondade arvukuses toimunud nihe sotsiaalseid institutsioone endaga kohanema. Lähema kümne-viieteistkümne aasta jooksul kaasneb sellega ülalpeetava rahvastikuosa suhteline vähenemine, edasi muutub aga maksumaksjate ja maksutarbijate omavaheline suhe järjest viimaste kasuks, kuivõrd tänased väikesearvulised lastekohordid peavad realiseerima sotsiaalsed eurogarantiid endast arvukamale vanemate põlvkonnale.

1.7. Rahvus ja keel

Rahvustunne on määratud rahvastiku etnokultuurilise ja üldistavalt kogu vaimuelu identiteedi ning kuuluvustundega sama identiteeti kandva rahvastikurühma hulka. Rahvuse määramisel ühise kultuuri kaudu tuleb tähele panna, et sotsiaalse nähtusena on kultuur küllalt keerukas ja mitmeplaaneline, pealegi ajas muutuv ning seetõttu tänapäeval hoopis teistsugune kui näiteks sada või kolmsada aastat tagasi. Kultuuri olemisvormide paljusus asetab küsimuse, mil viisil kõiki neid eriaspekte rahvuse piiritlemisel arvestada: kas näiteks omistada mõnele teiste suhtes olulisem roll, või vastupidi, on mõistlik hõlmata võimalikult palju üksikkomponente võrdväärse alusel. Ajalis-ruumilise arengu tõttu osutub siin muutmatu

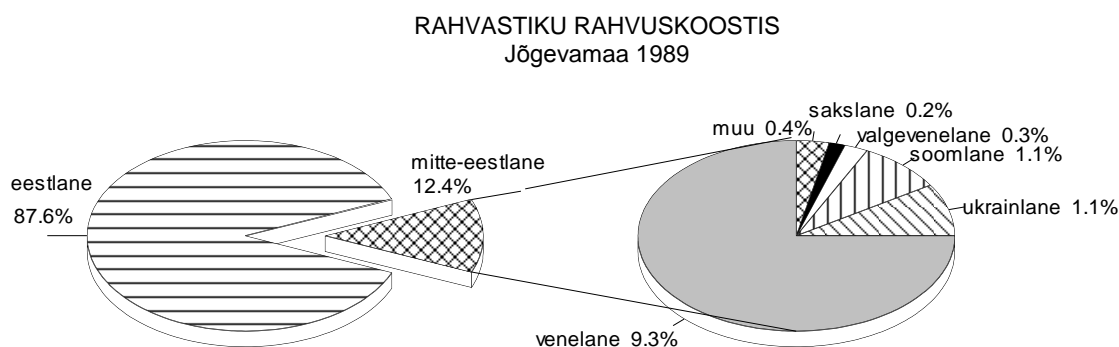
lahendi rakendamine võimatuks. Üldteada keele juhtiv osa eesti rahvuse piiritlemisel, samas näiteks iirlastel kannab enam-vähem sama konsolideerivat rolli hoopis usk.

Arusaadavalt teeb rahvuse mõiste mitmeplaaniline struktuur tema teadusliku käsitluse ja mõõtmise keerukaks, kuigi igapäevaelus tundub rahvuskuuluvus olevat lihtne ja üldmõistetav. Tuleks ju nõ objektiivseks hinnanguks koguda lõpmata hulk mitmesugust kultuuri- ja vaimuelu alast teavet, et see siis sobiva mudeli abil tervikuks summeerida. Ometi pakub rahvuse üldarusaadavus, ka näiteks kirjaoskamatu inimese seisukohalt, selle ülesande lahendamiseks teistsuguse lahenduse: rahvuse defineerimise individuaalse enesemääratluse kaudu. Seda võtet ongi praktikas laialdaselt rakendatud, kusjuures väikelaste ja tõsise vaimupuudega inimeste rahvus määratakse nende vanemate kaudu. Enesemääratlus annab eriti hea tulemuse, kui tegemist on pikemat aega ühel ja samal territooriumil elava rahvaga, st oma olemuselt sotsioloogilisel rahvustunnusel on kokkulangevusele lähenev ühisosa sama rahva demograafilise põlisustunnusega. Viimaste aastakümnete praktikas on siiski selgunud, et rahvuse mõõtmisel pole enesemääratlus piisav kui tegemist on (hilis)migrantide kireva ja suure hulga või segaabilude kõrge esinemissagedusega. Neil juhtudel on osa inimeste rahvuslik enesemääratlus paratamatult marginaalne, s.t etnokultuuriline side esineb mitme rahvusega korraga. Sellises olukorras võib enesemääratluse alusel kogutud andmestik muutuda ebaselgeks – isik võib tõdeda teatud rahvuskuuluvust isegi mingi kõrvalise asjaolu tõttu, mida teine samas seisundis isik ei tõde. Enesemääratluslik andmestik võib osutada küllalt eksitavaks, pealegi on enesemääratluse mitmetahulisust võimalik sihiteadlikult rakendada andmemanipulatsiooni eesmärgil.

Rahvuskuuluvuse mõõtmist vaid ühe tunnuse, individuaalse enesemääratluse alusel võib tinglikult nimetada kitsaks lähenemisviisiks, mis tänapäevases dünaamilises maailmas kipub järjest harvem andma soovitud tulemust. Selle vastandina, õigemini küll edasiarendusena püüab laiem käsitlusviis tuua tunnuseid juurde, et rahvusmääratlus vastaks adekvaatsemalt tegelikule olukorrale. Euroopa Liidu maades (tegelikult Euroopa Nõukogu kaudu kogu nn Euroopa regioonis), on kasutusel lähenemisviis, mis leidis liikmesriikide konsensusliku heakskiidu üle-Euroopalise vähemusrahvuste arengut 1910–1995 käsitleva uuringu käigus (PO-S-MIN). See käsitlusviis määrab rahvus viie üksteist täiendava üksiktunnuse kaudu: põlisus ehk isiku ja tema (vana)vanemate sünnimaa, rahvuse individuaalne enesemääratlus, emakeel ja/või tavakeel, usukuuluvus ja kodakondsus. Üksteist täiendades toovad neli esimest tunnust välja Euroopa eri maade rahvusrühmade kõige olulisemad tunnusjooned, kodakondsus on vormilis-juriidilise isikutunnusena lisatud mõne riigi omaeelse statistikakorralduse tõttu.

Rahvuse defineerimisel hõlmatud informatsiooni seisukohalt kuulub Euroopa Nõukogu käsitlus ilmselgelt “laiema” rahvuskäsitluse hulka, andes täpsema tulemuse võrreldes pelgalt enesemääratlusele toetuva lähenemisviisiga. Rahvastikuteaduslikust vaatenurgast on selline kontseptuaalne areng paratamatu ajaperioodil, kui maid ja rahvaid hakkab emigratsiooni asemel iseloomustama immigratsioon ning sellest johtuv mittepõlisrahvastiku kujunemine. Euroopa Nõukogu rahvusdefiniitsioon toetub selgepiirilisele arusaamale, et oma ajaloolisel kodumaal elavaid rahvusi – nii enamus- kui vähemusrahvusi – iseloomustab küllalt erinev sotsiaaldemograafiline areng, võrreldes ühe või teise (hilis)rände tulemusel moodustunud rahvusrühmaga. Eesti rahvastikuareng, kus emigratsioon asendus ammuilma valdava immigratsiooniga, nõuab enesestmõista tänapäevase rahvuskontseptsiooni rakendamist. Muidugi eeldab osundatud rahvusmääratluse rakendamine nimetatud viie rahvastikutunnuse registreeritust. Eesti puhul on nõuetekohane teave olemas sõjaeelse iseseisvusaja osas, paraku aga mitte nõukoguperioodi kohta: sõjajärgselt jäi asjakohasest tunnuskomplektist ainsana läbivana kasutusele enesemääratlus ja osaliselt fikseeriti ka emakeel. Sünnikoha (erandiks vahetult enne NLiidu lagunemist ning seetõttu hoopis vabamates oludes läbi viidud 1989 rahvaloendus) ja usu kohta teavet ei kogutud. Liitumisel Euroopa institutsioonidega tuleb Eestil osundatud poolsajandiline andmetühik ületada, vähemusrahvuste osas toimub arengutrendide taastamine juba mainitud Põlisusuuringu abil. Siiski piirdub alljärgnev rahvuskäsitlus seni kasutada olevale informatsioonile.

Ajalooliselt on Jõgevamaa kuulunud nende Eesti piirkondade hulka, kus muid rahvusi on elanud keskmisest rohkem ning eestlaste osakaal on olnud vastavalt madalam. Nii oli sõdadevahelises Eestis mitte-eestlasi rohkem üksnes Petseri- ja Virumaal. Üheksa maakonna ühtlusrarvutatud loendusandmete (1881-1934) kohaselt iseloomustas just Tartumaad, mis hõlmas enamikku tänasest Jõgeva maakonnast, aga koguni kõrgeim mitte-eestlaste osakaal [RSKB 1937]. Viimaste hulgas moodustasid valdava enamuse vanausulised venelased, kelle sinnakanti tulekuloost oli juttu eespool. Pärastsõjaaastatel, mil intensiivne sissetõu ida poolt tõi Eestisse pretsedenditu hulga rohkem kui sajasse eri rahvusrühma kuuluvad immigrandid, on Jõgevamaa oma endise positsiooni mitte-eesti rahvastiku kontsentratsioonialana ammu kaotanud. Hoopis vastupidi, Jõgevamaast on saanud tähelepanuväärselt kõrge eestlaste osakaaluga maakond. Veel enam, kogumiku käsitlusperioodil iseloomustas Jõgevamaad mitte-eestlaste osakaalu vähenemine, 13.9 protsendilt 1959 aastal (tollastes Jõgeva rajooni piirides) 12.4 protsendile 1989 aastal. Absoluutarvuliselt elas maakonnas 5267 mitte-eesti rahvusest elanikku (1989), kellest kolm neljandikku moodustasid venelased. Venelastele (kogurahvastikus 9.3 protsenti) järgnevad arvukuselt soomlased (1.1), ukrainlased (samuti 1.1), valgevenelased (0.3) ja sakslased (0.2). Riigikeskmisega võrreldes paistab silma ukrainlaste, valgevenelaste, juutide, lätlaste ja tatarlaste mitmekordne alaesindatus, mis annab tunnistust Jõgevamaa rahvastiku suuremast homogeenisusest. Üksiklasi kaasa arvatud on maakonnas siiski esindatud üle kolmekümne nelja rahvuse.

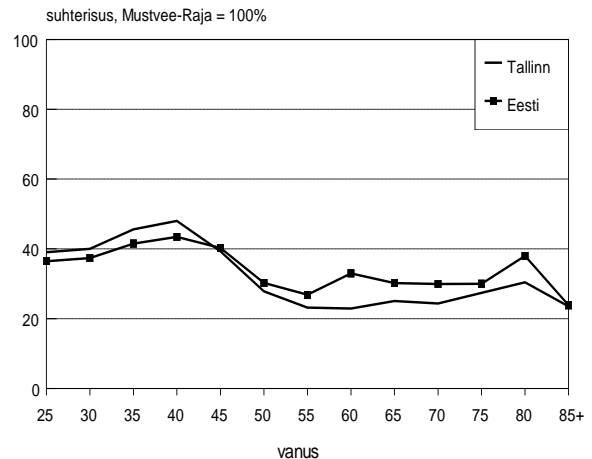

Kuigi mitte-eestlaste arvu dünaamika maakonnas viitab suurearvulise sissetõu puudumisele, annab mitte-eestlaste koostis siiski tunnistust rändeteguri toimest. Suhteliselt stabiilse üldarvu raames on Jõgevamaal toimunud kaks vastandlikku tendentsi. Ühelt poolt on peipsivenelaste asuala iseloomustanud pikaajaline väljaränne teistesse Eesti piirkondadesse, eeskätt suurematesse linnadesse. Teisalt on maakonda saabunud immigrante väljastpoolt Eestit, kelle arv on ligikaudu võrreldav lahkunud põlisvenelaste arvuga. Arusaadavalt on osundatud protsessid kaasa toonud Jõgevamaa mitte-eesti rahvastiku seesmise heterogeensuse kiire suurenemise, millest oli eelnevalt juttu käesoleva ülevaate põlisososas. Peipsivenelaste omanäolise kogukonna jaoks sisaldab asjade sellesuunaline areng mõndagi murettekitavat: lisaks kompaktses asustusega vähemusrahvuse arvukuse kahanemisele ning selle taastepotentsiaali vähenemisele on mujaleasumisega kaasnenud nende, eriti noore põlvkonna, osaline lahustumine samakeelse sissetõuannute kogukonna hulka. Seega on paradoksaalselt tegemist üheaegse vene immigrantide plahvatusliku kasvuga ning vene vähemusrahvuse ahenemisega Eestis.

Keelekasutuselt oli viimase rahvaloenduse ajal eesti keel emakeeleks 89 protsendil jõgevamaalastel. Seega emakeele järgi on Jõgevamaa rahvastik veidi homogeensem kui rahvuse enesemääratlus näitab. Kogurahvastikust on 9.6 protsenti vene emakeelega, teiste keelte osatähtsus ei ületa ühte protsenti ehk teisisõnu jaotub Jõgevamaa rahvastik keelekasutuselt eesti-venekeelseks. Eesti keele oskuse seisukohalt iseloomustab kõrgeim integratsiooniaseme eesti keelekeskkonda ingerisoomlasi: eesti keelt kõnelejate osakaal ligineb nende seas üheksakümnele protsendile, kusjuures üle kahe kolmandiku on üle läinud eesti emakeelele. Ingerisoomlastele järgnevad eesti keele oskuse poolest üsna ebatüüpiliselt venelased, kellest valdab eesti keelt vabalt ligikaudu iga teine, sellega toime tulevate isikute osakaal on arvatavalt veel kõrgem. Erinevalt ingerisoomlastest ei tähenda aga eesti keele oskus venelastel emakeele vahetust: vaid 7.5

EESTI KEELE OSKUS Mitte-eestlased 1989

protsenti Jõgevamaa venelastest väitis end olevat üle läinud eesti keelele. Riigikeskmisega võrreldes on Jõgevamaa venelaste eesti keele oskus üle kolme korra parem, mis seletub muudugi seal elavate venelaste põlisusega. Nii väärib hea keeleoskuse poolest esiletoomist just kompakitse vene asustusega Mustvee ja Raja, kus eesti keele oskajate suhtarv on kõrgem kui näiteks valdavalt eestikeelses maakonnapealinnas Jõgeval. Jõgevamaa ülejäänud rahvusrühmade puhul on integratsioon eesti keelekeskkonda nende välispäritolu tõttu märgatavalt nõrgem, näiteks valgevenelastest ja sakslastest ei osanud eesti keelt kaks kolmandikku, ukrainlastest aga rohkem kui kolm neljandikku.

Maakonnasiseselt on mitte-eestlaste kontsentratsioon ootuspäraselt kõrgeim Mustvees ja Raja vallas, kus nad moodustavad rahvastikus enamuse (vastavalt 56.8 ja 62.6 protsenti). Ülejäänud omavalitsustes leidub mitte-eestlasi enam maakonnapealinnas Jõgeval (15.3), valdadest Tabiveres (10.0), Pajusis (9.3) ja Tormas (8.3). Nagu eelpool jutuks, esindavad viimatinimetatud aladel elavad mitte-eestlased tüüpilist immigrandikooslust. Rahvastikukoostiselt võib kõige eestilikumaks pidada Põltsamaa linna (mitte-eestlasi 2.9 protsenti), Pala (3.5), Saare (3.8) ja Palamuse (5.7) valdu. Rahvusrühmiti järgnevad enamikes haldusüksustes venelastele arvukuselt ukrainlased, siiski Põltsamaa linnas ja Palamuse, Põltsamaa, Saare ja Torma vallas ingerisoomlased. Kui Mustvee ja Raja välja arvata, võib Jõgevamaalgi täheldada seost mitte-eestlaste arvulise kontsentratsiooni ning keelelise integratsiooni vahel: mida suurem esimene, seda väiksem teine. Mustvee ja Raja põlisvenelaste puhul väärib esiletõstmist asjaolu, et neil on ka poolsajandilise sovetiaja vältel läinud korda säilitada kultuuriline ja usuline omapära. Sisserännanud rahvuskaslastele on peipsivenelaste kogukond heaks eeskujuks Eesti ühiskonda integreerunud ja etnilise identiteedi säilitanud vähemusrahvusena.

1.8. Haridus

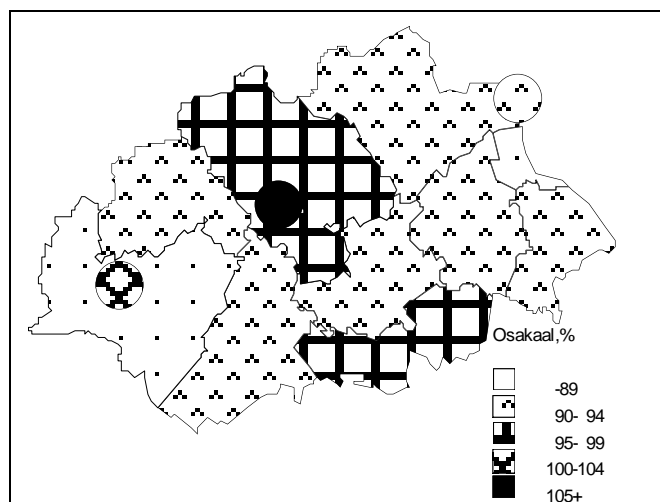
Rahvastiku sotsiaalse palge iseloomustamisel on asendamatuks haridusteave, kõnekas nii tasasel kui murrangulisel ajajärgul. Viimasel juhul on rahvastiku haridustunnetas täita ka sotsiaalse stratifikatsiooninäitaja roll, kui tavapärased indikaatorid pole rakendatavad. Lisaks osalusvõimalusele erinevatel ameti- ja tegevusaladel kujundab haridus inimese huvid, vajadused, väärtushinnangud, tegelikult ju suure osa põhimõttelist laadi sotsiaalsetest valikutest. Eesti rahva silmis on pikaajaliste traditsioonide tõttu haridus olnud ühiskondliku edenemise mõõdupuuks, mis viimasel ajal näib olevat oma nõukoguajal devalveerinud tähendust taastamas. Samuti kajastab rahvastiku hariduskoostis aja jooksul akumulatsioonid inimkapitali, millest sõltub piirkondliku arengu, eelkõige täna aktuaalse majandusümberkorralduse edukus.

Kõrvutades nelja sõjajärgse rahvaloenduse andmeid, ilmneb Jõgevamaa rahvastiku haridustaseme märkimisväärne tõus. Alustades haridusredeli ülemiselt astmelt, moodustasid kõrgharidusega mehed-naised 1959 aastal maakonna kogurahvastikus vähem kui ühe protsenti (tolleaegsetes rajooni piirides), omajagu oli haritlaste vähesusele kaasa aidanud ka võimupoolsete repressioonide koondumine just enamkoolitatud ning seeläbi teadlikumale rahvastikuosale [Katus, Puur, Sakkeus 1995a]. Kolme järgneva aastakümnega suurenes kõrgharitute osakaal järjepidevalt ning ületas 1980 aastate lõpul viie protsenti piiri, absoluutarvuliselt oli siis Jõgevamaal üle kahe tuhande kõrgkooli lõpetanu. Haridusastmestiku kesktaseme saavutanute osakaal on aja jooksul samuti mitmekordistunud, ehkki suhtjuurdekasv on nii kesk- ja kui keskerihariduse puhul olnud pisut tagasihoidlikum. Viimase rahvaloenduse ajaks oli maakonnas keskeriõppeasutuse lõpetanuid üle viie

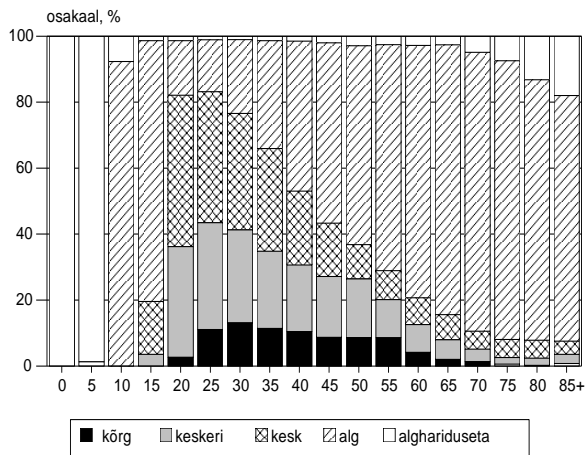
tuhande, vähemalt keskharidust omas aga kokku üle neljateistkümne tuhande inimese. Ehkki loenduselt loendusele väheneva osakaaluga, moodustasid ka 1989 aastal Jõgevamaa kõige arvukama rahvastikurühma alg- ja põhiharidusega isikud. Alghariduseta rahvastikurühm koosneb tänasel Jõgevamaal pea eranditult koolieelkute ja algklassiõpilastest.

Eesti üldisel taustal võib Jõgevamaa rahvastiku haridustaset pidada küllalt tüüpiliseks, kuigi kõrg- kui keskharitute osakaalu kaudu hinnatuna kuulub maakonnale tagapoolne üheteistkümnes positsioon. Harju- ja Tartumaad kõrvale jättes on maakonnavahelised hariduserisused siiski üpris tagasihoidlikud, eriti võrreldes maakonnasisese diferentsatsiooniga. Ootuspäraselt on viimase osas ka Jõgevamaal domineerivaks tendentsiks kõrg- ja keskharitud rahvastiku koondumine linnadesse, peegeldades ühelt poolt inimkapitalinõudlike tegevusalade paigutust, teisalt samasuunalisi erisusi vanuskoostises. Rahvastiku kõrgeima haridustaseme leiame maakonnapealinnas, kuigi Jõgeva edumaa Põltsamaa ees pole eriti suur. Kahest nimetatud linnast erineb seevastu Mustvee, kus kõrgharidusrahvastiku osakaal jääb madalamaks ka reast valdadest. Valdade vahel esineb haridusrühmade osakaalus enam kui kolmekordseid erisusi. Rahvastiku keskmisest kõrgemat haridustaset kohtab lisaks pealinna ümbritsevatele Jõgeva vallale veel Palamusel, Tabiveres ja Puurmanis, kõige vähem on kõrgkoolitatuid jagunud Peipsi-äärsetesse Raja ja Pala valdadesse. Keskhariduse osas on erisus omavalitsuste vahel tagasihoidlikum. Piirkondliku arengu seisukohalt võib positiivse asjaoluna esile tuua maakonnasiseste hariduserisuste mõningase tasandumise, eeskätt kesk- ja kõrgharitute osakaalu pisut kiirema kasvu tõttu maarahvastiku hulgas. Juuresoleval kaardil on kõnealused hariduserisused üldistatud rahvastiku hariduspotentsiaali indeksi kaudu.

RAHVASTIKU HARIDUSPOTENTSIAAL
Jõgevamaa 1989

Rahvastiku haridustaseme kujunemisest ning eriti selle muutusmehhanismist ettekujutuse saamiseks on mõistlik täiendada üldpilti hariduse põlvkonnaerisusega. Kogumikus esitatud rahvaloendused teevad Jõgevamaa haridusarengu jälgitavaks möödunud sajandi lõpukümnendite sünnipõlvkondadest alates. Põlvkondliku lähenemise abil saab vahest kõige kujukamalt ilmsiks üldnäitajates varju jääva haridusheterogeensuse ulatus. Nii piirdus kõige eakamate põlvkondade haridustee reeglina algkooliga, keskkhariduseni jõudnute osakaal ulatus paari protsendini põlvkonnast, veel suurusjärgu võrra madalam oli kõrghariduse omandamise tõenäosus. Nooremate põlvkondade suunas liikudes kesk- ja kõrghariduse saanute osakaal samm-sammult kasvas. Suurem murrang hariduses seondub aastatel 1920-1935 sündinutega, kelle hulgas näiteks kõrghariduse saamine seitsmekordistus, lähenedes kümnendikuni põlvkonnast. Hiljem kõrghariduse lisandumine pidurdus ning peamiseks veelahkmeks noorte ja nende vanemate vahel sai keskkharidus: veel 1970 aastate koolikohortides täheldatav keskkharitute vähemus asendus enamusega ja nii ulatub asjassepuutuvatest jõgevamaalaste põlvkondadest kõige nooremates keskkharitute osakaal enam kui kaheksakümne protsendini. Ülejäänud, ligi viiendikuni küündiv rahvastikuosa on kohustuslikust keskkharidusest edukalt kõrvale hiilnud, tuues esile selle omaaegse nõude loosunglikkuse. Ühtlasi on põlvkonniti märgatav keskkhariduse rolli teisenemine: veel 1960 aastatel on keskkooli lõpetamine olnud mitte niivõrd eesmärgiks omaette, vaid pigem vaheetapiks haridusredeli järgmise astmeni jõudmisel. Pärastpoole on eelistuse saanud just üldise keskkhariduse laialdasem andmine.

Hariduskoostise dünaamika võrdlus Põhja- ja Lääne-Euroopaga viitab tõsiasjale, et nõukoguaja lõpupoole kaotas Eesti paljus haridust sisuliselt väärtustava käitumislaidi. Keskkooli kättesaadavuse laienemisega ei toimunud märkimisväärset edasiminekut haridussüsteemi järgmistel astmetel. Kiirenenud ühiskonnamuutuste taustal on tingimata tarvilik üle saada nõukoguajal juurdunud hariduskorralduse ametkondlikkusest ja asendada see elutsüklilist pidevharidust eesmärgistava riigipoliitikaga. Tõsisemat tähelepanu tuleb edaspidi

pöörata vastuolulistele nüüdistrendidele, mis kõrghariduse mõnevõrra kasvanud populaarsuse kõrval (muuhulgas ka endistele kutseõppeasutustele kõrgkooliitli omistamise tõttu) viitavad kesk- ja isegi põhiharidusega hõlmatud põlvkonnaosa vähenemisele ning keskmise haridustee lühenemisele, seda keskkooliõppe aastasele piknemisele vaatamata. Jõgevamaal on täiendavaks probleemiks omaaegse põllu- ja metsamajandusliku kutsehariduse uutele oludele kohandamine, mis vähemalt ajuti võib tähendada õppimisvõimaluste ahenemist maakonnas. Mis puutub Jõgevamaa rahvastiku haridustaseme üldtrendi lähitulevikus, siis on see paljus määratud ülalkirjeldatud põlvkonnaerisusega: vanemate põlvkondade taandumisel rahvastiku haridustase muudest asjaoludest sõltumata tõuseb, 1990 aastatel on haridustaseme paranemist edendanud ka suremuse kasv. Lõpetuseks pole vahest ülearune veelkord rõhutada, et koolisüsteemis astunud edumeelsete sammude mõju ilmneb rahvastiku haridustasemes alles aastatepikkuse toimimise järel, teisalt kulub sama palju aega ka tegematajätmistest või möödalaskmistest ülesaamiseks.

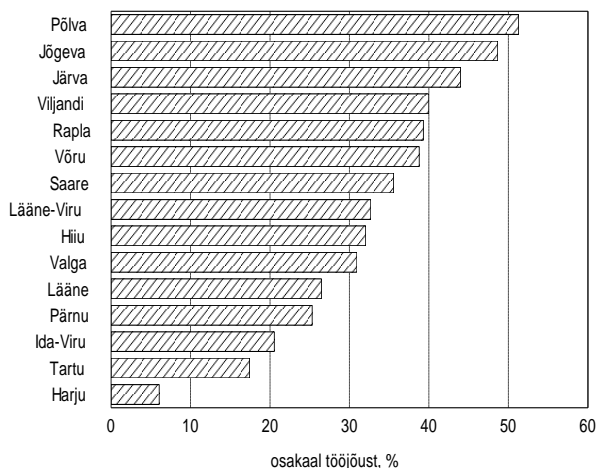
1.9. Majandustegevus

Käsitlusperioodi tööjõustatistika omapäraks Eestis on olnud jäägitu tuginemine ettevõtte/asutuse aruandlusele, milles ühe näitajana leidis kajastust töötajate aastakeskmise nimestikuline arv. Selles ühes arvus tõsiseltvõetav hõiveinformatsioon muidugi sisaldada ei saanud, mistõttu rahvastiku majandustegevuse sisuliseks iseloomustamiseks on mõistlik pöörduda loendusstatistika poole. Arvtabelite kasutamisel tuleb tähele panna, et neis esitatud loendusaegne olukord on erinevalt enamikust kogumikus kajastatud valdkondadest nüüdseks oluliselt muutunud. Teisalt sisaldab informatsioon siiski palju sellist, mis inimest elutsükliliselt iseloomustades on küllalt püsiv (näiteks amet) ning pakub teavet käimasoleva majandusülemineku eelduste kohta.

Rahvastiku majandustegevuse käsitlusel väärrib kõigepealt tähelepanu rahvastiku jaotus töötavaks ning mittetöötavaks. Esimesena nimetatud osa määrab maksubaasi suuruse, teisega on seotud mitmesugused sotsiaalkulud. Jõgevamaa rahvastikust moodustasid töötavad veidi üle poole ehk täpsemalt 53 protsenti, absoluutarvuliselt oli maakonna kogutööjõu suuruseks 22.7 tuhat inimest. Koolieelikud ning õpilased üheskoos moodustasid maakonna rahvastikust ligi 30 protsenti, pensionäride osakaal ulatus 13 protsendini ning ülejäänute osa piirdus kokku kolme protsendiga. Tagantjärele võib töötava ja ülalpeetava rahvastikuosa nimetatud proportsioone üsna äärmuslikuks lugeda: täielikku tööhõivet eesmärgistanud majanduskorraldusele iseloomulikuna ulatus hõivetase tööealistes vanusrühmades saja protsendi piirimaile, paraku madala efektiivsuse, kroonilise defitsiidi ning distsipliinilõtvuse hinnaga. Lisaks löid suhteliselt madalad pensionid, mis nõukoguaja lõpupoole üha vähem inflatsiooniga sammu pidada suutsid, tarviduse töö jätkamiseks ka pärast ametlikult kehtestatud vanuspiiri. Maakonna hõivekõveratest ilmneb, et Jõgevamaal oli töölopetamise mediaanvanus nihkunud vanusesse 68.9 aastat meestel ja 59.9 aastat naistel.

Vaatamata kehvapoolsele põllumaale säilis Jõgevamaal käsitusperioodi lõpuni olulisima tegevusalana põllumajandus. 1989 aastal pakkus põllumajandus koos kalanduse ja metsandusega rakendust 48 protsendile töajõust ehk ligi 11 tuhandele inimesele. Selle näitaja poolest kuulus Jõgevamaale Eesti maakondade seas Põlvamaa järel teine koht. Kooskõlas põllumajanduse väga kõrge osakaaluga oli teises- ja kolmandassektori osatähtsus Jõgevamaal Eesti madalamaid. Majandusharudest järgnes põllumajandusele osatähtsusest

TÖÖHÕIVE PRIMAARSEKTORIS
Eesti maakonnad 1989

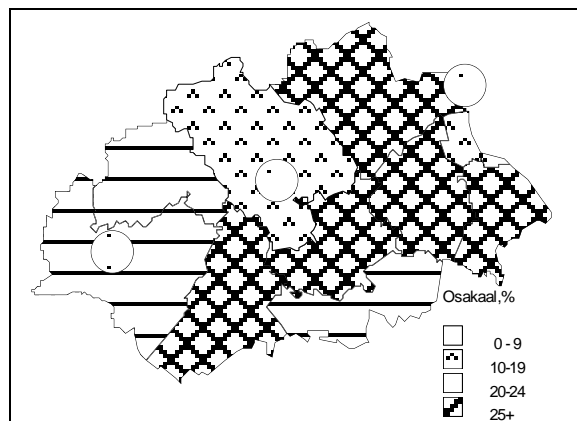
tööstus, kus oli rakendatud 13 protsenti hõivatutest ehk kolm tuhat inimest. Veel võis nimetamisväärseks tegevusalaks, igapäevases rakendatud tuhatkond või enam töötajat, pidada ehitust, haridust, kaubandust, teenindust, tervishoidu ja transporti. Ülejäänud tööalade koguosaal piirdus mõne protsendiga. Huvitav on märkida, et vastupidiselt üldlevinud tendentsile, mille kohaselt esmasharude osakaal rakendusvaldkonnana järkjärgult väheneb, annab järjestikuste loenduste võrdlus tunnistust hoopis põllumajandushõive kasvust 1980 aastate Jõgevamaal. Hõivestruktuuri teatud stagneerumist kinnitab ka töötava rahvastiku harujaotus, mille kohaselt pole märgata mingit põhimõttelist erisust 1960, 1970 ja 1980 aastate töötajapõlvkondade vahel.

Teisest vaatenurgast saab rahvastiku majandustegevusest ülevaate ametitunnuse kaudu, mis peegeldab tehtava töö sisu. Võrrelduna tegevusalaga ilmnes ametikoostise kaudu mõõtes primaarsektori mõnevõrra väiksem osakaal: nii näiteks oli kõigist töölistest otseselt põllumajanduslikel kutsealadel rakendatud 43 protsenti. Professionaalset ettevalmistust nõudvaid ametikohti oli maakonnas tervikuna vähevõitu, küll aga ilmneb nende täidetusel selge soodisproportsioon. Enam kui kahekordselt meeste vastavat taset ületades ligines naiste hõivatus kõnealustes ametites veerandini, seejuures ei maksa muidugi unustada, et nõukoguajal piirdus professionaalsus pahatilti vaid uhke ametinimetusega. Sarnaselt harukoostisele selgub ametijaotusest ka tööjõu struktuuri vähenemine muutlikkus, mis mõistagi pole üksi Jõgevamaale omane joon. Professionaalsetes ametites rakendatuse tõusu piiras Eestis põlvkondade hariduskoostis, milles kõrghariduse on jäänud 1960 aastate tasemele.

Maakonnasiseselt on linna- ja maarahvastiku hõivekoormus, tänu 1970-1980 aastatel ühtlustunud vanuskoostisele, küllalt sarnane. Maarahvastikku iseloomustas pisut suurem koolieelikute ning õpilaste osakaal, pensionäride suhtarv oli aga kõrgem linlaste hulgas. Kuivõrd suuri tööstusettevõtteid Jõgevamaa linnades pole, on linnaelanike hõives ülekaalus kolmandassektor. Ootuspäraselt oli haldustegevuse, teeninduse, tervishoiu, panganduse jms osatähtsus kõige kõrgem Jõgeva linnas, koonduvad ju sinna ka vastavad maakondlikud funktsioonid. Kõige tööstuslikuma profiiliga eristus haldusüksustest Põltsamaa, mis arusaadavalt räägib pigem tööstuse vähesesindatusest Jõgevamaal kui Põltsamaa tööstuslinnikust olemusest. Kõigis Jõgevamaa linnades on säilinud tähelepanuväärne põllumajanduslik hõivekomponent, mis Mustvee puhul ulatus viiendikuni töötavast rahvastikust. Valdadest paistsid ülalpeetavussuhte seisukohalt viimase loenduse ajal olevat mõneti soodsamas olukorras Pala, Palamuse, Puurmani ja Tabivere, vähem soodsas aga Põltsamaa vald, mis eristub maakonna suurima hooldusasutuse paiknemise tõttu. Maarahvastiku majandusstruktuuri käsitledes torkab silma kõrge põllumajandushõive, mis käsitusperioodil viis maakonna vastava näitaja poolest esikohale Eestis. Nii ulatus primaarsektoris hõivatute osakaal Pajusi, Pala, Saare ja Torma valdades 80 protsendi piirimaile. Kõrvalpõikena olgu lisatud, et pea samasugune põllumajandushõive iseloomustas Tartumaa rahvastikku enne Teist maailmasõda [RSKB 1937]. Mõnevõrra mitmekesisema hõivekoostisega on lisaks linnu ümbritsevatele Jõgeva, Põltsamaa ja Raja vallale ka Tabivere, kus põllumajanduslik rakendus piirdus kahe kolmandikuga töötavast rahvastikust. Ainsana jäi

primaarsektor vähemusse Rajal, mida iseloomustas valdadest kõrgeim tööstuse ja ehituse osakaal. Tuleb tähele panna, et sessoonne tegevus, paikkonnas üsna oluline kurgikasvatus jäi loendusel kajastamata.

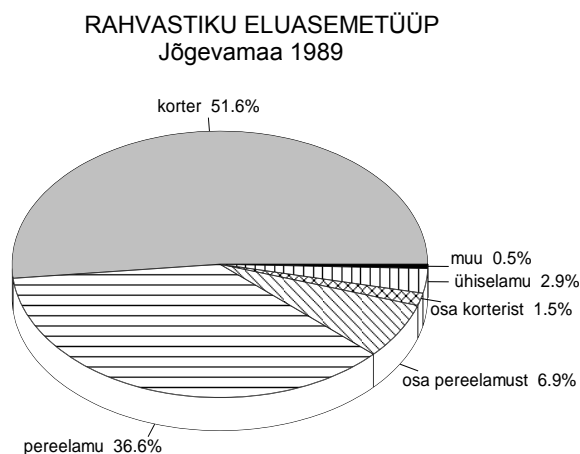
Kuivõrd põllumajandus on Eestis üleminekuperioodil kõige enam kitsenenud tööala, viitab ülaltoodud hõivekoostis ümberstruktureerimisprobleemi suhteliselt suuremale ulatusele Jõgevamaal. Paradoksaalselt läheb suurimat ümberkorraldust tarvis just seal, kus omaaegne põllumajanduslik spetsialiseerumine oli kõige kaugemale jõudnud. Seda kinnitavad muuhulgas Eesti Tööjõu-uuringu tulemused, mille kohaselt hõivetase Jõgevamaal oli 1989 aastaga võrreldes langenud enam kui 20 protsenti, eestikeskmisest tublisti rohkem. Rahvusvaheliselt võrreldava meetodika järgi hinnatud töötus ulatus Jõgevamaal 1995 aasta kevadel ligi 15 protsendini, mis ületas ametlikult registreeritud töötustaseme enam kui kahekordselt [Puur 1997]. Kuigi viimaste aastate andmed kõnelevad olukorra järkjärgulisest stabiliseerumisest ning suhteliselt toimekama rahvastikuosa koondumine põllumajandusse annab lootust ka selle tegevusvaldkonna taastumisele, jääb alternatiivsete rakendusvõimaluste leidmine maakonnas väga tõsiselt päevakorda.

1.10. Eluase

Igapäevase elukeskkonnana on korterioludel tähtis osa rahvastiku elulaadi ja heaolu kujunemisel. Arvata on just see ka üks peamine põhjus, miks eluasemevajadust peetakse Euroopas inimõiguste lahutamatuks osaks; oma konkreetsuses sõltub see vajadus muidugi elanikkonna vanus- ja leibkonnakoostisest. Rahvastiku ja eluaseme seoste valgustamiseks pakub teavet 1989 aasta rahvaloendus, millega rohkem kui viiekümneaastase vaheaja järel kaasnes ka eluasemeloenduse läbiviimine. Kuivõrd muu eluasemestatistika oli ja on seni ametkondade vahel killustatud ning rahvastikuandmetega seostamata, siis on nimetatud loendus tänaseni ainus ülevaatlik ja süsteemne andmestik antud valdkonnas.

Rahvastiku eluasemeülevaadet on sobilik alustada eluaseme tüübist, mis pinna suuruse ning mugavusastmega seotuna ühendab endas kokkuvõtlikult kõik elamistingimuste põhiaspektid. Nagu juuresolevalt jooniselt ilmneb, oli Jõgevamaal käsitusperioodil valdavaks eluasemeks korruselamu korter, kus elas 22 tuhat inimest ehk veidi üle poole maakonna rahvastikust. Pereelamu andis peavarju kolmandikule ehk 15 tuhandele jõgevamaalasele. Lisades neile isikud, kelle kasutada oli osa elamust, ulatus omaette majas elunevate osakaal üle kahe viiendiku. Ühiselamus elas maakonna rahvastikust 1989 aastal veidi alla kolme protsendi, põhiliselt õppurid, vähemal määral hooldusasutuste elanikud. Absoluutarvuliselt elas Jõgevamaal ühiselamutingimustes veidi üle tuhande inimese, veel väiksem oli allüürniku seisuses või mitte-eluruumides elunevate osakaal. Eesti üldtaustal annab taoline tüübijaotus tunnistust sellest, et omaaegsetest ehitussuundumustest sai Jõgevamaa suhteliselt vähem mõjutada. Olgu põhjuseks linnade suhteline väiksus, suurem poolehoid traditsioonipärasele elamisviisile või midagi muud, mandrimaakondade hulgas leiab

korterrahvastiku madalama osakaalu üksnes Põlvamaal. Teisalt on oma maja eluasemena siiski ka Jõgevamaal vähem levinud kui näiteks Rootsis, Soomes või Norras, kõiki sealseid suurlinnu arvestades.

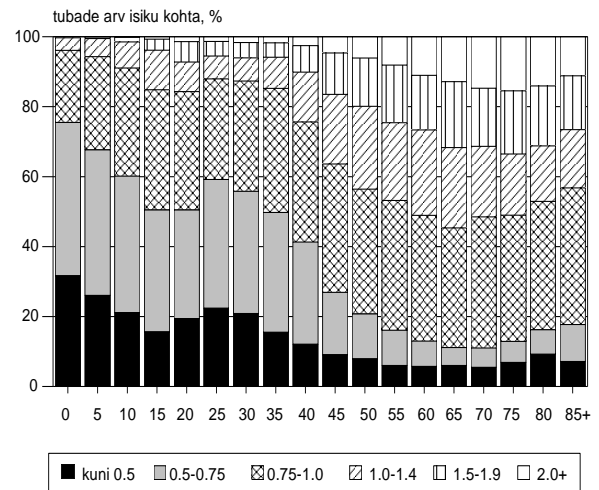
Eluasemetüüp on abiks korteriolude teiste aspektide, eluaseme suuruse ja asustustiheduse selgitamisel. Statistiliselt võib eluaseme suurust iseloomustada mitmeti, sisukam on teha seda tubade ning elanike arvu suhtestamise kaudu. Arvtabelitest nähtub, et sarnaselt Eestile tervikuna, on ka Jõgevamaa rahvastikule tunnuslik kõrge asustustihedus. Omaette tuba igale pereliikmele, mida arenenud riikides talutavusnormiks peetakse, on kasutada vaid neljandikul maakonna rahvastikust. Normaaloolkorda, kus tubade arv pereliikmete arvu vähemalt ühe võrra ületab, esineb hoopis harva. Kolm neljandikku jõgevamaalastest elas kõrge tiheloleku (23 tuhat inimest) või koguni üleasustuse tingimustes (6 tuhat inimest), kus omaette tuba asendab toanurk. Tubade arvu neis elavate inimeste hulgaga suhtestamata jääb taoline olukord muidugi märkamata, sest kokkuvõttes pole Jõgevamaal elanikke sugugi rohkem kui tubade arv kokku. Teise tähtsama eluaset iseloomustava näitaja, mugavusastme kaudu, paistab eluasemepilt Jõgevamaal küll mõnevõrra parem, kuid vaevalt on põhjust sedagi rahuldavaks pidada. Traditsioonilise eluasemetüübi säilimise varjuküljena on veevärgi ja kanalisatsiooniga varustatud vaid pisut üle poole rahvastikust, maakondadest kohtab veevärgi osas madalamat varustustaset üksnes Põlva- ja Saaremaal. Keskküte ja soe vesi on olemas veel vähemal ja nii tuleb ahjukütmise ja veesoojendamise tegelda kolmel viiest jõgevamaalastest. Arvatasi kulub neil piiratud mugavuste tõttu muidugi seevõrra vähem raha üürimaksmiseks ning ka eluasemetoetuse vajajaid on vähem.

Loendusandmetest selgub muu hulgas ka rahvastiku elamistingimuste ehk üllatavaltki suur heterogeensus, millest rahvastiku- ja eluasemestatistika lahususe tõttu on seni ettekujutus puudunud. Rahvastikutunnusena käsitlemisel omandab ka eluasemeteave iseloomuliku vanussõltuvuse, mis eluasemetüübi puhul taandub paljus peremajas ning korteris elava rahvastikuosa vahekorrale. Noorema rahvastiku hulgas on valdavaks korteriselamine, mille osakaal ulatub kahe kolmandikuni rahvastikust. Neljakümnendast eluaastast peale hakkab asjaomane vahekord kiiresti muutuma, kusjuures pereelamu osakaal järgib üsna täpselt vanusaastate arvu. Kahe valdava eluasemetüübi suhe stabiliseerub seitsmekümneaastaste hulgas, kellest elab korteris vaid iga neljas. Demograafilisest vaatenurgast nähtuna võib eluasemetüüpide esinemissageduse kirjeldatud muutust käsitleda elutsüklike ja põlvkondlike tegurite ühistulemusena. Vaatamata asjaolule, et loendusandmetiku hetkelõikeline iseloom ei võimalda kummagi tegurirühma mõju täpselt piiritleda, viitab vanussõltuvuse kuju kohorttegurite domineerimisele. Kuna eluasemevajadus ning tõenäosus oma majja asuda pensionieas vaevalt suurenevad, peegeldab pereelamu osatähtsuse tõus ühesuunalist korterikesksuse tõusu Eesti sõjajärgses elamuehituses, mitte rahvastikupõlvkondade edukat eluasemekarjääri.

Eluasemetüübiga võrreldes leiab veelgi suuremaid erisusi rahvastiku tihelolekus. Rahvastikutaaste seisukohalt on lausa ebamõistlik kõrge asustustihedus lapseperede hulgas. Probleem hakkab leevenema alles neljakümnenda eluaasta paiku, mil algab laste järk-järguline kodust lahkumine. Edasi aitab elamistingimuste lahedamaks muutumisele kaasa lehestumine, elueaerisuste tõttu saavad sellest paraku rohkem osa naised. Nii võib pereliikmete ja eluruumide mõistliku suhte üle heameelt tunda valdav enamik kuuekümnene- ja seitsmekümneaastasi jõgevamaalasi. Selles vanuses on ühel inimesel kasutada keskmiselt poolteist tuba. Mugavusastme vanussõltuvus on tihelolekuga võrreldes vastupidine: mugavusaste on kõrgeim nooremates vanusrühmades, langedes miinimumini vanurite hulgas. Näiteks kuni 40-aastaste hulgas ulatub veevärgiga varustus kahe kolmandikuni, vanavanuritest omab sama mugavust vaid iga viies; keskkütte ja sooja vee osas on vahed veelgi suuremad. Erinevalt eluaseme suurusest ei seondu mugavustaseme alanemine vanemaaliste hulgas perekondliku elutsükliga, vaid tuleneb otseselt põlvkonnakuuluvusest. Kuivõrd veevärgi puudumine ning ahjuküte nõuavad füüsiliselt raskete majapidamistöde tegemist, võib madal mugavusaste tekitada vanuritel tarviduse toimetulekuabi järele. Jõgevamaal paistab selline olukord lahenduvat peamiselt laste juurde asumise või teistes maakondades asuvasse hooldusasutusse suunamise kaudu, käsitlusperioodi lõpul piirdus maakonnas vanavanurite institutsionaliseeritustaste vaid poolteise protsendiga.

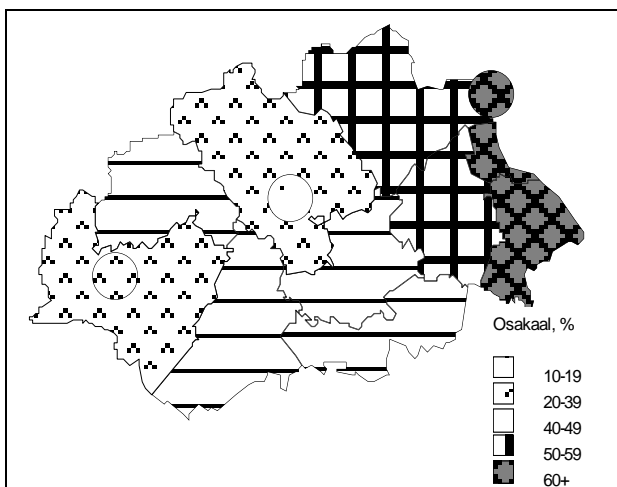
Ehkki suuri linnasid Jõgevamaal pole ning ka rahvaarvult kuulub maakond pigem väiksemate hulka, kohtab rahvastiku elamistingimustes piirkonniti üsna märgatavaid erisusi. Sõjajärgset elamuehituse paigutust peegeldavalt on linnarahvastiku hulgas valdavaks saanud korteriselamine, mis iseloomustab kaht kolmandikku linlasest. Suurelamute ehitamine väljaspoole linnakeskkonda on toonud kaasa korteriselamise leviku ka maal, kuid erinevalt naabermaakondadest säilitas pereelamu Jõgevamaa maarahvastiku hulgas ülekaalu kuni nõukoguaja lõpuni. Linnadest tõuseb valdava korteriselamise poolest mõistagi esile maakonnakeskus oma enam kui kaheksakümne protsendini ulatuva korterielanike osakaaluga, oma maja on eluasemeks vaid igal kuuendal jõgevalasel. Uuemast elamufondist (üle 90 protsendi ehitatud sõjajärgsel ajal) tingituna iseloomustab Jõgevat parim varustus moodsate korterimugavustega, kuid paraku ka kõige kõrgem rahvastiku tihedus. Jõgevaga võrreldes näivad nii Põltsamaa kui iseäranis Mustvee nõukoguagaegsest ehitusstiilist palju vähem puudutatud olevat - muidugi mitte seepärast, et seal oleks ehitatud kuidagi teisiti, vaid lihtsalt vähema riikliku ehitusmahu tõttu. Nii on Põltsamaal oma maja eluasemeks kolmandikul rahvastikust, Mustvees ligineb selle osakaal aga seitsmekümnele protsendile. Kõnealune eluasemekooslus omab kindlaid eeliseid loodusläheduse mõttes, kuid samas on kanalisatsiooni, veevarustuse ning muu linliku infrastruktuuri väljaarendatus Mustvees tagasihoidlik, jäädes maha ka enamikust maapiirkondadest.

RAHVASTIKU TIHELIOLEK
Jõgevamaa 1989

Jõgevamaa maahaldusüksustest paistavad korterikeskse eluasemekoostise poolest silma Jõgeva ja Pajusi vald, lisaks võib korterrahvastiku nappi ülekaalu täheldada veel Puurmani ja Tabivere valdades. Eelnimetatute vastaspoolust esindavad kõige selgemini Pala ja Raja vald. Viimases ulatub oma majas elava rahvastiku osakaal koguni 95 protsendini, mis on ilmselt üks kõrgemaid tasemeid Eesti omavalitsusüksuste hulgas. Muuhulgas on nimetatud eluasemekooslus selgeks tunnistuseks nimetatud piirkonna elulaadi ja -keskkonna püsivast omalaadsusest, mida ei suutnud tasalülitada ka nõukoguagaeg. Kui teistes maahaldusüksustes võib täheldada põhimõttelist erinevust vanemate ja nooremate põlvkondade vahel, kelle hulgas pereelamu osatähtsus langeb kolmandikuni või madalamale, siis Rajal pole noorte üleminekut korteriselamisele toimunud. Järjekesvuse säilimist rõhutab ka asjaolu, et keskeltläbi pole hoonete vanus Rajal sugugi kõrgem kui valdades tervikuna. Palal ja Saarel seevastu seostub pereelamu levimus otseselt elamufondi vananemisega, mõlemas nimetatud vallas on enamuses enne Teist maailmasõda

PEREELAMU RAHVASTIK
Jõgevamaa 1989

ehitatud hooned. Kooskõlas tüübijaotusega võib eluaseme mugavusastmes täheldada maahaldusüksuste vahel enam kui kahekordseid erisusi. Rahvastiku tihedus on seevastu kõikjal üsna kõrge, peegeldades nimetatud probleemi üldist iseloomu.

Kokkuvõtlikult ilmneb arvtabelitest sovetliku elamuehituse tekitatud probleemipundar, mille algpõhjus on rahvastiku eluasemevajaduse aastakümnetepikkune ignoreerimine. Konkreetsemalt on halva olukorra tekkimises süüdi orienteeritus kortermajadele ja väikekorteritele, kusjuures suuremate pindade ehitamistomandamist kohati isegi administratiivselt piirati. Tulemuseks on kahe peamise eluasemevajadust iseloomustava näitaja, pinna suuruse ja mugavusastme unikaalne pöördvõrdeline sõltuvus. Vähe sellest, rahvastikus asetab taoline süsteem lastega pered kõige kitsamatesse, vanurid aga kõige vähema mugavusega tingimustesse. Piiratud võimaluste puhul peaks vähemalt see jaotus olema just vastupidine. Aastakümnete jooksul ühes suunas toimunud liikumise pööramine võtab aega ning kogumikuandmete valgusel jääb inimväärne eluase Eestis probleemiks veel pikkadeks aastateks. Lähitulevikuks ennustab vanussõltuvus jätkuvat liikumist (väike)korterikeskse elamisviisi suunas, vaatamata tüüpehituse lõppemisele. Inimarengulise tähenduse ning investeringuvajaduse poolest pole rahvastiku eluase sugugi vähem kulumahukas kui haridus, tervishoid või teehitus, mistõttu ametivõimudel tasuks elamuküsimuste üle senisest rahvastikukesksemalt aru pidada.

2. ANDMEALLIKAD JA MÄÄRATLUSED

2.1. Sündmusstatistika

2.1.1. Rahvastikusündmused

Rahvastiku sündmusstatistika tugineb enamtähtsate isikusündmuste kõiksele ja pidevale registreerimisele sõltumata nende toimumiskohast. Samuti on tarvilik üheselt piiritleda rahvastik, kelle isikusündmused registreeritakse. Käesoleva kogumiku puhul on käsitlusalune rahvastik määratud Jõgevamaa piires asuva tava/alalise elukohaga, seega territoriaalset kriteeriumi rakendades. Sündmusstatistika hõlmatus seisukohalt on tähtis just tavaelamine maakonnas, samas kui Jõgevamaa rahvastikuga aset leidvad sündmused ise võivad toimuda ka mujal Eestis või välismaal. Rahvastiku elukoha ja sellesama rahvastikuga asetleidvate isikusündmuste toimumispaiga mittetäielik kokkulangevus on olnud ajast aega, ja on ka tänapäeval, põhimõtteline probleem. Muuseas tuleb just siit otsida põhjust, miks ainuüksi oma territooriumil asetleidnud rahvastikusündmuste fikseerimine ei anna ühelegi omavalitsusele ega maakonnale piisavat andmekogumit rahvastiku sündmusstatistika pidamiseks.

Eestis ulatub rahvastikusündmuste kõikse registreerimise algus tagasi Rootsi aega. Aastal 1686 andis Karl XI välja Kirikuseaduse, millega muudeti kohustuslikuks sündide (tol ajal ristimiste), surmade (matusetalituste) ja abielude (laulatuste) kirikuraamatusse kandmine. Koos sündmuse fikseerimisega pandi kirja ka sündmuses osalenute isikuandmed. Korraldus oli uudne just selles mõttes, et esmakordselt kohustati üles märkima kõik asetleidnud asjakohased sündmused, rakendades niimoodi üht peamist tänapäevase sündmusstatistika põhimõtet, kõiksust. Eelkõige selle põhimõtte kasutuselevõtmise tõttu loetakse Karl XI Kirikuseadust moodsa isikusündmuste registreerimissüsteemi nurgakiviks. Eesti oli tol ajal Rootsi krooni all, seetõttu laieneb meilegi au olla maailma vanima rahvastikuandmekorralduse emamaa. Eesti ala liitmise järel Venemaaga, kus sedalaadi tegevusest tol ajal veel hoopiski ei hoolitud, säilitas kohalik kirik isikusündmuste registreerimise, veidi ehk Balti erikorda rõhutava kiusu pärast.

Vene vägede Põhjasõja-aegne laastustöö ning 1711-1712 aasta katkulaine vähendas Eesti rahvaarvu pea kolmekordselt. Sedavõrd ulatuslik rahvastikukriis halvas ühiskonnaarengut mitmel viisil, paljudes kihelkondades katkes teatud ajaks ka isikusündmuste registreerimise pidevus. Osa ülestähendatud andmeid on tollaste ja hilisemate keeruliste aegade käigus kaduma läinud, kuid alates aastast 1834 on kirjapandu kogu Eesti territooriumi hõlmavana säilinud. Meie arhiivides asub üks maailma ajaliselt ulatuslikem sündmusstatistilise allikmaterjali kogu, vanim on see näiteks kõigi Ida- ja Lõuna-Euroopa riikidega võrreldes.

Alltoodud tabelis on esitatud praeguseni säilinud rahvastiku sündmusstatistilised allikmaterjalid Jõgevamaa territooriumil (sealhulgas ka osaliselt) asuvate kihelkondade kohta nii luteri- kui ka õigeusu koguduste kaupa, toetudes Heldur Palli Eesti Rahvastikustatistika Ühtlusarvutuste Programmi raames valminud asjakohasele ülevaatele [Palli 1995] ja Eesti Ajalooarhiivi materjalidele [Berens 1974]. Tähele tasub panna seda, et hilistekkelise maakonnana hõlmab Jõgevamaa tervikuna vaid kolme ajaloolist kihelkonda (Laiuse, Põltsamaa, Palamuse). Osa endisest Torma kihelkonna territooriumist kuulub tänapäeval Virumaale, Jõgeva piir Tartumaaga poolitab aga Kursi, Kodavere, Äksi ja Maarja-Magdaleena kihelkonna. Mõõdunud sajandil levis õigeusk ja lisandusid õigeuskihelkonnad, kuid need ei omanud territoriaalüksusi kujundavat tähendust. Toodud tabelile lisaks on hr. Zosima Jotkini teatel vanauskogudustes registreeritud rahvastikusündmuste kirjed säilinud ajavahemikus 1880-1941.

Jättes isikusündmuste registreerimise põneva ajaloo siinkohal käsitlemata, on siiski tarvis rõhutada andmekorralduse põhimõttelist pööret 1926 aastal, mil rahvastikusündmuste registreerimiskohustus läks kirikult tsiviilametile [Teder 1939]. Reformi ettevalmistustöö tehti põhjalikult ning tagantjärele saab tõdeda tollase ümberkorralduse igakülgset õnnestumist. Reformi käigus loodud Perekonnaseisumeti arenes andmekvaliteeti ja selle tagamiseks vajaminevat tööd väärtustavaks asutuseks. Koos eeskujulikult töötava Statistikaametiga suudeti Eestis realiseerida kõik toonased rahvusvahelised rahvastikustatistilised soovitusel. Nii kujunes Eesti sündmusstatistika lühikese aja jooksul üheks täpsemaks ja üksikasjalikumaks kogu maailmas. Paradoksaalselt annab tollase andmekorralduse tugevusest tunnistust Eesti sõjaaegne (kuni 1944 aasta suveni) rahvastikustatistika, kus säilis isikusündmuste registreerimise täpsus ja isegi detailsus tasemel, milleni tänane korraldus enam kaugeltki ei küüni. Korrastatud sündmus- ja loendusstatistika oli ka sotsiaalteaduste kiire arengu aluseks ja tõukejõuks Eestis.

RAHVASTIKUSÜNDMUSED JÕGEVAMAA LUTERIKIHELKONDADES JA
APOSTLIKU ÕIGEUSU KOGUDUSTES

Kihelkond	Sünnid	Surmad	Abiellumised
Luterikihelkonnad			
Kodavere	1722-1940	1722-1784 1786-1940	1723-1940
Laiuse	1739-1940	1739-1940	1739-1940
Kursi	1750-1940	1750 1754-1940	1750 1754-1940
Maarja- Magdaleena	1727-1752 1761-1766 1769-1940	1727-1752 1761-1765 1769-1940	1727-1755 1761-1766 1769-1940
Mustvee	1923-1926 1937-1940	1923-1926	1937-1940
Palamuse	1768-1940	1768-1940	1768-1940
Põltsamaa	1663-1703 1734-1940	1680-1703 1734-1940	1665-1703 1740-1940
Torma	1696-1940	1696-1940	1696-1940
Äksi	1725-1940	1725-1940	1725-1940
Apostliku õigeusu kogudused			
Kaarepere	1893-1936	1893-1936	1893-1936
Kärkna-Lähte	1846-1935	1846-1937	1846-1939
Laiuse	1849-1940	1849-1940	1849-1940
Mustvee	1840-1926	1840-1926	1840-1926
Põltsamaa	1846-1939	1846-1940	1846-1939
Saduküla	1850-1931	1850-1928	1850-1940
Uhmardu	1858-1939	1858-1939	1858-1938

Kuigi Eesti sovetiseerimisega võeti Perekonnaseisuametilt ära osa tema endisi riigifunktsioone (sealhulgas rändesünnuste fikseerimine ning rahvastikuregistri pidamine, millist tööd alustati vahetult enne sõda), pisendati tema sotsiaalset kandepinda, ning sisuliselt kaotati andmekvaliteeti tagavate eeskirjade esmatahtsus, registreeriti veel 1950 aastatel rahvastikusünnusi küllalt eeskujuliku täpsusega. Võib-olla veidi liialt sirgjoonelisel üldistades, tundub Perekonnaseisuameti töö sealtpeale aasta aastalt, endiste töötajate pensionilesiirdumise ja üldise sovetiseerimisega käsikäes alla käivat, kuni Vähi-Savisaare valitsuse otsuseni amet kui iseseisev riigiasutus likvideerida ning selle maakonnaarhiivid laiali jagada. Nõnda on nõukogu periood just sündmusstatistikat teiste andmeallikatega võrreldes eriti tugevasti räsitud. Eesti pole mitte ainult kõrvale jäänud poole sajandi pikkusest arengust teistes riikides, vaid kaotanud ka

palju omaenese varasemast tasemest. Olemasoleva rahvastikustatistika madal kvaliteet, eelkõige puudulik andmevõrreldavus ajas ja ruumis on tõsiseks piduriks sotsiaalteaduste arengule [Anderson, Katus, Silver 1994; Katus, Puur, Sakkeus 1997a].

Võttes teadmiseks Eesti oludes tähtsat rolli mänginud andmekorralduse kujunemisloo, pidas käesoleva kogumiku poolt kogu käsitletava ajavahemiku 1965-1990 jooksul arvestust sünni-, surma-, abielu- ja lahutusjuhtude üle Perekonnaseisuamet. Kehtinud korra kohaselt lasus sünni- ja surmajuhu informeerimiskohustus üksikisikul, Perekonnaseisuamet täitis asjaomase juriidilise toimingu kõrval ka vastava registreerimislehe. Abiellumine ja lahutus vormistati Perekonnaseisuametis, kus täideti ühtlasi registreerimisleht. Kõigi lehtede teine eksemplar saadeti Statistikaametisse, kelle kohustus oli info Moskva ettekirjutuste järgi kodeerida, hilisemal ajal ka sisestada ning seejärel tabuleerida (kohaliku tabuleerimismasinaga, 1965-1990) või tabuleerimisteks Moskvasse saata (1981-1990). Nende toimingute järel tagastati registreerimislehed Perekonnaseisuametile, kes säilitas need eeskujulikult korrastatuna ameti keskarhiivis Toompeal.

Erandina registreeris elukohavahetusi, täpsemini väljastas sissekirjutuseks nimetatavat lubatähte elada kindlaksmääratud aadressil, Siseministeriumi alluvuses tegutsenud passilaud. Sissekirjutuse vormistamisega paralleelselt täideti ka asjakohane registreerimisleht, mis fikseeris sissekirjutusloa andmise nii elukohavahetuse tegelikust toimumisest kui selle toimumisajast sõltumata. Et peale muude eeltingimuste oli sissekirjutuseks nõutav ka väljakirjutus eelmisest elukohast, tegeles passilaud samuti väljakirjutuse vormistamisega, teisisõnu elukohast lahkumise fikseerimisega. Kuigi vormiliselt sarnane, oli viimatinimetatud toiming sissekirjutusest üsna erinev, sest ei nõudnud seaduste ja ametnike meelevolda kuulunud lubatähe taotlemist. Ometi polnud ka väljakirjutustoimingul otsest sõltuvust tegeliku elukohavahetusega. Statistilisest seisukohast oli väljakirjutuse registreerimislehe vorm ja täitmisjuhised praktiliselt identne sissekirjutuslehega. Isikutunnuste osas oli nii sisse- kui väljakirjutuse registreerimisleht ebatäiuslik, samuti on kummagi andmetäpsus Perekonnaseisuameti registreerimislehtedega võrreldes märkimisväärselt madalam.

Elukohavahetuse registreerimislehed saadeti Statistikaametisse, kus järgnesid teiste rahvastikusündmuste arvestamisega sarnased protseduurid. Arhiveerimiskohustusega ei koormanud ennast ükski ametiasutus ja lehed visati peale kasutamist Statistikaameti poolt ära. Erandina taotles osa aastate sisse- ja väljakirjutuslehed endale professor Marksoo initsiatiivil Tartu Ülikooli geograafia kateeder, kus neid täiendavalt töödeldi. Peamiselt käsitsi aset leidnud töötlus on tüütu tööna meeles mitmel tollaegsel tudengil; Statistikaameti arvutikandjal oleva andmefaili samaotstarbeline kasutamine ei tulnud aga kõne alla ei tollal ega hiljemgi, sest sisestatud info kustutati lintide korduvkasutuse eesmärgil (andmefailid on säilinud alles 1986 aastast). Prof. Marksoo ütluse järgi on säilinud elukohavahetuse registreerimislehed 1980, 1981, 1986, 1987 ja osaliselt 1988 aastast. Ka Statistikaametis on teatud osa hilisema aja registreerimislehti tallel, kuid pole teada millises ulatuses neid leidub Jõgevamaa kohta: vastavasisulisel järelepärimisele pole vastust laekunud.

Alljärgnevalt on selgitatud käesolevas kogumikus kasutatud näitarve, mille abil üksikisikute kaupa ülestähendatud sündmusjärgne informatsioon on integreeritud rahvastiku protsessi- ja seisundinäitajateks. Ülevaade definitsioonidest pole muidugi kõikehõlmav; eelkõige on rõhk asetatud nõukogudeaegse statistika erijoontele ja nendele määratlustele, mis käsitletava ajavahemiku 1965-1990 jooksul teisenedes on olulise tähendusega andmevõrreldavuse seisukohalt. Käsitus liigub esmasnäitajatelt teises- ja integreeritud näitajate suunas, mis üksikasjades ei pruugi kokku langeda näitavude esitusjärjekorraga kogumiku arvtabelites.

Sündide, täpsemalt elussündide arvestus 1965-1990 toetub sünniakti nime kandvale dokumendile, mis on koostatud iga sünnijuhtumi kohta vanema(te) poolt Perekonnaseisuametile esitatud (osalt dokumentidelt pärineva) teabe ja sünnitusmajast antud sünnitõendi alusel. Eestis kehtinud NLiidu Tervishoiuministeriumi

määratluse kohaselt on sünnina arvestatud sellise lapse ilmaletulek, kelle sünnikaal oli vähemalt 1000 grammi ja pikkus 35 cm ning ema raseduskestus vähemalt 28 nädalat. Väiksema sünnikaalu või lühema raseduskestusega emahüst väljunud loode registreeriti sünnijuhuna üksnes siis, kui ta elas seitsme päeva vanuseks, vastupidisel juhul aga iseenesliku abordina. Maailma Tervishoiuorganisatsiooni määratlus, mis arvestab sünnina loodet alates sünnikaalust 500 grammi, rakendati Eestis 1. jaanuarist 1992. Niisiis on definitsiooni erinevuse tõttu elussündide arv tegelikuga võrreldes pisut alahinnatud, kuid kogu käsitletava ajavahemiku jooksul siiski ajas võrreldav. Sünniaktis on lapse sünnikohana märgitud ema alaline elukoht, viimase puudumisel aga sünni registreerimisjärgne haldusüksus. Sama põhimõtte kohaselt on arvestatud ka sünde, mille on registreerinud Eestis alaliselt mitte-elavad vanemad. Kuigi sündide arvestus toimus erinevalt loenduselt juriidilise (sissekirjutusjärgse) elukoha järgi, võib sünniandmeid ning alalise rahvastiku loendusandmeid lugeda üksteise suhtes piisava täpsusega vastavuses olevaiks. Ajamääratluse mõttes on sünniandmed töödeldud lapse sünnikuupäevast, mitte sünni registreerimisajast lähtudes. Erandina on registreerimisaja järgi arvestatud neid sünde, millest Perekonnaseisuametile on teatatud sünniaastale järgneva aasta teises kvartalis või hiljem.

Sünnijuhtude hulgas on eraldi välja toodud *surnultsünnid*, mille arvestus tugineb samuti sünniaktile. Lapse ilmaletulek surnuna on niisugusel juhul märgitud omaette tunnusega. Surnultsünniks on arvatud selline laps, kellel vahetult peale emahüst väljumist puudusid elumärgid: puudus hingamine, südamelöögid ja spontaansed liigutused; omaaegse praktika kohaselt on nimetatud kolmest käsitletud peamise elutunnusega hingamist. Sünnidefinitsiooni eripära tõttu on osa surnultsünnide registreeritud iseenesliku abordina, millekohane selgitus on esitatud allpool, imikusurmajuhu käsitlemisel. Surnultsünnide osakaal sünnijuhtude koguarvus on olnud nii Eestis tervikuna kui ka Jõgevamaal 1965-1990 suhteliselt väike, mistõttu käibinud sünnidefinitsiooni mõju pole eksitav.

Surmajuhtude arvestus 1965-1990 toetub surmaaktile, mille täitis Perekonnaseisuamet iga üksikjuhtumi kohta meditsiinilise surmatõendi ja surnu dokumentide (pass) ja/või ligimeste poolt antud ütluste alusel. Meditsiinilise surmatõendi koostas reeglina arst, kuid maa-asulates oli dokumendi täitmisõigus ka velskril. Valdava osa surmajuhtude kohta jõudis teave Perekonnaseisuametisse mõne päeva jooksul pärast sündmuse toimumist, sest ameti pädevuses oli ka matusetalituse korraldamiseks nõutava tõendi väljastamine.

Surmaandmete territoriaalne arvestus on käsitletava ajavahemiku jooksul toimunud surnu alalise elukoha alusel, viimase puudumisel surmajärgse haldusüksuse järgi. Sarnaselt sündidega hõlmab ka surmajuhtude registreerimine piisava täpsusega loendusjärgset alalist rahvastikku, kuigi sündmus- ja loendusstatistikas rakendatud elukoha määratlused erinevad teineteisest. Ajalises mõttes on surmaandmete töötlusaluseks surma kuupäev, mitte surma registreerimise aeg. Erandina on registreerimisaja või oletatava surmaaja järgi arvestatud juhte, mille kohta surmaakt on koostatud sündmuse toimumisajast oluliselt hiljem, tavaliselt juurdlusandmetele ja/või lahkamistulemustele toetudes.

Surmajuhtude hulgas on eraldi arvestatud *imikusurmajuhte* nende erilise tähenduse tõttu ühiskonna sotsiaalse arengu indikaatorina. Imikusurmana on registreeritud elussünninud lapse surmajuht tema esimese eluaasta jooksul, mil suremus on teatavasti tunduvalt kõrgem hilisema lapseeaga võrreldes. Ka imikusurmajuhtude arvestus 1965-1990 tugineb Perekonnaseisuameti poolt koostatud surmaaktile, mis standardse dokumendiga võrreldes sisaldab teavet ka täiendavate surmaasjaolude ja lapse ema isikutunnuste kohta.

Kõnealuse ajavahemiku imikusuremusandmete kasutamisel tuleb silmas pidada omaaegselt sünnidefinitsioonist johtuvat mõju. Jättis ju NLiidu Tervishoiu- ja sotsiaalministeeriumi sünnimääratluse rakendamine registreerimata just kõrgeima suremusriskiga (alakaalulise ja enneaegse) vastündinu juhul, kui ta esimese elunädala jooksul suri. Loogilist rada edasi minnes jäi sünnijuhuna registreerimata laps muidugi välja ka suremusstatistikast. Kui tollane definitsioon alandas sündide arvu ebaolulisel määral, siis mõju imikusurmajuhtude arvule oli paraku tuntav. Sünnidefinitsiooni mõju imikusuremusnäitajatele on

analüüsitud Eesti 1992-1993 andmestikule tuginevalt [EKDK 1994b]. Väärrib rõhutamist, et rahvusvahelise võrdluse keerukuse taustal on Jõgevamaa imikusuremusandmed ajatrendina siiski võrreldavad, kuivõrd sünnidefinitioon oli ühesugune kogu käsitletava ajavahemiku jooksul.

Abiellumiste arvestus 1965-1990 toetub abieluaktile, milline dokument täideti Perekonnaseisuameti poolt üheaegselt sõlmitud abielu juriidilise fikseerimisega. Seadus nõudis abiellumise vormistamiseks kindlate tingimuste täitmist, mistõttu pruut ja peigmees olid kohustatud koos avaldusega esitama ka asjakohased andmed oma isiku kohta, mida kasutati abieluakti koostamisel. Iga abiellumise kohta täideti üks akt, st rahvastikusündmuseks on olnud abiellumine, kuigi selles osalevaid isikuid on ikka kaks. Niisiis on abiellunute arv kaks korda suurem abiellumiste arvust, samuti on Eesti oludes täpselt võrdne abiellumiste soostruktuur. Eespool käsitletud sünni- ja surmajuhuga võrreldes on abiellumisel veel seegi erisus, et üks ja seesama isik saab abielluda mitu korda. Nii esmas- kui korduvabiellumise puhul on abieluakti vormistus allunud ühelaadsele protseduurile.

Abiellumine on ainuke rahvastikusündmus, mida kogu käsitluseluse ajavahemiku jooksul on kõikselt ja vahetult registreerinud Perekonnaseisuamet, mistõttu andmestik juriidiliselt sõlmitud abielude kohta on eriti täpne. Hoopis iseasi on muidugi abiellumise kui rahvastikusündmuse tähendus ühiskonnas. Veel paarsada aastat tagasi hõlmas abiellumisjuhtude juriidiline (tollal siis kiriklik) registreerimine praktiliselt kõiki uusloodud perekondi, andes niimoodi igati soliidse aluse peremoodustusprotsessi käsitlemiseks. Aegamisi hakkas juriidiliselt vormistatud abielu sellist ainupositsiooni kaotama, milline suundumus 30-40 aastat tagasi süvenes juba arvestatavaks. Eesti rahvastik säilitas teatavasti ka nõukogude ajajärgul oma traditsioonilise, peremoodustusprotsessi nn skandinaavia mudeli, kus juriidilise abielu tähendus vähenes eriti ulatuslikult. Nõnda pole ainuüksi abiellumisstatistika põhjal võimalik Eesti rahvastiku perearengu kohta järeldusi teha, hoopis ebapiisav, kui mitte kasutu, on see esmaskooselu käsitlemisel.

Tähelepanelik tuleb olla regionaalse abiellumisstatistika, niisiis Jõgevamaad tervikuna ja eriti maakonnasiseseid piirkondi iseloomustava teabe kasutamisel. Ühe abiellumisjuhu registreerimisega koguti teave kahe inimese kohta, kelle alaline elukoht võib olla erinev. Kogumikus hõlmatud ajavahemiku 1965-1990 vältel on abieluaktidele toetuva abiellumisstatistika tegemisel valitsenud küll ühesugused nõuded, kuid seni pole ühtegi analüüsi selle kohta, mil määral järgiti reegleid ja mil määral need mõjutasid piirkondlikku abiellumisstatistikat. Abiellujate kokkulangeva aadressi, samuti ühe ja sama haldusüksuse piires elavate abiellujate puhul on abiellumine arvestatud pruudi-peiu elukoha järgi. Eri haldusüksustest pärit abiellujatel on aga arvestatud abielu registreerimise kohta. Viimase suhtes polnud abiellujad päris vabad; reeglite kohaselt pidi selleks valitama ühe abielluja elukohajärgne perekonnaseisuamet, mis kaudselt tähendas abiellumise arvestust ühe, enesemääratluse kaudu fikseeritud abikaasa elukoha järgi. Erandi moodustasid kinnipidamiskohtades viibivate isikute abiellumised, mis registreeriti kinnipidamispaiga asukoha järgi.

Vastandina probleemsele toimumiskoha arvestusele on abiellumise ajamääratlus täpne. Langeb ju abiellumise kui juriidilise sündmuse toimumis- ja registreerimisaeg õnnelikult kokku. Nõnda pole karta sedalaadi vastuolusid, mis surma- ning veel enam sünnijuhtude puhul on nõukogude perioodil küllaltki tüüpilised, eriti tolleaegsete statistiliste andmete kuulõikelisel esitusel.

Lahutuste või pikemalt abielulahutuste arvestus 1965-1990 toetub lahutusaktile, mis samuti nagu abieluakt täideti Perekonnaseisuametis üheaegselt lahutuse juriidilise vormistamisega. Lahutuseks pole läbi aegade piisanud ainuüksi abielupoolte soovist, mistõttu lahutusstatistika on alati olnud suuremal või vähemal määral sõltuv seadusandlusest ja sisaldab seetõttu tegelike protsesside väärpeegeldusohu. Kogumikus käsitletava ajavahemiku algusse langevad kaks tähtsat õigusaktid (NLiidu Ülemnõukogu Presiidiumi määrus, 10. detsember 1965 ja uus Perekonnaseadus, 1. oktoober 1968) ja mitmed neist tulenevad dokumendid, mis vähendasid lahutuse registreerimiseks esitatavaid nõudeid ja lihtsustasid protseduuri. Seetõttu on 1960 aastate teisel poolel lahutusi registreeritud hoopis rohkem kui varasematel kümnenditel, kuid asjakohane võrdlusprobleem jääb põhiosas siiski kogumiku ajaraamidest välja.

Eesti lahtusstatistikale on märkimisväärselt suurt mõju avaldanud omalaadne kord, mis lahtuse juriidilise vormistamise ajaliselt kahestas. Kohtu poolt lahutatud abielu nõ jõustus siis, kui endised abikaasad registreerisid otsuse Perekonnaseisuametis. Sellekohast sundust praktikas aga polnud, kui isik ei kavatsenud uuesti abielluda, muuta (ennistada) oma nime või muul põhjusel pöörduda ameti poole. Nõnda on märgatav osa lahtusi Perekonnaseisuametis registreeritud hilinemisega, pealegi ei sooritanud endised abielupooled toimingut üheaegselt. Samuti on küllaltki suur osa, eriti kesk- ja vanemaealisi naisi oma lahtuse hoopis registreerimata jätnud. Niisiis vormistati sündmusstatistika aluseks olev lahtusakt ajahetkel, mil esimene abielupooltest pöördus kohtuotsuse järel Perekonnaseisuameti poole, kusjuures lahtuse toimumiskohana registreeriti pöörduja alaline elukoht.

Statistika vaatenurgast on hoopis mõistlikumalt arvestatud neid lahtusi, mille registreeris kohtuväliselt vahetult Perekonnaseisuamet, sest neis langesid kõik tarvilikud juriidilised toimingud ajaliselt kokku ja üheaegselt on fikseeritud ka andmed lahutajate kohta. Perekonnaseisuamet sai õiguse lahtusi registreerida eelnimetatud seadusandlike aktidega ainult lastetute abielude puhul, kui mõlemad abielupooled esitasid ühisavalduse koos varalistest pretensioonidest loobumise äramärkimisega. Neid tingimusi täitvaid lahtusi on olnud muidugi tuntav vähemus lahtuste üldarvust, kuid siiski arvestataval määral nõrgestamaks niigi õnnetu lahtusstatistika metodoloogilist alust. Kokkuvõttes on kahte inimest puudutav lahtus registreeritud rahvastikusündmusena sageli vaid ühe osapoole kaudu ja erinevalt abiellumisest pole seda sündmust võimalik isikujärgselt analüüsida. Eelpool käsitletud abieluandmestikuga võrreldes on territoriaalne lahtusstatistika samal põhjusel ning samalaadsete, kuid tugevamalt toimivate asjaolude mõjul veelgi ebamäärasem. Samuti ühendab lahtust abiellumisega ka sündmuse kordumisvõimalus nagu ka esmas- kui korduslahutuse registreerimise ühelaadne protseduur.

Rändejuhtude arvestusaluseks ajavahemikul 1965-1990 oli kaks dokumenti: sisse- ja väljakirjutusleht, millest kumbki kajastas vastavasisulist juriidilist toimingut. Sissekirjutuseks kutsutud lubatähe saamiseks olid kehtestatud nõ seaduslikud piirangud, millele kohati lisandus ametnike omavoli. Nii näiteks oli sissekirjutuse saamiseks nõutud nn korterorderi olemasolu, "vaba" elamispind mitte alla üheksa ruutmeetri inimese kohta (kuus ruutmeetrit lähisugulase asumisel asjaomasel elamispinnal), maja mittekuulumine avariohtlike või perspektiivsele lammutamisele minevate hoonete nimekirja jms. Suuremates linnades kehtisid täiendavad, nõ ülelinnalised piirangud, samuti teostas Siseministerium sissekirjutuse andmise või sellest keeldumise kaudu nii omaenda ametkonna kui partei julgeoleku- ja ideoloogiapolitiikat. Veel kehtisid sissekirjutuse erireeglid sõjaväelaste, erusõjaväelaste, liiduettevõtetele tölesuunatute, noorspetsialistide jt tarvis, mis üldjuhul andsid neile tavakodanike arvel teatud eelised. Kogu selle sasipuntra juures on arusaadav, et osa inimesi ei saanudki lubatäheks vajalike tingimuste puudumisel sissekirjutust soovitud paigas või loobusid seda taotlemast. Osal niisugustest juhtudest jäi ära ka plaanitud elukohavahetus, teisel osal leidis see siiski aset. Oli ju käsitletud ajavahemikul praktikas karistatav küll sissekirjutuse puudumine, mitte aga tegelik elamine sissekirjutusest erineval aadressil. Igal juhul tuleb tähele panna, et kõik juriidilise vormistusega tegelikud elukohavahetused on rändestatistikas kajastamata.

Sõjajärgsest rahvastikuarvestusest, sealhulgas rändestatistikast on tervikuna kõrvale jäetud Eesti piires asunud sõjaväeterritooriumidel toimunu. Tollase korra kohaselt vormistati tsiviilhaldusalalt armeehaldusalasse (ka kinnipidamiskohta) suundunud isikule väljakirjutus, kus sihtkoha märke puudus. Sellest nõ mustast august väljumisel vormistati omakorda sissekirjutus, kus puudus lähtekoht. Sedalaadi elukohavahetusi, mis on ka tavapärasest erinevalt registreeritud, tunti erirände nime all ja arvestati tavaliselt tsiviilrändest eraldi. Kõik liikumised mustas augus endas, seega siis sõjaväeterritooriumide ja kinnipidamiskohtade vahel Sahhalinist Saaremaani, pole aga rändestatistikaga hõlmatud. Rändestatistika seisukohast poleks sedalaadi korraldusel veel häda midagi, kui puudunuks erandid. Üheks selliseks erandolukorraks kippus kujunema sõjaväelase (ohvitseri ja üleajateenija) ning tema pereliikmete sissekirjutus armeehaldusalalt tsiviilalale. Selle vormistus toimus vahel samalaadselt ajateenistusest vabanenute sissekirjutuse vormistamisega, kuid võis jääda statistiliselt hoopis arvestamata. Mistahes linnas

paiknenud sõjaväeterritooriumilt sama linna piires korteri saanud ohvitseriperele võidi sissekirjutuslehed täitmata jätta sel põhjusel, et elukohavahetus ju formaalselt ei ületanud linna administratiivpiiri. Muidugi jäi seejuures tähele panemata, et sõjaväeterritooriumile saabumisel, st kusagilt mujalt Eestisse tulekul, ei täidetud ohvitseripere kohta mingeid rändearvestusdokumente. Sama olukord kehtis ka omalaadse seltskonna, nn sõjaväega sideme kaotanute suhtes, kellele tuli armeehaldusalalt minemaajamise järel elamispiind anda tsiviilvõimul. Kokkuvõttes tuleb tähele panna, et armee- ja tsiviilhaldusterritooriumi vahelistest tegelikest elukohavahetustest jäi osa asjakohaselt vormistamata ning rändestatistikas kajastamata.

Ka sisse- ja väljakirjutusega hõlmatud elukohavahetustest on rändestatistikas arvestamist leidnud vaid üks osa, teine osa jäeti kõrvale tol ajal kehtinud rändejuhu ruumilise definitsiooni või segase ajamääratluse tõttu. Ruumilisest seisukohast kuulusid arvestamisele ainult need rändejuhud, mis toimusid üle maakonna või linna/alevi halduspiiri. Lisaks haldusüksuse siserände jäeti kõrvale ka märkimisväärne osa maahaldusüksuste vahelisest rändest. Teadaolevalt ei arvestatud NLiidus maarahvastiku rändejuhte kuni 1956 aastani üldse. Eesti oli üks esimesi piirkondi, kus nimetatud ajast hakati pidama arvestust maarahvastiku rände selle osa kohta, mis mõjutab linnarahvastikku või väljus ühe maakonna piirest. Ülejäänud maarahvastiku rändejuhte statistika ei hõlmanud. Niisiis, Jõgevamaa rändearvestuses ajavahemikul 1965-1990 kajastub süstemaatiline maarahvastiku rändejuhude alaarvestus. Administratiivpiiride teisenemise korral tähendab see ühtlasi mittevõrreldavust ajas.

Ka rändejuhu ajaline määratlus koos alalise/ajutise staatusega põhjustas segadust, jättes veel ühe osa juriidiliselt vormistatud sündmustest statistiliselt arvestamata. Ühelt poolt nõudis kehtinud kord sissekirjutamist kolme (maa-asulas seitsme) päeva jooksul sõltumata sellest, kas elukohavahetus oli ajutist või alalist laadi. Sellest kogumist ei arvestatud rändestatistikas neid elukohavahetusi, mille kestus oli alla poolteise kuu või leidis aset puhkuse ja ravi (haiglas ja sanatooriumis viibimise aeg) eesmärgil. Teisalt polnud ajutise elukohavahetuse puhul nõuet vormistada väljakirjutust, kuigi sissekirjutus uues elukohas tuli registreerida. Kuivõrd ajutiseks loeti näiteks kõik õpingutega seotud elukohamuutused olenemata õpiaja pikkusest, siis jäid rändearvestusest välja ka viis ja enamgi aastat kestnud elukohavahetused. Kogu selle segaduse väljendusena ei lange Eesti siserände sisse- ja väljakirjutuste arv hoopiski mitte kokku. Veel on tarvis tähele panna, et rändearvestuses rakendatud alalise ja ajutise elukohavahetaja mõiste ei lange kokku vastava loendusjärgse rahvastikuosaga. Viimases arvestati alalise rahvastiku hulka teatavasti kõik antud territooriumil enam kui kuus kuud viibinud isikud.

Kirjeldatut kokku võttes tuleb tõdeda, et kogumikku lülitatud Jõgevamaa rändeandmed sisaldavad suuremal või vähemal määral kõiki andmetäpsust nõrgestavaid asjaolusid. Ühelt poolt on tegemist süsteemse sisse- ja väljarände alaarvestusega, teisalt ei lähe ka olemasolevad arvud omavahel kokku. Käsitleva ajavahemiku rändestatistika omaaegsed tabulatsioonid Jõgevamaa kohta on nii pinnapealsed, et andmekvaliteedi hinnangut pole võimalik anda, küll laseb sõjaväeterritooriumide suhteline vähesus maakonnas oletada vähemalt selle teguri poolt põhjustatud vea tagasihoidlikumat tähendust. 1988 aastast otsustas Eesti Statistikaamet rändearvestust pidada vaid sissekirjutuse alusel, hinnates ka väljarännet sissekirjutuslehe kaudu. Paraku pole analüüsitud selle olulise meetodikamuutuse mõju rändestatistikale, kuid eeldatavasti tekitab see teatud mittevõrreldavuse kogumiku kolme viimase aasta rändearvude osas. Niisugused Eesti oludesse mittesobivad rändearvestuse põhimõtted, mis toetusid elukaugele juristikale ning eirasid sündmusstatistika kõiksuse põhimõtet, säilisid käsitleva perioodi lõpuni, et paar aastat hiljem nn Rahvastikuregistri eestvõttel teiseneda kilplaslikuks süsteemiks. Nõnda on käsitleva ajavahemiku rändeandmestik kogu kirjeldatud probleemsele vaatamata ometi hulga täpsem nüüdis-Eesti rändestatistikast.

2.1.2. Iive ja rahvaarv

Piisavalt suurearvulise rahvastikukogumi puhul koonduvad üksikud rahvastikusündmused stohhastilise protsessi tunnuseid omavasse voogu, mis kujundab rahvastikuseisundi. Iseenesest on rahvastikuseisundi teisenemine pidev protsess, kuid tavaliselt fikseeritakse muutus kokkulepitud ajamomendiks ning kindla ajasammuga. Rahvusvahelises võrdluses on enim kasutatud kalendriaastasammu, mis fikseerib rahvastikuseisundi aasta alguses (1. jaanuar) või keskpaigas (1. juuli). Eesti rahvastikustatistika on sõjaeelsesesse aega tagasiulatuvalt kohanenud esmanimetatud andmeesitusega, mida tavapärasena on rakendatud ka käesolevas kogumikus.

Suurimat integraalset tähendust omavad üksteise suhtes vastandliku toimega nõ paarsed põhirahvastikusündmused, sünni- ja surmajuhud ning sisse- ja väljaränne. Sündide ja surmade arvu vahena leitakse *loomulik iive* ning sisse- ja väljarännete arvu vahena *rändeiive*. Mõlema sündmuspaari rahvastikuseisundit teisendav toime on üldine, teisisõnu hõlmab see rahvastikukoostist kõigi tunnuste lõikes. Reeglina muutub ka rahvaarv, vaid vastandsündmuste täieliku kokkulangevuse korral püsib see üldnäitaja stabiilsena. Loomuliku ja rändeiibe tervikmõju väljatoomiseks rahvaarvule esitatakse sageli ka protsesse summeeriv *koguiive*.

Iive erineb rahvastikusündmusest eelkõige selle poolest, et tegemist pole esmasprotsessiga, mistõttu erinevalt sünni- ja surmajuhust ning sisse- ja väljarändest võib see peale positiivse väärtuse omandada ka negatiivse. Samuti tuleb iibenäitajate kaudu kõige lihtsamal vormis esile rahvastikustatistika sisemise konsistentsuse olulisus: näiteks võib rahvastiku koguiive ja sealt tulenevalt rahvaarv osutada ebatäpsuseks ka siis, kui surma-, sünni- ja väljarändejuhud on äärmise täpsusega registreeritud. Just sedalaadi olukorra tõttu, jättes küll kõrvale viite äärmise täpsuse kohta mistahes rahvastikusündmuste fikseerimisel, ulatub nüüdis-Eesti rahvaarvu veamäär koguni üle kümne protsendi, so ligikaudu XVII sajandi olukorda iseloomustanud tasemeni.

Kitsamas, kuid valdavalt levinud tähenduses käsitletakse loomulikku ja rändeiivet (ning nende summana koguiivet) rahvaarvu *muutuskomponentidena*. Nimelt saab loendusjärgsele rahvaarvule iibe lisamisel leida *arvestusliku rahvaarvu* mistahes ajahetke kohta. Selle äärmiselt lihtsa tehte puhul tuleb siiski ette sagedasi ebatäpsusi ja koguni vigu. Esiteks on oluline tähele panna, et iibearvestusega hõlmatud ajaperiood langeks täpselt kokku loendusmomendiga. Enamasti pole see nii, sest rahvaloenduse kriitiline moment ei ole sätitud 1. jaanuarile, sündmusstatistilised kokkuvõtted hõlmavad aga tavapäraselt just kalendriaastat. Probleemist ülesaamiseks on kujunenud tavaks arvutada pigem loendusjärgne rahvaarv 1. jaanuari seisule kui sündmusstatistilised absoluutarvud loenduse poolt määratud ajavahemikule. Kui loenduse läbiviimisaeg on lähedal 1. jaanuarile (või 1. juulile toda standardit eelistava andmekorralduse puhul) ja iibenäitajad pole silmatorkavalt positiivsed või negatiivsed, võib loendusjärgset rahvaarvu kasutada ilma korrigeerimata. Nõnda on isegi soovitatav toimida, kui sellest johtuv mõneinimeseline vahe rahvaarvus jääb hinnanguliselt suurusjärgu võrra iibeveast väiksemaks, sest sedaviisi on välditud erineva rahvaarvu kasutamine loendus- ja sündmusstatistikas. Jõgevamaa arvestusliku rahvaarvu leidmisel ja käesolevas kogumikus esitamisel ongi just niimoodi tehtud.

Teiseks on arvestusliku rahvaarvu leidmisel tarvis huvi tunda, missuguse rahvastiku kohta täpselt isikusündmused registreeritakse. See teadmine on vajalik, et võtta loendusandmestikust just sama definitsiooniga võimalikult paremas kooskõlas olev rahvaarv. Eelpool on selgitatud, et kogumikus hõlmatud ajavahemikul 1965-1990 on rahvastikusündmused (väheste eranditega) registreeritud antud piirkonna alalise rahvastiku kohta. Siiski tuleb tähele panna, et loendusjärgne alaline rahvastik pole päris sama mõiste: loendusel fikseeriti tegelik alaline rahvastik, rahvastikustatistika aga lähtub juriidilisest alalisest rahvastikust. Eesti oludes tuleb arvestusliku rahvaarvu leidmisel selle mittevastavusega paraku leppida.

Hoopis tõsisema vea arvestusliku rahvaarvu leidmisel tekitab alalise rahvastiku asemel mõne teise määratluse järgi fikseeritud loendusjärgse rahvaarvu kasutamine. Pikka aega, kuni 1979 aasta loenduseni,

oligi NLiidu rahvastikustatistikas miskipärast nimetatud rollis kasutusel kohalolev ehk faktiline rahvastik. Seetõttu tuleb ülimalt ettevaatusega suhtuda tolleaegsetesse loendusvahemike rahvaarvudesse, eriti nende kooskasutamisel andmetega hilisema perioodi kohta, kui üldiseks arvutusala olid juba võetud alaline rahvastik. Mõistetavalt laieneb ebakonsistentsus rahvaarvu kaudu mistahes demograafilistele suhtnäitajatele, seetõttu võib ebakorrektnel rahvaarvu osutuda heaks teenäitajaks teiste vigaste andmete avastamisel. Eesti statistikaajaloo kohta on ette tulnud kohaloleva rahvastiku kasutamist arvestusalusena isegi pärast sellekohase praktika ametlikku kõrvaleheitmist. Käesoleva kogumiku sündmusstatistika toetub kogu hõlmatud perioodi ulatuses ühtselt loendusjärgsele alalisele rahvastikule.

Rahvastikusündmuste ebatäpsest registreerimisest, loendus- ja sündmusstatistika ebakonsistentsusest ja teistest samalaadsetest vigadest tingituna on vastavalt moonutatud ka iibenäitajad. Iibe ebatäpsus kandub omakorda kumulatiivselt arvestuslikku rahvaarvu, viimasest loendusaastast ajas edasi liikudes. Seetõttu ei lange uue loendusaasta arvestuslik ja loendusjärgne rahvaarv praktiliselt kunagi omavahel kokku. Peale loenduse toimimist on tavapraktikasse juurdunud nõ tagasikorrigeerivad arvutused, mille käigus rahvaarvu akumulatsioon viga silutakse, kaasates võimalikult palju asjakohast loendus- ja sündmusstatistilist informatsiooni.

Käesolevas kogumikus on esitatud Jõgevamaa korrigeeritud rahvaarvud 1965-1989, vaid 1990 aasta rahvaarv tuleb järgmise loenduse asetleidmise järel täpsustamiseks. Eraldi on välja toodud *rahvaarvu korrigeerimismuutus*, mis omandab teatud mõttes rahvaarvu muutuskomponendi tähenduse. Oma olemuselt väljendab see näitav rahvastiku arvestuse summaarviga: täiesti laitmatu rahvastikustatistika korral võrduks ju korrigeerimismuutus nulliga. Ühtlasi rõhutab see küllalt arusaadaval kujul ilmselget tarvidust loendus- ja sündmusstatistika kooskõla järele. Jõgevamaal on peamiselt rändearvestusvigade tõttu korrigeerimismuutuse suurusjärgi igati tähelepanuväärne, kahjuks täiesti kõrvutatav teiste muutuskomponentide mõjuga rahvaarvule. Praktilisest vaatenurgast on üldistava käsitluse korral mõistlik korrigeerimismuutus pigem liita rändeiihetele kui tema mõju arvestamata jätta.

Jõgeva maakonna (eraldi ka linna- ja maarahvastiku) rahvaarvud on kahe loendusvahemiku 1970-1979 ja 1979-1989 kohta arvutatud soovanuskoostise nihet arvestades. Viidatud lähenemisviis oli küll töömahukas, kuid võimaldas täielikult ära kasutada kogu rahvastikuinformatsiooni, mis maakonna tasandil nende ajavahemike kohta olemas oli. Rakendatud arvutusmeetodika kirjeldus on varem avaldatud [EKDK/EKMI 1994a; 1994b]. Maakonnatasandil väiksema haldusüksuse puhul pole vanusnihe põhinevat korrigeerimismeetodit võimalik rakendada, sest käsitlusaluse ajavahemiku kohta puuduvad tarvilikud lähteandmed. Nii on Jõgevamaa linnade rahvaarvud ühtlusearvutatud mõneti lihtsama meetodi abil konsistentsena kõigi teiste Eesti haldusüksuste kohta. Nimetatud andmed sisalduvad Eesti Rahvastiku Andmepangas [Katus 1992].

Vähegi pikema ajavahemiku puhul on mõistlik jälgida käsitlusaluse haldusüksuse *piirimuutusi*. Põhimõttelist laadi piirimuutuse korral tuleb rahvastikuarengu aegriidide leidmisel rakendada just konkreetsele haldusüksusele sobivaimat lahendust, väiksema piirimuutuse puhul piisab asjaomase rahvaarvu muutuskomponendi leidmisest ja arvessevõtmisest. Ülevaade Jõgevamaa haldusüksustega 1965-1990 asetleidnud piirimuutustest on esitatud allpool, rahvastiku sündmusstatistilistes tabelites sisaldub ka vastav andmeveerg. Tuleb tähele panna, et haldusüksuste piirimuutused on alati üksteist tasakaalustavad: igale konkreetsele muutusele mingis haldusüksuses vastab samaväärne, kuid vastasmärgiline teises. Tasakaalustamata muutused maakonna kui terviku tasandil viitavad juba maakonnapiiri teisenemisele. Käesolevas kogumikus käsitletud ajavahemiku alguseks oli Jõgevamaa oma maakonnajõulisust juba tõestanud ning edasi-tagasi nihutatud Põltsamaa rajooni maad naasesid 1962 aastal Jõgevamaa külge. Järgmise kolmekümne aasta jooksul püsis maakonna piir stabiilsena, tehes läbi vaid kaks mõõdukat muutust, 1968 Viru- ja 1971 aastal Tartumaaga.

Kokkuvõttes erineb eelmise aasta arvestuslik rahvaarv järgmise aasta rahvaarvust koguiibe ning piiri- ja korrigeerimismuutuse summa võrra. Parema ülevaate saamiseks on ka *rahvaarvu kogumuutus* sündmusstatistilistes tabelites eraldi veeruna välja toodud.

2.1.3. Sündmus- ja iibekordajad

Sissejuhatuseks pole ülearune veel kord meenutada, et rahvastikusündmuste absoluutnäitajate ja mitmesuguste kordajateks kutsutavate suhtnäitajate ühtlusarvutused on põhimõtteliselt erinevat laadi. Reeglina ei kuulu rahvastikusündmuste arvud iga loendustsükli järel korrigeerimisele. Erandkorras tuleb seda vahel teha suuremate piirimuutuste mõju kõrvaldamiseks, hoidmaks haldusüksuste rahvastikuandmestikku ajas võrreldavana. Harvem annavad korrigeerimiseks põhjust avastatud vead sündmusstatistikas. Õeldust ei tule muidugi järeldada sündmusstatistika äärmist korrektsust läbi aegade, eelkõige on põhjuseks suur töömaht, mis sedalaadi täpsustuse tegemiseks tuleb teha ka siis, kui viga tundub olevat tõenäone.

Eesti oludes pole rahvastikusündmuste piirkondlikku jaotusse tehtavad muutused tulevikus siiski välistatud, sel juhul puudutavad need ka käsitlusala ajavahemikku 1965-1990. Nimelt on arhiveeritud sünniaktidega alustatud töö näidanud, et väiksemate territoriaalüksuste puhul on kokkulangevus omal ajal nõ ametlikuna publitseeritud sündinute arvu ja tegelikult registreeritud sündinute arvu vahel küllalt madal, kuigi absoluuthälbe seisukohalt pole lahknevused suured. Sellise olukorra - väikesed lahknevused enamiku haldusüksuste lõikes - on arvatavalt tinginud Statistikaameti omapärane tööpraktika. Nimelt prognoositi iga-aastase esmaskokkuvõtte kiire publitseerimise eesmärgil (tegelikult saatmiseks "kõrgemalseisvatele organitele" poolsalastatud ehk ametialase kasutamise staatuses) aasta jooksul registreeritud rahvastikusündmustele juurde käsitlusala aasta lõpu poole eeldatavalt toimunud, kuid veel registreerimata sündmused. Näiteks aastalõpu sündide registreerimise seadusega lubatud tähtaeg veebruari alguses; hilinejad pikendasid seda veelgi. Tagantjärele tundub, et lõpliku aastakokkuvõtte koostamisel ei ole viimase kuu prognoosandmete asendamist tegelikega eriti tõsiselt võetud. Toiming oli küll ette nähtud ja Eesti kogurahvastiku osas arvatavalt ka nii- või naasuguse täpsusega seda teostati, kuid üksikute linnade ja tollaste külanõukogude puhul ei utsitanud Moskva eriti tagant. Selle oletatava süsteemse vea kõrval on võimalikud muidugi mitmed juhuslikku laadi ebatäpsused, mis sündmuste suure arvu puhul ju ikka tekkima tikuvad.

Niisiis võib süsteemse vea ilmsikstuleku korral tõstatada Eesti piirkondliku rahvastikusündmuste arvu täpsustamise vajadus. Paraku eeldab sellise ülesande püstitamise aja- ja rahamahukat arhiivitööd ning põhjalikku analüüsi, mistõttu pole kindlasti lähiaja ettevõtmine. Sedalaadi erandolukorda kõrvale jättes ei kuulu rahvastikusündmuste arvud muutmisele, kõik sündmusstatistilised suhtarvud alluvad aga rahvusvahelise praktika kohaselt ümberarvutusele iga loendustsükli järel. Põhjuseks on eespool selgitatud rahvaarvu ühtlusarvutus, mis rahvastikukoostise kõiki jaotusi puudutades käivitab korrigeerimisahela.

Loendustsükli teostatavad sündmusstatistika ühtlusarvutused, mis tagavad rahvastikuandmete ajalise võrreldavuse, on tavapärase statistikarutiini lahutamatu osa. Kui vastav korraldus on välja töötatud, ja mis peaaegu, sündmusstatistika hoitud kõnealust tarvidust arvestavalt, pole tegemist ei mainimisväärselt aega ega raha nõudva ülesandega. Paraku on Eestis lood teistmoodi, kokkuvõtvalt kolme asjaolu koosmõjul. Esiteks, Eesti Statistikaamet pole nõukogude perioodil süsteemseid ühtlusarvutusi teostanud, need tehti kohaliku lähteandmestiku põhjal Moskvast. Kogemuse puudumine on takistanud ametil seda tööloiku kuni tänaseni tavapärase statistikakorralduse osana käsitlemast. Teiseks, NLiidu Statistikaameti ühtlusarvutused teenisid eelkõige suurriigi vajadusi, avaldades Eesti andmetele negatiivset mõju kahel viisil. Standardsete võtete rakendamise tõttu jäi suur osa olemasolevast kohalikust teabest ühtlusarvutustes kasutamata ja seetõttu ei erine Eesti loendusjärgsete arvutuste täpsus enam kuigivõrd näiteks omaaegsetest Kesk-Aasia

liiduvabariikidest, kuigi algandmete maht ja täpsus erinevad küllalt oluliselt. Moskvas hõlmati loendusjärgsete tagasiarvutustega peamiselt oblasti tasand maa- ja linnarahvastiku lõikes, mis Eestile kohandatuna tähendas maakonna ja esmatasandi haldusüksuste väljajätmist arvutusprogrammist. Nõnda on Eesti Statistikas loendusvahemike 1970-1979 ja 1979-1989 kohta ühtlusarvutatud vaid kogu-, linna-, maa- ja Tallinna rahvastiku sündmusstatistika, seegi kohalikust vaatevinklist ebapiisava täpsusega. Teisisõnu pole rahvastikustatistika enam Eesti-siseselt võrreldav, sest kogurahvastiku uusarvud ei saagi haldusüksuste ümberarvutamata arvudega ühtida. Kolmandaks, ja ehk suurimaks probleemiks on sündmusstatistika hoidmine viisil, mis ei võimalda Statistikaametil ei praegu ega edaspidi loendusjärgseid ühtlusarvutusi rutiini osana teostada.

Eelõeldu püüab heita valgust käesolevas kogumikus esitatud sündmusstatistika tähendusele. Jõgevamaa kohta toodud näitarvud on ühtlusarvutatud nõnda, et nad koos järgnevais maakonnakogumikes esitatavate samalaadsete arvudega annavad konsistentse tulemuse Eesti kogurahvastiku suhtes. Olgu siinkohal veel kord rõhutatud, et kõrvale on jäetud kõik varem Moskva poolt teostatud ümberarvutused ning kogu Eesti rahvastikustatistika tervikuna on allutatud süsteemsele ühtlusarvutusprogrammile. Nii lähteandmed kui tulemused on arhiveeritud Eesti Rahvastiku Andmepangas.

Omaette probleem on muidugi maakonna ja selle territooriumil paiknevate haldusüksuste andmedetailsus. Ühtlusarvutused ei saa algandmete mahtu suurendada, võivad ainult parandada nende täpsust ja pakkuda asjakohasemat teisesnäitajate süsteemi. Nii sisaldavad Jõgevamaa sündmusstatistilised tabelid pea eranditult üldkordajaid, kuivõrd omaaegsetel tabulatsioonidel puudub rahvastikusündmuste vanusjaotus. Maahaldusüksuste, tollaste külanõukogude kohta pole isegi sündmuste koguarve, mistõttu maarahvastiku sündmusstatistika on esitatud koondina. Alates 1986 aastast oleks suhteliselt kerge vaevaga võinud läbi viia sündmusstatistika uustöötlust, sest individuaalandmed on elektroonilisel kujul säilinud. Käesoleva kogumiku seisukohalt oleks sellel tööl aga küsitav väärtus olnud, kuna rahvastikustatistika aegread ei oleks praktiliselt midagi võitnud.

Alljärgnevalt on toodud sündmusstatistiliste suhtnäitajate arvutusskeemid. Tegemist on küll kõige üldisemate näitarvudega, kuid isegi nende puhul on kogumikus hõlmatud ajavahemiku jooksul statistikaasutuste poolt rakendatud erinevaid lähenemisviise.

Suhtnäitajate tarvidus tuleneb asjaolust, et demograafiliste protsesside iseloomustamiseks ei piisa rahvastikusündmuste arvu teadmisest. Kuivõrd viimane sõltub paratamatult haldusüksuse rahvastiku suurusest, siis protsesside intensiivsuse käsitlemisel tuleb sündmuste arvud rahvaarvu suhtes ühismõõdustada. Rahvastikuteaduses toimub see traditsiooniliselt mitmesuguste kordajate arvutamise teel, kus sündmuse kajastav näitaja on lugejas, riskialust rahvastikku peegeldav näitarv aga nimetajas. Eelpool selgitatud andmepiirangute tõttu on käesolevas kogumikus esitatud peamiselt *rahvastikusündmuste üldkordajad*. Arvutuslikult on kõik üldkordajad (CR) leitud suhtarvuna, mille lugejas on aasta vältel toimunud rahvastikusündmuste koguarv (S_t) ja nimetajas aastakeskmise rahvaarv leituna sama aasta (P_t) ja järgmise aasta (P_{t+1}) rahvaarvude poolsummana. Kordajad on esitatud 1000 inimese kohta, st promillides:

$$CR = 1000 * S_t / (P_t + P_{t+1})/2$$

Kogumikku on lülitatud *sünnimuse, suremuse, abiellumuse, lahutumuse ja väljarände üldkordaja*. Rahvastikuprotsesse kirjeldavate üldkordajatega samal põhimõttel on arvutatud ka rahvaarvu muutuskordajad: *loomuliku iibe, rändeiibe, koguiibe ja rahvaarvu kogumuutuskordaja*, mille puhul rahvastikusündmuse arvu valemis asendab rahvaarvu vastav muutuskomponent. Siinkohal pole vahest ülearune juhtida tähelepanu üldkordaja kui näitajatüübi analüütilisele piiratusele. Rahvastikuprotsesside olemusliku vanussõltuvuse tõttu on üldkordaja tase, ajatrend ja heterogeensus protsessi intensiivsuse kõrvale sõltuvuses ka rahvastiku vanuskoostisest. Lisainformatsioonita on nende kahe põhimõtteliselt erineva teguri mõju raske, kui üldse võimalik, eristada. Kuigi üldkordajad mõõdavad rahvastikuprotsessi intensiivsust halvasti, annavad nad samas integraalse ülevaate protsesside koondmõjust rahvastikumuutusele tervikuna.

Samuti on just üldkordajate abil nende vähese andmenõudlikkuse tõttu võimalik konstrueerida pikemaajajate ja teostada mitmeplaani piirkondlikke võrdlusi. Sellistena on üldkordajad siiani kasutusel ka kõige nõudlikemais rahvusvahelises demograafiakogumikes nagu näiteks ÜRO ja Euroopa Nõukogu aastaraamatud [United Nations 1997; Council of Europe 1997].

Üldkordajate kõrval võimaldab olemasolev andmestik esitada veel *imikusuremuskordaja*. Tarvilikud andmed haldusüksuste kaupa on surmajuhtude koguarvule lisaks ainuerandina tabuleeritud ilmselt imikusuremuse suure sotsiaalse tähenduse tõttu. Suremusprotsessi seisukohalt on oluline, et imikusuremuskordaja abil mõõdetakse suremistõenäosuskõvera langusosa kõige mittelinearsemat vahemikku. Imikusuremuskordaja konkreetne arvutusviis sõltub olemasolevate algandmete detailsusest ning vahel ka näitaja abil tehtava analüüsi eesmärgist. Sarnaselt kordajate arvutamise põhimõttele on näitaja lugejas aasta jooksul asetleidnud imikusurmajuhtude arv (M_t^0), nimetajas aga keskmine imikueas laste arv. Suremistõenäosuse mittelinearse languse tõttu esimesel eluaastal ei saa nimetajat arvutada vaadeldaval (B_t) ja sellele eelneval aastal sündinud laste arvu (B_{t-1}) poolsummana, vaid nende arvude kaalutud keskmisena, kus kaaludeks a ja b on vastavalt vaadeldaval ja eelmisel aastal sündinute osakaalud alla aasta vanuses surnute hulgas. Imikusuremuskordaja (IMR) väärtus väljendatakse promillides:

$$IMR = 1000 * M_t^0 / (a * B_{t-1} + b * B_t)$$

Kui imikusurmade puhul pole teada surnud laste sünniaasta, nagu see Eesti maakonna-andmestiku puhul üldiselt on, võib nimetajas kasutada tinglikke kaale (omaaegse kogemusliku traditsiooni kohaselt 1/3 eelmisel aastal sündinute ja 2/3 vaadeldaval aastal sündinute tarvis). Kuivõrd Eesti oludes on käsitlusajaperioodi kohta siiski teada surnud imikute sünniaastaline jaotus kogurahvastiku lõikes, siis haldusüksuste imikusuremuskordaja arvutamisel on eelistatud tingkaaludele eestikeskmisi tegelikke kaale. Muidugi on nii viisi toimides sünniaasta kaal kõigi Jõgevamaa (nagu teistegi maakondade) haldusüksuste kohta ühe aasta ulatuses konstantne, kuigi ilmselt on need lisaks juhuslikele hälvetele ka piirkonniti süstemaatiliselt erinevad. Sellisest arvutusviisist tekivad viga on eeldatavalt siiski väiksem kui tingkaalude kasutamise puhul. Jõgevamaa haldusüksuste väiksuse tõttu on neis iga-aastaselt registreeritud imikusurmade absoluutarv reeglina väike või koguni null. Sündmuste vähesusest on tingitud suure amplituudiga juhukõikumised, mis muudavad iga-aastase imikusuremuskordaja raskesti kasutatavaks. Juhuvõngete mõju vähendamiseks on kogumikus esitatav imikusuremuskordaja 5-aastase liikuvkeskmisega silutud. Tähele tuleb panna, et alates aastast 1989 liikuvkeskmine enam 5-aastast ajavahemikku ei haara.

2.2. Loendusstatistika

Kahe viimase aastaja vältel on rahvaloendusest kujunenud rahvastikustatistilise andmestiku tähtsaim allikas. Loenduse kaudu kogutud teave erineb sündmusstatistikast mitmeti; kaks erijoont on seejuures põhimõttelist laadi. Esiteks hõlmab loendus kõiki antud territooriumil elavaid inimesi, sündmusstatistika aga puudutab vaid asjakohase rahvastikusündmusega seotud isikuid. Teiseks hõlmab sündmusstatistika alati teatud ajavahemikku, loendus aga huvitub olukorrast täpselt fikseeritud ajamomendil. Teisisõnu peatab loendus korraks aja pideva voolu ja jäädvustab rahvastikuseisundi ühe hetkepildina, kus loendusele eelnenud rahvastikusündmused on kajastatud mitte ühekaupa, vaid kumulatiivse efektina. Rahvastikusündmuste poolt tekitatud muutused loendusaegses rahvastikuseisundis ilmnevad eriti selgesti, kui võrrelda tulemust eelmisest loendusest pärineva samalaadse pildiga. Erisustele vaatamata ei vastandu sündmus- ja loendusstatistika üksteisele, vastuoksa, nüüdisaegses rahvastikustatistikas eeldab üks komponent teise olemasolu. Eelpool näiteks on tagasikorrigeerimisarvutustega seoses selgitatud loenduse kui rahvastikuinventuuri tähendust, mis võimaldab loendusvahelisel perioodil akumuliseerunud sündmusstatistilised vead välja tuua ja ära parandada.

Loenduslaadsetel ettevõtmistel on pikk ajalugu. Maksumaksjate ja potentsiaalsete nekrutite arvu teadasaamiseks korraldati Hiinas, Egiptuses ja Mesopotaamias rahvastiku ülestähendusi veel enne, kui Euroopa kultuurrahvad välja kujunesid. Vanas Kreekas ja Roomas olid rahvastiku üleskirjutused juba üsna regulaarse iseloomuga. Tollased ettevõtmised hälbisid siiski mitme olulise nõude osas kaasaja loendusest, mistõttu loendusajalugu arvestatakse hoopis hilisemast ajast. Kaasaja nõuetele vastavate loenduste algus langeb XIX sajandi esimesse poolde (USAs ja Kanadas XVIII sajandi lõppu). Üks riik teise järel alustas tol ajal perioodiliselt läbiviidavaid rahvaloendusi, mille põhimõtted on püsinud enam-vähem muutumatutena tänini. Teise maailmasõja järgsel perioodil on tehtud tõhusat tööd loendusprogrammi rahvusvaheliseks ühtlustamiseks, seda eelkõige ÜRO Statistikaameti juhtimisel. Samuti on välja töötatud üksikasjalikud juhtnõõrid enamiku asjaolude kohta, mida kaasaegse rahvaloenduse läbiviimisel tuleb järgida. Sellised põhinõuded nagu loenduse üldisus, üheaegsus, perioodilisus ja isikulisus tunduvad olevat asjaomase valdkonna aabitsatõed, kuid kitse kärneriks hakkamisel tunduvad need uue loenduse ettevalmistamisel osaliselt ununenud olevat.

Eesti alal on toimunud üheksa kaasaja loenduskaasajate vastavat rahvaloendust. Esimesele neist 1881 aastal, mis hõlmas nn Balti provintse, oli eelnenud Liivimaa linnade loendus 1863 aastal ning Eestimaa kubermangu linnade loendus 1871 aastal. Järgmine ettevõtmine oli üle-Venemaaline rahvaloendus 1897 aastal (jäi ka ainukeseks Vene Impeeriumis). Eesti Vabariigis viis Statistika Keskbüroo läbi kolm loendust. Paar aastat peale Vabadussõja lõppu (1922) läbiviidud loenduse peaeesmärgiks oli saada vajalik informatsioon Eesti ühiskonna korraldamiseks ja mitme esmatarviliku reformi läbiviimiseks. Tolle loenduse materjalid leidsid seniajani täiuslikeima läbitöötuse, eelkõige tuleb märkida valdade ja linnade andmevajaduste rahuldamist, sest infopuudus omavalitsuste tasandil oli suur. 1934 aastal läbi viidud II Eesti rahvaloendus on jäänud senimaani korrektseimaks, kahjuks hävisid alg- ja suur osa töötlusandmeid sõjakeerises. Esimese nõukogude okupatsiooni (juuni 1940 - september 1941) mõju Eesti ühiskonnale oli sedavõrd suur, et taastatud Eesti Statistika esimeseks sammuks oli rahvaloenduse läbiviimine. Ettevalmistustega saadi hakkama kahe kuu jooksul ning loendus toimus, kuigi lühendatud küsimustikuga, 1. detsembril 1941. Vastuolude tõttu Saksa okupatsioonivõimudega õnnestus andmeid avaldada äärmiselt napilt, sovetiajal püüti see loendus aga hoopis maha vaikida. Nõukoguperioodil leidis Eesti alal aset neli loendust: 1959, 1970, 1979 ja 1989.

Tuleb märkida, et nõukoguajal järgisid rahvastikustatistika kolmest peamisest andmeallikast rahvusvahelisi soovitusi kõige suuremal määral just rahvaloendused, mistõttu loendusstatistika moodustab parima olemasoleva andmestiku Eesti rahvastiku ja eluaseme kohta sel perioodil. Muuhulgas oli loendus ainus andmekogum, kus isik fikseeriti tema tegeliku elukoha, mitte sissekirjutuse järgi. Nimetatud asjaolu tõttu on näiteks viimase loenduse (1989) andmepank seniajani asendamatu vastloodud riigiuringute süsteemi korraldamisel, sest kujutab endast sisuliselt ainukest ülemaalist valimialust. Loendusest möödunud pikale ajale vaatamata on andmepank osutunud küllalt täpseks. Käesolevas Jõgevamaa kogumikus kajastatud sõjajärgsed loendused moodustasid osa vastavast üleliidulisest ettevõtmisest, mille metodoloogilist ettevalmistust ja läbiviimist juhtis NLiidu Statistikaamet Moskvas. Heameel on asjaolust, et aja jooksul uute küsimustega veidi täienenud loendusprogramm on põhitunnuste osas säilitanud võrreldavuse kogu käsitletaval ajavahemikul. Alljärgnevalt on lühidalt esitatud peamised erinevused loendusprogrammides, mis käesoleva kogumiku seisukohalt aitab selgitada, miks 1989 aasta loendustabelite täiskogumi kõrval on varasemate loenduste andmestik mahult väiksem.

1959 aasta loenduse kriitiline moment oli 15. jaanuaril ning loendusprogramm koosnes viieteistkümnest küsimusest: isiku perekonnasisene identifitseerimine (suhe perekonnapeasse), ajutise äraoleku kestus (ajutiselt äraolnu), alaline elukoht (ajutiselt kohalolnu), sugu, vanus, perekonnaseis, rahvus, emakeel, kodakondsus, haridus, õppeasutus (õppur), töökoht, amet, elatusallikas ning sotsiaalkiht. Järgmisel, 1970 loendusel (kriitiline moment samuti 15. jaanuar) oli loendusprogramm jagatud kaheks: kõikselt esitati 11 põhiprogrammi küsimust, valikuliselt igas neljandas eluruumis elanud isikutele veel 7 lisaprogrammi küsimust. Põhiküsimustiku hulka kuulusid isiku perekonnasisene identifitseerimine (suhe perekonnapeasse),

ajutise äraoleku põhjus ja kestus (ajutiselt äraolnu), alaline elukoht ja sealt eemalviibimise kestus (ajutiselt kohalolnu), sugu, vanus, perekonnaseis, rahvus, emakeel ning teine keel, haridus, õppeasutuse tüüp (õppur) ning elatusallikas. Valikküsimustikuga koguti teavet töökoha, ameti (pensionäri viimase ameti), loendusele eelnenud aasta töötamiskestuse ja -viisi (mittehõivatu), sotsiaalkihi, paiksuse, eelneva elukoha ning elukohavahetuse põhjuse kohta. Lisaks sellele oli kasutusel omaette küsitlusleht kodumajapidamises või isiklikus abimajapidamises hõivatud tööealise rahvastiku ühiskondliku rakendamise võimaluse selgitamiseks, suuremates linnades koguti loenduse käigus teavet veel rahvastiku pendelrände kohta.

Ka 1979 aasta loendusprogramm (kriitiline moment 17. jaanuar) sisaldas 11 põhiküsimust ja oli oma sisult eelnevaga küllalt sarnane. 25-protsendilise valikloenduse viie küsimusega koguti teavet töökoha, ameti, sotsiaalkihi, paiksuse (viimases elukohas elatud aeg) ning sündinud laste arvu kohta (täisealised naised). Ka 1979 aastal oli kasutusel eraldi küsitlusleht kodumajapidamises või isiklikus abimajapidamises hõivatud tööeas isikutele. 1989 rahvaloenduse põhiprogramm (kriitiline moment 12. jaanuar) oli eelmisega võrreldes täienenud kahe isikuküsimusega, nimelt sündinud ja omandatud kutsehariduse kohta, väiksemaid täiendusi oli ka küsimuste sõnastuses ja detailsuses. Esmakordselt sõjajärgsel perioodil viidi koos rahvaloendusega läbi ka eluasemelendus, mille programm hõlmas seitset küsimust hoone ehitusperioodi, ehitusmaterjali, eluasemetüübi, elamispinna mugavusastme, tubade arvu ning üld- ja elamispinna suuruse kohta. Kolmandat korda järjest sisaldas loendusprogramm ka ennast õigustanud 25-protsendilist valikprogrammi, mis koosnes viiest eelmise loendusega võrreldes veidi täiendatud küsimusest töökoha, ameti, sotsiaalkihi, paiksuse (viimases elukohas elatud ajale lisaks küsiti ka eelmise elukoha tüüpi) ning sündinud (lisaks ka neist loendushetkel elus olevate) laste arvu kohta. Üksikasjalikuma teabe sõjajärgsete loenduste andmesisust ning teostusprotseduuridest leiab asjahuviline iga loenduse ettevalmistuse käigus koostatud tehnilisest dokumentatsioonist.

Järgnevalt on toodud selgitusi käesoleva kogumiku loendusstatistilistes tabelites kasutatud põhimõistete kohta. Määratluste sarnasuse tõttu kõigi tabelite osas järgib tekst eelkõige loendustabelite täiskogumi (1989 aasta loendus) esitusjärjekorda, viited üksikloendustele on tehtud vaid oluliste definitsioonierisuste puhul.

Loendusjärgse rahvaarvu kasutamine statistikakogumikes ja veelgi enam teist laadi publikatsioonides on mõiste arusaadavusele vaatamata, või just sellest johtuva hoolimatuse tõttu, tekitanud parasjagu segadust. See on äratanud tähelepanu ka rahvusvahelises erialakirjanduses, kus on ilmunud mitmeid artikleid ainuüksi selgitamiseks loendusjärgse rahvaarvu mõistet [Anderson, Silver 1985]. Nimelt on kõikidel sõjajärgsetel loendustel rahvaarv määratletud sõltuvalt isiku seosest asukohaterritooriumiga kaheselt, nii kohaloleva kui alalise rahvastiku järgi. Teiseks on siinkohal sobilik veel kord rõhutada loendusjärgse ja arvestusliku rahvaarvu erinevust, millekohane pikem selgitus sisaldub sündmusstatistikale pühendatud osas.

Kohaloleva rahvastiku hulka on arvatud käsitlusaluse piirkonna alalised elanikud, kes viibisid loendushetkel oma elukohas, ning antud paikkonnas *ajutiselt kohalolnud* isikud. Reeglipäraselt ei arvatud kohaloleva rahvastiku hulka oma alalisest elukohast loendushetkel väljaspool vastava haldusüksuse territooriumi ajutiselt viibinud elanikke. Täiendavalt loeti ajutiselt äraolevaks ka haiglas, sanatooriumis, puhkekodus (va ühe- või kahepäevaselt), sünnitusmajas viibinud, internaatkoolis õppinud, kodusõppustele kutsutud, eeluurimisalune või kuni 30-päevase arestiga karistatud isik, sõltumata asjaolust, kas eelpool esitatud loendile vastav asutus paiknes elukohajärgse või mõne teise haldusüksuse territooriumil. *Ajutiselt äraolnuna* arvati kõnesolev isik kohaloleva rahvastiku hulka paigas, kus ta loendushetkel tegelikult viibis. Erandina ei loetud siiski ajutiselt äraolevaks isikut, kes loendushetkel asus mujal seoses öötöö või teenistuskohustuste täitmisega, viibis kriitilisel momendil kohalikus (ka linnalähedases) ühiskondlikus transpordis (rongis, laevas ja bussis), ööpäevases lasteaias või -sõimes, oli sõitnud välismaale või viibis teel ega peatunud kohtades, kus teda oleks saanud loendada.

Alalise rahvastiku hulka arvati kõik isikud, kes elasid alaliselt antud haldusüksuse territooriumil sõltumata juriidilisest sissekirjutusest või õigusest elamispiinnale. Loendushetkel alalisest elukohast äraolnud isik loeti

alalise elanikkonna hulka juhul, kui tema äraoleku kestus ei ületanud kuut kuud. Lisaks arvati alalise elanikkonna hulka elukohavahetaja, kes oli oma elukohast küll lahkunud, kuid polnud uude elukohta veel jõudnud, samuti isik, kes oma alalist elukohta nimetada ei osanud. Mõistetavalt ei arvatud alalise rahvastiku hulka loendushetkel paikkonnas ajutiselt viibinud isikut. Tuleb tähele panna, et karistusosalused kinnipidamiskohtades loendati ja arvestati karistusastutuse paiknemise järgi, eeluurimisalused ja halduskorras karistatud isikud aga nende alalise elukoha järgi. Nõukogude armee haldusterritooriumil elanud ohvitserid, ülejateenijad ja nende pereliikmed loendati sõjaväeloendusjaoskondades; nende loenduslehed kuulusid juhendi kohaselt lisamisele väeosa paiknemisjärgse haldusüksuse alalisele rahvastikule, kuid pole teada, kas niimoodi ka toimiti. Ajateenijaid loendati samuti väeosades, kuid arvestati ajateenistusele eelnenud elukoha järgi. Viimasel loendusel koondati nende loenduslehed NLiidu Statistikaametisse ning jaotati vabariikide vahel vastavalt ajateenistusele eelnenud elukohale; Eestisse saabunud loenduslehed jaotati haldusüksuste vahel proportsionaalselt meesrahvastiku arvule. Varasematel kordadel võis see protseduur olla erinev, kuid Eestis kättesaadavate materjalide põhjal pole võimalik hinnata sellest johtuvat loendusandmete erinevust.

Andmekasutuse seisukohalt väärib rõhutamist asjaolu, et kuigi kõigil loendustel fikseeriti nii alaline kui kohalolev rahvastik, on andmetöötlusel neid erinevalt kasutatud. 1959 ja 1970 aastal võeti tabulatsioonide aluseks kohalolev, 1979 ja 1989 aasta loendustel aga alaline rahvastik. Nii summeeruvad varasemate loenduste puhul käesoleva kogumiku arvtabelites esitatud rahvastikujaotused kohaloleva rahvastiku arvuga, hilisemate loenduste puhul on samalaadne seos aga alalise rahvastikuga.

Perekonnaseisu järgi on rahvastik kahel viimasel loendusel jaotatud nelja rühma. *Abielus* olevana on käsitletud nii registreeritud kui vabaabielus olevat isikut, neid seisundeid omavahel kahjuks eristamata. *Vallaliste* hulka on arvatud ainult selline isik, kes pole mitte kunagi olnud ei registreeritud ega vabaabielus. *Lesena* on arvestatud abielus olnut, kelle abielu on lõppenud abikaasa surmaga, ning kes pole uuesti abiellunud. *Lahus(olevate)* rühm sisaldab juriidiliselt *lahutatute* kõrval ka neid mehi-naisi, kelle kooselu on tegelikult lõppenud, kuigi lahutus vormistamata; samasse on arvatud ka isikud, kelle vabaabielu lõppes lahkuminekuga. 1959 ja 1970 aasta loendusel oli kasutusel lihtsustatud perekonnaseisuliigitus, mis eristas üksnes *abielus* ja *mitteabielus* rahvastikku.

Rahvastiku jaotus *hariduse* järgi põhineb loendushetkeks saavutatud kõrgemal lõpetatud haridustasemel, mille kaudu eristatakse viit rahvastikurühma. *Kõrgharidusega* on isik, kes on lõpetanud kõrgema õppeasutuse, *keskeriharidusega* vastavalt tehnikumi või mõne muu keskeriõppeasutuse lõpetanu. *Keskharidusega* rühma on koondatud keskkooli või keskharidust andva kutseõppeasutuse lõpetanud, samuti lõpetamata kõrgharidust omavad isikud. *Algharidusega* on vastavalt kõik need isikud, kelle haridus piirdub põhi- või algkooliga. Isik, kes pole ka madalaimat kooliastet läbinud, on *alghariduseta*.

Põlisus mõeldakse inimese ja tema sotsiaalgeograafilise elukeskkonna vahelist seost. Tavaliselt rakendatakse põlisuse mõistet tervikliku sotsiaalkultuurilise asustussüsteemi mastaabis, mitte näiteks koduküla/-linna või üksiku maakonna ulatuses. Ajaliselt loetakse rahvastikuteaduses põliseks isikut, kes on elanud vähemalt kolm põlve ühes ja samas sotsiaalgeograafilises piirkonnas. Reeglipäraselt sisaldab loendusandmestik teavet iga isiku sünnikoha kohta, mis käesolevas kogumikus on olnud *riigisündinute* ning *välissündinute* eristamise aluseks. Andmete kasutamisel tuleb tähele panna, et riigisündinute hulka kuulub ka sisserännanute teine põlvkond, mistõttu antud rahvastikuosa pole samane põlisrahvastikuga. Eesti oludes on põlisustunne äärmiselt tähtis sotsiaalne indikaator, mis nüüdisrahvastiku kahte peamist kogukonda välja tuues, peegeldab demograafilise ülemineku algusaega tagasiulatuvat omapära ja nõ ajanihet rahvastikurühmade demograafilises ja sotsiaalses arengus. Järgneva 40-50 aasta vältel kipub Eestimaa areng üldse sõltuma välissündinute pretsedenditult kõrgest osakaalust johtuva probleemipuntra lahtiharutamisest. Asjalikke lahendusi on siin niigi keeruline leida, kuid lisategurina on raskendavaks või koguni lahendusi välistavaks asjaoluks põlisus- ja rahvusprobleemi küllalt sagedane, ning Siimani valitsuse rahvastikuministri

Veidemanni poolt isegi sihiteadlik segiajamine. Siiani pole ka Statistikaamet loobunud nõukogudeaegsest põlisustunnuse eiramispraktikast ega rakenda seda rahvastikuandmete esitamisel.

Rahvastiku *paikus* mõõdab isiku elamiskestust ühes ja samas kohas või kitsamalt piiritletud territooriumil. Eesti seisukohalt ebarahuldava loendusjuhendi tõttu on vähimaks paikusüksuseks loetud omaette linn/alev või ühe maakonna maa-asulad kokku. Niisiis jaguneb Jõgevamaa kolmeks paikusüksuseks: kolm maakonna linna eraldi ja maa-asulad koos. Käesolevas kogumikus on rahvastik paikusustunnuse alusel liigitatud kolme rühma. *Sünnipaikne* rahvastik on elanud ühe ja sama paikusüksuse territooriumil sünnist alates ilma kuuekuuliste või pikemate vaheaegadeta. Tuleb tähele panna, et piirimuutuste, ajateenistuse ja välismaal viibimisega seotud elukohavahetusi ei ole loendusel paikuskatkestuseks arvatud. *Põlvkonnapaikseks* on arvestatud seda osa mittesünnipaiksest rahvastikust, kelle elamiskestus loendusjärgses paikusüksuses ulatub vähemalt 25 aastani. Väheema elamiskestusega rahvastikku on käsitletud *lühipaikse*na. Viimase kahe rühma eristamisel tuleb ilmsiks, et rahvastiku paikusustunnus on mõneti sõltuvuses isiku vanusest, sest põlvkonnapaiksete hulka ei saa 25 eluaastast nooremad inimesed kuidagi sattuda.

Rahvus peegeldab etno-kultuurilist kuuluvust, mistõttu vastav isikutunnus määratakse sagedasti mitme asjakohase üksiktunnuse kooskäsitluse kaudu. Sobiva näitena võib viidata Euroopa Nõukogu Rahvastikukomitee lähenemisviisile, mis rahvuse väljatoomisel rakendab viit üksiktunnust: individuaalset rahvuse enesemääratlust, ema- või tavakeelt, sünnimaad/paika, usukuuluvust ja kodakondsust. Loendusstatistilise andmestiku puhul mõeldakse rahvuse all aga tavapäraselt just üksiktunnust, nimelt individuaalset rahvuse enesemääratlust, mida esitab ka käesolev kogumik. Niisiis on rahvusstatistika võrdluste puhul alati mõistlik eelnevalt selgitada, kas tegemist on üksik- või koondtunnusega. Loendusel määratlesid täiskasvanud isikud oma rahvuskuuluvuse ise juriidilistest paberitest sõltumata, laste rahvus jäi loendusreeglite kohaselt nende vanemate otsustada. Arvtabelites on rahvustunnus leidnud rakendust kahel viisil. Esiteks on selle tunnuse abil eristatud rahvastiku kahte rühma, *eestlasi* ja *mitte-eestlasi*. Teiseks on üldarvuna ära toodud kõik Jõgevamaa vähemalt ühe isiku poolt esindatud rahvusrühmad.

Sarnaselt rahvusele tugineb loendusstatistikas ka *emakeel* täiskasvanu enesemääratlusele, jättes alaealiste laste emakeele nende vanemate määrata. Otsustusraskuste puhul andis rahvaloendaja juhendikohast nõu arvata emakeeleks kõige paremini osatav või perekonnas tavaliselt kõneldav keel. Arvtabelites on emakeele- ja rahvustunnust kombineerides eristatud kuut rahvastikurühma: *eesti emakeelega eestlasi*, *eesti emakeelega mitte-eestlasi*, *vene emakeelega venelasi*, *vene emakeelega mitte-venelasi*, *muu emakeelega isikuid*, kelle keel on *rahvusega sama* ning *muu emakeelega isikuid*, kelle keel ja rahvus üksteisest erinevad.

Kogumiku loendusstatistiline arvtabel *eesti keele oskuse* kohta kombineerib teavet emakeele ja teise keele kohta. Teise keelena kuulus loendusel kirjapanemisele nn NLiidu rahvaste keel, mida isik emakeele kõrval vabalt valdas. Kui isik oskas emakeele kõrval mitut keelt, pandi kirja see keel, mida ta kõige paremini valdas, sest kolmanda ja enama keele oskust ei registreeritud. Nõnda on keeleoskus loendusel muidugi alaregistreeritud, hoopis on fikseerimata tollase arusaama kohane võõrkeeleoskus, mis käesoleva kogumiku kontekstis küll õnneks kasuks tuleb. Sõltuvalt vastaja rahvusest on tabelites eristatud eesti keele oskust *emakeelena*, *teise keelena eestlastel* ning *teise keelena mitte-eestlastel*.

Laste arvu küsiti loendusel 16 aastastelt ja vanematelt naistelt, erandkorras ka noorematelt, kui nad olid juba ema seisuses. Registreeritud on elussündinud laste koguarv sõltumata sellest, kas lapsed olid loendusmomendil elus või mitte ja sellest, kas nad elasid emaga koos või eraldi. Täiendavalt küsiti ka nende elussündinud laste arvu, kes olid loendushetkel elus, kuid sellekohane teave pole käesolevas kogumikus kajastatud.

Rahvastiku *põhitegevuse* määratlus tugineb haridushõive ning sissetulekuallika küsimustele, mille abil kogurahvastik on jaotatud seitsmesse üksteist välistavasse rühma. *Koolieelikuna* on käsitletud vastavas eas last, kes kusagil ei õppinud. (*Üli*)*õpilase*na on arvestatud laps või täiskasvanu, kes põhitegevusena õppis.

Töötavaks on loetud isikut, kelle peamine sissetulek pärines töötamisest asutuses, ettevõttes, majandis, kooperatiivis, eraisiku teenistuses või isiklikus abimajapidamises. Kuivõrd töötavana leidis loendusel käsitlemist ka kuni 18-kuulisel osaliselt tasustataval lapsehoolduspuhkusel viibinud ema, loendushetkel mittetöötanud hooajatööline ning kohavahetaja, teeb sedalaadi käsitusviis töötamise mõiste küllalt lähedaseks tavategevuse mõistele. Töötava hulka on arvatud ka isik, kes oli sissetulekuallikana märkinud üheaegselt nii töötamise kui mõne mittetöise tuluaallika. Ülejäänud rahvastik jaotub kolme rühma. *Pensionäride* hulka on arvatud vanus-, toitjakaotus- ja invaliidsuspensiooni saavad isikud. Tasub tähele panna, et mitteõppivate ja -töötavate lapsinvaliidide tõttu võib pensionäre leida alates kõige noorematest vanusrühmadest. *Riigi ülalpeetavana* on arvestatud lastekodu mitteõpilasest kasvandikud ning vanuri- ja invaliidikodu elanikud. *Isiku ülalpeetava* rühma on lülitatud kooliealised ja vanemad isikud, kes ei töötanud, õppinud ega omanud ka iseseisvat sissetulekuallikat ning asusid sugulaste või teiste isikute ülalpidamisel.

Tööala sätestab isiku tööjärgse ettevõtte või asutuse tegevusala, *amet* aga töö konkreetse iseloomu. Mitme töökohaga isiku puhul on tööala ja ameti määramisel lähtunud põhitööst. Viimase loenduse osas on tabelites tööala ja ametit iseloomustav andmestik esitatud kahel viisil: algupärase nõukogude loendusklassifikatsiooni järgi ning ümberkodeerituna rahvusvahelise klassifikaatori kohaselt (ISIC 3rd revision, ISCO-68). Üksikasjalik teave teisendusprotseduuride kohta on esitatud 1989 aasta loendusandmete uuskirjelduses [Puur 1994].

Eluasemetüüp iseloomustab hoonet, kus isik alaliselt elab. *Pereelamuna* on arvestatud korteriteks jaotamata maja, milles elas ainult üks leibkond. Kui samalaadses majas elas mitu leibkonda, on eluasemetüübina arvestatud *osa pereelamust*. Samal põhimõttel on eristatud tüüpe *omaette korter* ning *osa korterist*. *Ühiselamuna* on õppeasutuse ning ettevõtte ühiselamu kõrval käsitletud ka vanadekodu ning teisi hooldeasutusi. *Muu eluaseme* hulka on liigitatud eraisikutelt üüritud pinnad, vagun- ning teised mittetavapärased elamud.

Toana on loendusel käsitletud aastaringseks elamiseks sobivat ruumi (elutuba), mis on teistest tubadest või muudest ruumidest vaheseintega eraldatud. Rakendatud määratluse kohaselt ei kuulunud tubade hulka köök, eesruum, koridor, vannituba, sahvri ja muu sedalaadi abiruum. Küll aga on leibkonna käsutuses olevate tubade hulka arvestatud ajutiselt teistele väljaüüritud toad. Kogumiku arvtabelites on tubade arv suhtestatud seal elavate inimeste arvuga, mille alusel on eristatud kuut tihelioleku astmelt erinevat rahvastikurühma: *kuni 0.50, 0.50-0.75, 0.75-1.0, 1.0-1.5, 1.5-2.0 ning 2.0+ tuba isiku kohta*. Tuleb tähele panna, et loendusreeglite kohaselt koguti tubade arvu kohta teavet vaid pereelamus, korteris ning ühiselamus elavatelt leibkondadelt ja üksikisikutelt; allüürnike ning mittetavapärases eluruumis elanud isikute kohta sellekohane info puudub. Tihelioleku astet on kasutatud ka teistmoodi liigituse tarvis, selgitamaks elamistingimuste erinevust leibkonnasuurusest sõltavana. Arenenud riikides loetakse normikohaseks eluruumi asustustihedust, kus elutubade arv ületab elanike arvu vähemalt ühe võrra. Talutavaks peetakse olukorda, mil elanike ja tubade arv on võrdsed. Kui elanike arv tubade arvu ületab, on tegemist kõrge tihelioleku või üleasustusega. Kogumiku arvtabelites on tiheliolekut käsitletud eraldi *ühe-, kahe-, kolme-, nelja- ning viie- ja enamaliikmelises leibkonnas* elava rahvastiku kohta. Igast leibkonna suurusrühmast on esitatud omaette tabelisari, kus vastav leibkonnarühm on jaotatud eluaseme tubade arvu järgi, alates ühetoalisest korterist/elamust ja lõpetades eluasemega, mille tubade arv ületab ühe võrra seal elavate isikute arvu.

Eluaseme *üldpind* iseloomustab eluruumi kogupindala koos köögi, eesruumi, koridori, vannitoa, sahvri ja teiste abiruumidega. Ühiselamu üldpind sisaldab ka proportsionaalset osa ühiskasutuses olevate abiruumide pinnast. Samas ei kuulu üldpinna hulka trepi- ja eeskoja, küttekolde, mittekõetava ruumi, eraldiasuva suveköögi, sauna, kuuri jms ruumi pind. *Elamisepind* on määratud üksnes elutubade pindalaga, jättes teised ruumid kõrvale. Tabelites on rahvastik vastavalt ühe isiku kohta tuleva üld- ja elamispinna suurusele jaotatud kuude rühma: *kuni 10, 10-19, 20-29, 30-39, 40-49 ning 50+ ruutmeetrit isiku kohta*. Nagu tubade

arvu puhul, nii sisaldab ka üld- ja elamispiind ajutiselt väljauüritud tubade piinda. Käsitletavad andmed hõlmavad pereelamus, korteris ja ühiselamus elavat rahvastikku.

Eluasememugavustest on loendusel registreeritud elektrivarustuse, kanalisatsiooni, veevärgi, keskkütte, sooja vee, vanni või dushi, gaasi ja elektripliidi olemasolu. Kogumiku arvtabelites on mugavusastme järgi eristatud nelja tüüpi eluaset. *Mugavus(t)ega* eluasemena on käsitletud vähemalt ühe ülalnimetatud mugavuselemendiga varustatud eluaset, *mugavusteta* eluasemena aga sellist, kus kõik eelloetletu puudub. Nende kahe äärmuse kõrval on eraldi välja toodud *kanalisatsiooni* ja *veevärgi* ning *keskkütte* ja *sooja veega* varustatud eluruumid. Nagu eluaseme suuruse puhul, nii iseloomustavad ka eluasememugavused üksnes pereelamus, korteris ja ühiselamus elavat rahvastikuosa.

3. ANDMEESITUS

Esituslaadi poolest eelistab käesolev kogumik absoluutarve suhtnäitajatele, erandiks on vaid sündmusstatistiliste kordajate aegread. Selline esitusviis jätab kasutajale suure vabaduse publitseeritud andmestiku põhjal ise mitmesuguseid arvutusi teha, pahupooleks on tabelite väiksem ülevaatlikkus. Nõnda soosib kogumiku esituslaad rahvastikualaste analüütiliste võimete ja oskuste proovilepanekut, laisema kasutaja tarvis on koostatud sadakond Jõgevamaa rahvastikuarengut üldistavat joonist.

Valdavalt kätkeb kogumiku andmestik ajaperioodi 1965-1990, hõlmates tervikuna kaks loendusvahemikku 1970-1979 ja 1979-1989 ja kolmandast 1959-1970 poole. Selline esiotsa kummalisevõitu ajavahemik on tingitud kahe asjaolu kokkusattumisest. Esiteks, sovetiaegses andmekorralduses ei tuntud statistilise territoriaalüksuse mõistet ning selle asemel, et koguda järjepidevalt andmed võrreldavate regioonide kaupa, peeti statistilist arvestust haldusüksuste kohta. Teiseks, 1940 aastate lõpust harrastati ülisagedasi administratiivpiiride muutmisi, mis tegi hetkehaldusjaotusega seotud statistika ajas võrreldamatuks; alles 1960 aastate keskpaigast jäid vähemalt maakonnapiirid enam-vähem püsivaks. Nimetatud kahe asjaolu tõttu jagunevad sõjajärgse rahvastikustatistika ühtlusarvutused nõ tehnilisest küljest kahte etappi. Esimene etapp läheb ajas tagasi 1965 aastani ja saab korrastustööde alusena arvestada omaaegseid absoluutarvulisi statistilisi kokkuvõtteid. Teine etapp hõlmab piirisegaduste perioodi ja jõuab tagasi 1941 aasta loendusandmestikuni. Sellel etapil pole olemasolevatest statistilistest kokkuvõtetest eriti kasu, kuivõrd enamikku haldusüksusi tollastes piirides polnud ei varem ega hiljem, ning pidevate piirimuutustega kaasnenud rahvastiku ümberpaigutused ühest haldusüksusest teise on fikseeritud, kui üldse, siis ebapiisava täpsuse ja detailsusega.

Loetletud asjaolude sunnil saavad ajajärgu 1941-1965 rahvastikustatistilised ühtlusarvutused oma põhiosas toetuda individuaalandmete uustöötusele. Arusaadavalt pole tollane info töövalmis elektroonilisel kujul, mis tähendab pikaajalist arhiivitööd ühtlusarvutuste sissejuhatava ettevõtmisena. Kokkuvõttes oli ja on Eesti Rahvastikustatistika Ühtlusarvutuste Programm dilemma ees: nihutada kogu sõjajärgset perioodi hõlmavate tulemuste publitseerimine küllaliski kaugesse ja ebakindlasse tulevikku või avaldada esimese etapi tulemused perioodi 1965-1990 hõlmavana eraldi. Otsus teise võimaluse kasuks johtus eelkõige omavalitsuste infovajadusest. Siiski, kogumikus käsitletud ajavahemik hõlmab põlvkonnapiikkust perioodi, mis võimaldab rahvastikuarengu kohta üht-teist järeldada ning lubab kogumikus esitatud materjali teatud mõttes iseseisva tervikuna käsitleda. Pealegi puudutab see periood meie lähiminevikku ning on sellisena praktiliste küsimuste lahendamisel olulisemgi kui varasemate perioodide arengutrendid. Iseasi muidugi, et 80-aastaselt Eesti Vabariigil oleks sobilik omada ülevaadet oma rahvast vähemalt sama pikaajaliselt, millise printsiibi puhul hetkepraktilisel väärtusel on kasi sõnaõigus.

Samuti olgu tähendatud, et käsitletava ajavahemiku lõpp-punkti määras eelkõige rahvastikustatistiline asjaolu. Nimelt allub iga rahvaloenduse järel loendusvaheline andmestik rutiinsele tagasiarvutusele. Seetõttu täpsustuvad kõik rahvastikustatistilised näitarvud alates 1989 aastast, kui uue loenduse järel

nimetatud arvutused teostatakse. Kogumiku koostajatele tundus mõistlik sedasorti hiljem täpsustamisele kuuluvaid andmeid kordapandud andmestikuga mitte ühendada. Pealegi on karta, et nüüdis-Eesti rahvastikustatistika täpsustused tulevad üsna suured, sest uuema andmestiku usaldusväärsus on kiiresti kahanenud. Teise kandi pealt vaadatuna on uuemad arvanded tänaste publikatsioonide vahendusel küllalt kättesaadavad. Kõik need üksteist täiendavad tegurid rääkisid selle kasuks, et viimaste aastate rahvastikuandmed kogumikku lülitamata jätta. Siiski on nõ ümmarguse aastaarvu printsiibi kohaselt käsitletavat ajavahemikku lõpetavaks võetud aasta 1990. Elektroonilisel jooniskomplektil, kus arvandmete täpsus on vähem oluline, on aegridu pikendatud tänapäevani.

Haldusüksuste hõlmatuse seisukohalt on kõigil puhkudel, kus iganes võimalik, linna/valla andmed esitatud vastavate maakonnaandmetega võrdväärses mahus. Niisugune esituslaad taotleb eelkõige piirkondliku teabevajaduse rahuldamist: Eesti haldusreform ja omavalitsuste pädevusala järkjärguline laienemine uuesti aktualiseerinud soveti ajal unarusse vajunud metodoloogilise põhimõtte ja ühtlasi praktilise tarviduse esitada riigistatistilised andmed ühesuguses mahus nii omavalitsuste kui ka maakonna/riigi kohta. Kõnealuse põhimõtte kohaselt kuulunuks kogu käesoleva kogumiku andmestik esitamisele kõigi haldusüksuste kohta, paraku polnud see andmepiirangute tõttu alati võimalik. Põhimõtet on täismahus rakendatud 1989 aasta loendusstatistiliste standardtabelite komplekti koostamisel. Sündmusstatistika ja varasemate loenduste puhul on peaaegu reeglilik, et üksikute linnade andmestik on küll eraldi olemas, kuid pole samaväärsed vallaandmeid. Tundub, et tollastel külanõukogudel oli statistikute silmis ebapiisav tähtsus ning tavapäraselt tehti rajooni maarahvastiku kohta arvutused summaarsena, üksikuid haldusüksusi välja toomata.

Andmeallika järgi jagunevad kogumiku arvtabelid kahte ossa, esitades vastavalt rahvastiku sündmus- ja loendusstatistika. Sündmusstatistilised arvanded on koondatud nelja tabelisse. Rahvaarvu ja muutuskomponentide tabel esitab rahvaarvu, loomuliku iibe, rändeiibe, koguiibe, piirimuutuste ja rahvaarvu kogumuutuse aegread. Rahvastikusündmuste tabelis on toodud sündide, surmade, imikusurmade ja surnultsündide, abiellumiste, lahutuste, sisse- ja väljarännete absoluutarvulised aegread. Kolmas tabel sisaldab sündimus-, suremus-, abiellumus-, lahutumus- ja väljarändeüldkordajaid ning imikusuremuskordaja aegridu. Tõsiseks rahvastikuanalüüsiks mitte just piisava näitavude valiku määras omaaegse andmestiku kehvapoolne regionaallõige. Viimase sündmusstatistilise tabelina on lülitatud kogumikku juba varem avaldatud arvanded: Jõgevamaa kogu-, linna- ja maarahvastiku ühtlusarvutatud soovanuskoostis loendusvahemikes 1970-1979 ja 1979-1989 [EKDK/EKMI 1994a, 1994b].

Loendusstatistilised tabelid moodustavad kogumiku põhiosa ning on esitatud iga loenduse kohta omaette sarjana. Keskne on *standardtabelite kogum* 1989, mille koostamispõhimõtte järgis nõuet hõlmata kogu loendusandmestik ja pakkuda nõnda võimalikult mitmekesine rahvastikupilt. Iga rahvastiku- ja eluasemeseisundi kohta on koostatud vähemalt üks arvtabel. Tabelid on esitatud kindlas järjekorras, kokku on numereeritud standardtabeleid 14. Nagu eelpool selgitatud, kasvas maakonnavajadusi silmas pidava standardkomplekti maht märgatavalt, lisades pea igale tabelile sama numbrit kandva ühe või mitu täiendtabelit. Risttabelitest on hoidutud: standardtabelite eesmärgiks tuleb lugeda käsitlusaluse protsessi või seisundi võimalikult ülevaatlikku omaette esitust, mitte kõikvõimalike seoste esiletoomist. Erandina sisaldab sari lapsesus- ja haridustunnuse risttabelit.

Ülesehituselt on loendustabelid niisiis valdavalt kolmedimensioonilised, esitades käsitlusaluse rahvastikutunnuse regionaal- ja soovanuslõikes. Vanuslõige on antud reeglina viieaastaste vanusrühmade kaupa alates rühmast 0-4 ning lõpetades rühmaga 85+; osa tabelite puhul on siiski kasutatud agregeeritud vanusskaalat. Andmeesituse seisukohalt on iga vanusandmete vektorit koos juurdekuuluva summareaga korratud meeste, naiste ja kokku mõlema soo kohta, mis kõikide haldusüksuste kaupa äratooduna moodustavad *elementaartabeli*. Ainevaldkonnad on esitatud elementaartabelite kogumitena, kus iga asjakohast tunnuskihti esitab üks elementaartabel. Kui ainevaldkonna väärtusvaru sisaldab väärtust *teadmata*, siis on tabelisse lisatud vastav tunnuskiht. Elementaartabeli kogumi lõpetab *summataabel*, mida

pole aga iga kord kogumikku lülitatud, sest arvuliselt kattub see soovanuskoostise tabeliga. Juhul kui kattuvust ei esine, lõpetab ainevaldkonna summatabel.

Kolmel viimasel loendusel koguti teatavasti osa teavet mitte kõigi, vaid neljandiku loendatavate käest. Sellisel juhul on olemasolev andmestik laiendatud kogurahvastikku hõlmavaks. Laiendamisel on rakendatud väikseima haldusüksuse põhimõtet ning arvutused on teostatud vanusrühmiti. Arusaadavalt ei saa tulemused kokku langeda nendega, mida andsid Moskva poolt rakendatud hoopis lihtsakoelisemad laiendamismeetodid. Siiski tuleb pöörata tähelepanu asjaolule, et teatud rahvastikurühmades sattus väiksemate haldusüksuste puhul 25-protsendilisse loendusvalikusse liiga väike arv respondente, mis paraku kahandab laiendamistulemuste täpsust. Laiendamisarvutuste alusel on moodustatud tabelid 4A, 7, 7A, 9, 9A, 10 ja 10A. Väikseima haldusüksuse põhimõtte range järgimise tõttu ei pruugi lapsesusjaotus tabelites 7 ja 7A täielikult kokku langeda.

Varasemate loenduste andmeesitus järgib standardtabelite kogumit 1989. Kogumikku on lülitatud kõik need andmed, mida oli võimalik esitada võrreldavas struktuuris ning vastupidi, välja jäetud mittevõrreldav andmestik. Tabelite arv loendusesti küll erineb, kuid nende numeratsioon on kogumikus säilitatud ühtsena, mittepidev numeratsioon osutab andmepuudusel ära jäänud tabelitele. Ka 1979 aasta loendustabelite aluseks on individuaalandmestiku uustöötlus, paraku piiras vallakoodide puudumine regionaalset andmeesitust, jättes kõrvale maahaldusüksused. 1959 ja 1970 aasta loendusandmete esitus on hoopis väikesemahulisem, olles määratud arhiivides säilitatava agregeeritud andmestikuga. Pealegi erines 1959 aasta haldusjaotus hilisemast põhimõtteliselt; suurema regionaalse võrreldavuse tagamiseks on tabelitesse lülitatud tollase Jõgevamaa kõrval ka Põltsamaa andmestik. Kogumikusarja lõpuks on sedaviisi toimides plaanitud katta kõik 1959 aastal eksisteerinud 27 rajooni. Tabelite kasutamisel tasub tähele panna, et kahe varasema loenduse andmed iseloomustavad kohalolevat, kahe hilisema loenduse andmed aga alalist rahvastikku.

Nii sündmus- kui loendustabelites näitab esimene andmeveerg maakonna kogurahvastikku, millele järgnevad võimalikult täieliku nimekirjaga haldusüksuste osaarvud. Viimased on rühmitatud linna ja maa haldusüksusteks ning lisatud asjakohased summaveerud. Mõlema haldusüksuste rühma järjestus tabeli veergudes on tähestikuline, esimesena on ära toodud Jõgeva kui maakonna pealinn. Maakonna kogu-, linna- ja maarahvastiku esiletoomiseks on vastavad andmeveerud esitatud paksus kirjas. Haldusüksuste nimetused on antud omaaegse nimekujuga, asendades tollase nõukoguliku terminoloogia eestipäraste mõistetega *maakond* ja *vald*.

Trükitud materjali täiendab maakonna rahvastikuarengut kajastav elektrooniline jooniskomplekt. Joonised on koostatud programmis HarvardGraphics, mis võimaldab neid arvuti abil kasutada üksikult, kuid ka lihtsalt käsitletava sarjana. Viimatinimetatud võimalus on eelkõige mõeldud maakonda tutvustavate esituste tarvis, kuid soovitatav ka õppevahendina üldhariduskoolidele. Vajadusel võib joonised välja trükkida.

Kogumikus esitatud arvtabelid on olemas ka elektroonilisel kujul Lotus formaadis. Kahe viimase rahvaloenduse korrastatud individuaalandmestik teeb võimalikuks lisatabelite arvutamise loendustunnuste mistahes kombinatsioonis. Asjahuvilistel on võimalik pöörduda Eesti Kõrgkoolidevahelise Demouuringute Keskuse poole.

4. PIIRIMUUTUSED

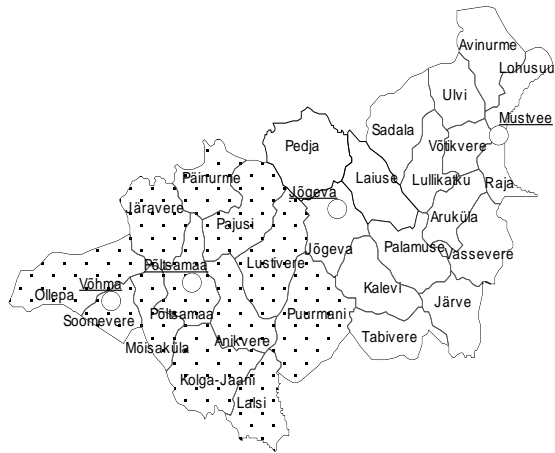
Andmevõrreldavuse tagamise nimel on arukas statistilist arvestust pidada ajas püsivate territoriaalüksuste kaupa. Samuti on niiviisi hoopis lihtsam ühildada ka erinevate andmeallikate teavet. Haldusüksused selleks ülesandeks reeglina ei sobi, sest nende piirid kipuvad muutuma ka kõigiti normaalse ühiskonnaarengu korral, rääkimata murranguperioodidest. Paraku pole Eesti sõjajärgne andmekorraldus statistilise territoriaalüksuse mõistet üldse rakendanud ja kogunud andmeid just muutuvate haldusüksuste kaupa.

Nõnda on andmeühilduvus ajan kahanenud iga ettevõtetud, ka mõistliku piirimuutusega. Mittevõrreldavus koos andmepuudulikkusega torkab eriti silma esmatasandi haldusüksuste puhul, sest Moskva-kesksel NLiidul puudus nii huvi kui vajadus tegelda kohaliku andmestikuga. Andmevõrreldavust esmatasandil peeti aeg-ajalt koguni ideoloogiliselt kahjulikuks. Teisalt polnud kohapeal infoga ka suurt midagi peale hakata, sest haldusüksustel puudus otsustusõigus vähegi tähtsamates küsimustes. Kuid peamine põhjus statistilise territoriaalsuse põhimõtte eiramises oli tõenäoliselt siiski sedalaadi korralduse hoopis suurem töömahukus ja sügavama statistilise kirjaoskuse tarvidus.

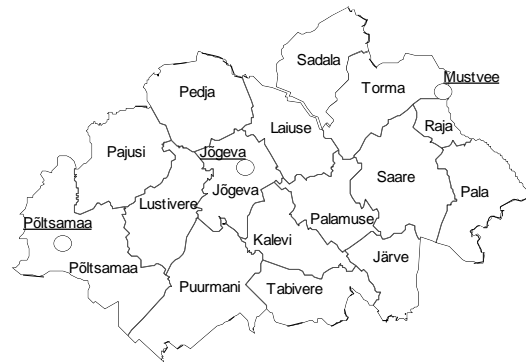
Keskvõimule orienteeritud ning hetkeolukorda ainuväärtustav ühiskond tõi sovetiaastatel kaasa ülisagedasi, aeg-ajalt koguni kampaaniaks ülekasvavaid piirimuutusi, mis kandsid pigem poliitilis-administratiivset, mitte sisulist iseloomu. Eestis tehti omavalitsuste likvideerimisega algust kohe juulis 1940, mil Vares allkirjastas dekreedid volikogude laialisaatmisest. Uusloodud maa-, linna- ja vallavalitsused nimetati ümber järgmisel aastal täitevkomiteedeks. Halduspiiride kallale asuti pärast sõda ja selles valdkonnas kulmineerus sotsialistlik ülesehitustöö 1950 aastatel. Suurejoonelisel, stalinliku kodumaa vääriliselt, võeti ette haldusüksuste killustamine ja tagati liiduvabariigile kohane administratiivüksuste arv. Vallad, muuseas loodud omal ajal seoses pärisorjuse kaotamisega, likvideeriti ja asendati 636 külanõukoguga. Tollane seletus tugines vajadusele viia juhtimisorganid tootmise ümberkorralduse, st kolhoosistamise juurde [Tarmisto 1959], millises vajaduses ei pruugi tõepoolest kahelda. Ümberkorraldused ei piirdunud kuidugi valdade/külanõukogudega, kümnest Eestile allesjäänud maakonnast tehti kolm oblastit, neli linnanõukogu ja 39 maarajooni. Järgnevad nelikümmend aastat on kulunud tollase muutmise muutmiseks ja nüüdseks on ligikaudu neli viiendikku tagasiteed juba käidud. Hulgalisi moodustamisi, liitmisi, laiendamisi, lahutamisi ja likvideerimisi toimetati aga sugugi mitte inimtühjal maa-alal, muutes nõnda teisenevate piiridega haldusüksuste rahvastikuandmestiku ajas hoopis võrreldamatuks. Seetõttu on omal ajal tegematajäänud ühtlusarvutuste tagantjärele teostamisel vaja ülimalt hoolikusega arvestada omaaegseid piirimuutusi.

Jõgevamaa on noor maakond, moodustatud esmakordselt alles 1949 aastal. Omaaegse põhjusena seisab kirjas Tartu- ja Viljandimaa majandusliku ning poliitilise juhtimise keerukus liigsuure arvu linna- ja vallandõukogude tõttu. Niisugune põhjendus ei seleta siiski, miks eraldati omaette maakonnaks just Tartumaa põhjaosa, liites sellega Viljandimaa kirdeserva. Kes teab, vahest võib otsida seost päris kauge ajalooga: Jõgeva maakond hõlmab ju viit kuuest muinas-Eesti kihelkond-maakonnast, mis moodustasid teatava vaheala Põhja- ja Lõuna-Eesti piiril. Üsna kindlasti oli tollastel ühinemata kihelkondadel, Mõhul, Vaigal (pea täielikult tänase Jõgevamaa piirides), Jogentaganal, Nurmekunnal ja Soopoolitsel (osaliselt Jõgevamaasse hõlmatud) teatav omapära võrreldes nii Põhja- kui Lõuna-Eesti maakondadega. Tartu piiskopi ja ordu vahel 1224 aastal sõlmitud maajagamisleping jättis ordule Sakala ja Kesk-Eesti kõrval Nurmekunna, Mõhu ja pool Vaigat, teine pool Vaigat, Soopoolitse ja Ugandi said aga Tartu piiskopkonnale. Ordule allutatud ala kujunes hiljem iseseisvaks foogtkonnaks Viljandi komtuuri alluvuses, foogti asupaigaks sai Põltsamaa linnus (Oberpahlen). Põltsamaa ja Laiuse ühendamine Tartumaaga sai teoks Poola ajal, peale Põhjasõda viidi Põltsamaa ringkond kindralkuberneriga ukaasiga aga Pärnumaa alla. 1783 aastal anti Põltsamaa alad üle Katariina II asehaldusseadusega loodud Viljandi erimaakonnale [Eesti Kirjanduse Selts 1939].

1959

1970

1979

1989

Olgu piirkonna ajaloolise eripäraga kuidas on, igatahes leidis Jõgevamaa, nagu ka Hiiu- ja Jõhvimaa moodustamine aset aasta enne sovetiaja suuremastaapseid piiriümbekorraldusi. Jõgeva maakond moodustati Tartumaa Avinurme, Jõgeva, Kaarepere, Kasepää, Kuremaa, Kursi, Laiuse, Lohusuu, Saare, Sadala, Torma, Vaimastvere ja Voore vallast ning Jõgeva ja Mustvee linnast, millele lisandusid Põltsamaa linn, Lustivere, Pajusi ja Põltsamaa vald Viljandi maakonnast. Sellisena sai maakond eksisteerida vaid aastapäevad, kogu Eesti rajoneerimine 1950 aastal tükeldas Jõgevamaa kolmeks: Jõgeva, Mustvee ja Põltsamaa rajooniks, mis oblastijaotuses kuulusid Tartu alla. Nimetatud ja paljud teised tollased piirimuutused jäävad siiski kogumiku ajaraamist välja. Jõgevamaa sõjajärgsete piirimuutuste ulatus on juuresoleval kaardil esitatud nelja hetkeseisu kaudu. Tuleb tähele panna, et 1959 aasta kaardile on kantud tollase Jõgeva rajooni kõrval ka Põltsamaa rajoon. Mustvee rajooni kaardil ei ole, sest selle tagasiühendamine oli juba toimunud. Valitud hetkeseisude näol pole tegemist juhuslike ajamomentidega, vaid niisugustega, mida iseloomustab nende aastakümnete Eesti kõige sisukam andmestik, st loendusaastrategia.

Kogu nõukoguaja vältel rakendati piirimuutuste teostamisel küllalt ühesugust protseduuri. Iga halduspiiri teisendus vormistati Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega, mis avaldati ka asjaomase asutuse Teatajas [ENSV Ülemnõukogu 1965-1990]. Nimetatud allikast saab teada küll piirimuutuse toimumise fakti, kuid rahvastikustatistika seisukohalt on Teataja kasutu, sest ei sisalda mingit teavet peale liidetud/lahutatud maatüki pindala. Kõlblike allikate otsimisel tekkis kogumiku koostajail selge arusaam, et piiriteisendustega kaasnenud rahvastikum muutuste üle polegi korralikku arvestust peetud. Asi pole mitte selles, et arvestus

puuduks, vastuoksa, arvepidamine on isegi mitmekordne, kuid erinevate allikate teave ei lange omavahel sugugi kokku. Alljärgnevalt on kirjeldatud kuut põhiallikat, mis kõik on ühtlusarvutuste käigus kasutamist leidnud. Paraku ei sisalda ükski neist, ega ka mõned täiendavad juhuallikad, rahvaarvust ja aeg-ajalt esitatud rahvastiku üldjaotusest midagi enam, küll aga leiab kajastamist näiteks saadikukohtade ümberjaotamine piirimuutuste käigus.

Regionaalse statistikabüroo aruanne, lühidalt *rajooniaruanne*, sisaldab vastuseid Statistikaameti teemakohasele järelepärimisele. Toetudes Ülemnõukogu poolt vastu võetud otsusele, palus Statistikaamet tavapäraselt esitada oma regionaalsel bürool andmed teisendatud piiriga haldusüksuse uue territooriumi ja rahvaarvu kohta. Rajooniaruanne on allikana kasutatav 1945 aastast kuni käsitusperioodi lõpuni, selles sisalduv andmestik on aga küllalt ebahühtlane. Ühelt poolt sõltus andmesisu Statistikaameti järelepärimise hetkelaadist, teisalt kohalike ametite töösusest nõude täitmisel. Muidugi on 1940-1950 aastate rahvastiku arvud rajooniaruandes äärmiselt pealiskaudsed, peegeldades üldist sõjajärgset andmekehvust. 1960 aastatel on neid pisut enam (esitati muutusega haaratud inimeste üldarv), kõige korrektsemad on 1970 aastate aruanded, sisaldades teavet ka suuremate soovanurühmade lõikes. 1970 aastate teisest poolest hakkab esitatakse rahvastikuandmete hulk jälle vähenema. Tundub, et üldjuhul võeti rajooniaruandes arve majapidamisraamatutest tehtud kokkuvõtete põhjal. Kuigi andmeesitus pidi toimuma kindla vormi kohaselt, ei peetud sellest alati kinni ja aeg-ajalt edastati teavet isegi telefonitsi. Taolistel juhtudel jäävad sageli selgusetuks nii andmete ajaseis kui allikas. Kokkuvõtteid majapidamisraamatutest ei tehtud igal aastal ja nii kajastab rajooniaruanne ühel juhul jooksva aasta, teisel aga eelneva aasta seis. Linnarahvastiku-alast infot rajooniaruanne ei sisalda, sest kohapeal vastavat arvepidamist ei olnud.

Eesti Statistikaameti aruanne Moskvale, lühidalt *statistikaaruanne*, kujutas endast iga-aastast vormikohast ettekannet halduspiiride teisenemisest vabariigis ja sellega kaasnenud rahvaarvumuutustest. Hõlmates perioodi 1945-1990, on see allikas ainsana nii vormilt kui metodoloogialt järjepidev: andmeesitus toetub viimasele loendusseisule. Metodoloogiliselt tuleb niisugust lähenemist pidada mõistlikuks, kuivõrd kindla ajahetke kaudu esitatud rahvaarvud on omavahel võrreldavad. Suurriikliku vormina ei sisalda statistikaaruanne õnnetuseks aga külanõukogu tasandi teavet, mistõttu suurem osa Eestis toimunud piiri- ja sellega kaasnenud rahvastikumutusi nimetatud allikas ei kajastu. Teistsuguse metodoloogilise aluse tõttu pole statistikaaruanne kohalike allikatega kokku viidav.

Statistikaameti administratiiv-territoriaalmuutuste kartoteek, lühidalt *register*, on Moskva vormi kohane arvestuskaartide kogum: iga rajooni ja linna kohta peetud kaardile on koondatud ülevaade piiri- ja sellega kaasnenud rahvaarvumuutustest. Sisuliselt on see kumulatiivne kokkuvõte Moskvale esitatud aruannetest ja tugineb eelkirjeldatud meetodikale. Esimesed arvestuskaardid registris pärinevad aastatest 1945-1951, vahemiku 1952-1969 kohta ei ole kartoteeki peetud või on see kaduma läinud. Järgnevatel aastatel 1970-1990 on seda pidevana hoitud, taasiseseisvumise järel registrit enam täiendatud pole. Sisuliselt on alates 1970 rahvaloendusest registrit kohapealsel initsiatiivil täiendatud infoga külanõukogude vahelistest piiri- ja rahvaarvumuutustest. Sama kümnendi keskpaiku sedalaadi praktika tasapisi soikus, elavnedes uuesti 1979 aasta loenduse järel.

Rajooni piiri- või nimemuutuse taotlus/seletuskiri, lühidalt *rajooni taotlus*, väljendab kohaliku võimu ettepanekut piiri- või nimemuutuse teostamiseks. Ei ole teada, millise osa piirimuutuste kohta sedalaadi taotlused on esitatud, igal juhul on Statistikaameti iga-aastastes administratiiv-territoriaaljaotuse dokumendikaustades säilinud neist juhuslikuna näiv osa. Linna täitevkomitee, küla- või alevinõukogu algatusel, rajooni täitevkomitee otsusena vormistatult ja Ministrite Nõukogus kooskõlastatuna esitati taotlus Ülemnõukogu Presiidiumile. Sellisena puudus taotlusel kindel vorm ning rahvastikualane info on seal väga erineva hõlmavusega. Rahvastikuandmete leidumisel puudub üldjuhul viide andmeallikale ning ajamomendile. Õeldule vaatamata peegeldab rajooni taotlus kirjeldatavatest allikatest ainsana kohalikke olusid, piirimuutuste põhjendusi ja asjaajamise käiku. Niisugusena on rajooni taotlus mõne külanõukoguvahelise piirimuutuse puhul osutunud ainsaks rahvastikuteavet sisaldavaks allikaks.

Ilmselt oli rahvastikuarvepidamise ebasüsteemsus asja sees olijatele tunnetatav, ja nii seadis kauaaegne Statistikaameti juhtivtöötaja Lembit Tepp sisse eraviisilise koondandmete arhiivi, lühidalt *Tepp'i kaust*, mis muu teabe hulgas sisaldab ka piiri- ja rahvaarvumuutusi. Asjakohane andmehõlmatu Tepp'i kaustas ei ole päris teada, kuid kogumiku koostajail on olnud võimalus veenduda, et kindlasti leidub selles teavet, mis ametlikes allikates ei kajastu või on kaduma läinud. Käesoleva kogumiku koostamisel on Tepp'i kaust leidnud kasutamist 1971, 1978 ja 1979 aastal asetleidnud rajooni piirimuutustega kaasatud rahvaarvude kontrollimisel.

Eraviisiliselt pidas piiri- ja rahvaarvumuutuste ülevaadet ka Statistikaameti rahvastikuosakonna omaaegne juhataja Juta Bergvald. Ülevaade, lühidalt *Bergvald'i kaust*, sisaldab infot piirimuutustega kaasnenud rahvaarvuliikumistest aastatel 1970-1990, olles 1970 aastate esimesel poolel küllalt süsteemne. Käesoleva kogumiku tarvis leidis Bergvald'i kaustas täiendavat teavet 1972 ja 1976 aasta kohta, kusjuures kõik algselt sissekantud arvud 1972 aasta osas on hiljem parandatud. Kuivõrd paranduste kohta puudub vähimigi põhjendus, ei ole ka tagantjärele võimalik selgitada, kumba arvudest lugeda õigeks. Kõnesolevas kaustas leidunud erinevad arvud 1972 ja 1976 aasta osas, võrreldes teiste allikatega, on kogumikus täiendavalt esitatud sulgudes.

Rajooniaruanne, statistikaaruanne ja rajooni taotlus on kuni 1970 aastani arhiveeritud Eesti Riigiarhiivis, hilisemate aastate kohta olev teave asub Statistikaametis, nagu ka register kogu ajavahemiku osas. Eraarhiivina ei ole Bergvald'i ja Tepp'i kaustad avalikult kättesaadavad. Tuleb tõdeda, et Statistikaametis asuvad materjalid osutusid laialipillatuks, kuid on kogumikutööde tõukel praeguseks uuesti kokku koondatud.

Alljärgnev ülevaade esitab Jõgevamaal 1959-1990 toimunud piirimuutused Eesti NSV Ülemnõukogu Teataja põhjal, mida kogumiku käsitusperioodi 1965-1990 ulatuses on täiendatud rahvastikuandmetega kirjeldatud allikatest. Eri allikate lüngad ja vasturääkivused olid sedavõrd suured, et väärivad eraldi väljatoomist: tekstis on esitatud kolme põhiallika teave kaldkriipsude vahel järjekorras: *rajooniaruanne/statistikaaruanne/register*; märke "-" tähistab vastava arvandme, märke "..." andmeallika puudumist. Kui kõigi nimetatud kolme allika teave on osutunud ebatäpseks või hoopis puudunud, siis on eraldi näidatud muud kasutatud allikad.

1959 aasta. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi (edaspidi ENSV ÜP) 24. jaanuari seadlusega likvideeriti kolmteist rajooni. Nende hulka kuulus ka Mustvee rajoon, mille territooriumist liideti Jõgeva rajooniga Mustvee linn, Aruküla, Avinurme, Lohusuu, Lullikatku, Raja, Ulvi, Vassevere ja Võtikvere külanõukogu.

1960 aasta. ENSV ÜP 3. septembri seadlusega vahetati maid Jõgeva ja Põltsamaa rajooni vahel. Osa Jõgeva külanõukogust läks Põltsamaa rajooni Lustivere külanõukogule, vastutasuks arvati osa Põltsamaa rajooni Puurmani külanõukogust Jõgeva rajooni Jõgeva külanõukogu koosseisu. Sama seadlusega likvideeriti Lullikatku ja Võtikvere külanõukogud, mille asemele moodustati Torma külanõukogu. Rajoonisiselt andis Avinurme külanõukogu osa maad Lohusuu külanõukogule ja Palamuse külanõukogu Laiuse külanõukogule.

1962 aasta. Samm ajaloolise haldusjaotuse taastamise suunas oli ENSV ÜP 21. detsembri seadlus, mis kaotas viis rajooni, sealhulgas Põltsamaa. Nimetatud rajoonist anti Jõgeva rajoonile Põltsamaa linn, Anikvere, Lustivere, Pajusi, Puurmani ja Põltsamaa külanõukogu ning osa Imavere külanõukogust, mis kulus Põltsamaa külanõukogu laiendamisele. Jõgeva rajoonile tuli lisa ka Tartu rajoonist Pala külanõukogu ja sellega liidetud osa endise Kokora külanõukogu maade näol. Vastukaaluks loovutati Avinurme, Lohusuu ja Ulvi külanõukogu Kohtla-Järve linnanõukogule.

1963 aasta. ENSV ÜP 18. jaanuari seadlus võttis käsile rajooni piiri, sedakorda vähendamise suunas: osa Pajusi külanõukogust arvati Paide rajooni Koigi külanõukogu koosseisu.

1964 aasta. ENSV ÜP 25. aprilli seadlus piirdus rajoonisise maadejagamisega: kaotati Anikvere ja Aruküla külanõukogu, laiendades seeläbi vastavalt Põltsamaa ja Vassevere külanõukogu territooriumi.

1967 aasta. ENSV ÜP 28. jaanuari seadlus pidas vajalikuks osa Puurmani külanõukogu maade üleandmist Kalevi külanõukogule. Üleantava maatüki juurde kuulus kokku 68/ - /... Tõrve ja Kassivere küla elanikke.

Sama aasta 29. detsembri seadlus nimetas Jõgeva rajooni Vassevere külanõukogu ümber Saare külanõukoguks. Tallinna-keskse halduskorralduse taustal tuleb tunnistada tolleaegse ENSV MN Asjadevalitsuse sõbralikku hoiakut rajooni taotlusele taastada ajalooliselt väljakujunenud ning rahvasuus käibelolev nimekuju.

1968 aasta. ENSV ÜP 27. detsembri seadlusega muutus lisaks rajooni piirile ka linna- ja maarahvastiku vahetamine. Esiteks liideti Mustvee linnale 2.5 ha Kohtla-Järve rajooni Lohusuu külanõukogust koos 2/0/... inimesega, teiseks eraldati Mustvee linnast Raja ja Torma külanõukogu tarvis vastavalt 400.09 ja 921.55 ha, misläbi nimetatud külanõukogud täienesid vastavalt - / - / - ja 36/10/... endise linnaelaniku võrra. Jõgeva linnale liideti 24.17 ha suurune osa Jõgeva külanõukogust 144/105/... inimesega. Täiendavalt annab rajooniaruanne teada, et elanike ümberregistreerimist ei ole veel teostatud, mistõttu maarahvastiku arvestuses lähtutakse endistest piiridest.

1971 aasta. ENSV ÜP 3. detsembri seadlus muutis taas rajooni piiri. Jõgeva rajoon loovutas Tartu rajoonile 2632 ha suuruse osa Järve külanõukogust Igavere, Jõusa, Nigula, Puiatu ja Toolamaa küla ning 242/255/255 elanikuga. Üleantud maa-ala liideti Tartu rajooni Äksi külanõukoguga.

1972 aasta. ENSV ÜP 31. märtsi seadlus vähendas haldusüksuste arvu rajoonis, likvideerides Järve, Kalevi ja Lustivere külanõukogu. Järve külanõukogu 984/ - /1022 inimesega liideti Palamuse külanõukogule, Kalevi külanõukogust 2294 ha 73 (70)/ - /91 inimesega sai Palamuse, 3723 ha 328 (318)/ - /339 inimesega Jõgeva ja 6093 ha 918 (937)/ - /949 inimesega Tabivere külanõukogu. Likvideeritud Lustivere külanõukogu jagati Pajusi ja Põltsamaa külanõukogu vahel, kusjuures Pajusi sai 4809 ha koos 585 (544)/ - / 524 inimesega ja Põltsamaa 11950 ha 1049 (1003)/ - /1118 inimesega. Sama seadluse alusel laienes Jõgeva külanõukogu 1095 ha ja 167 (132)/ - /171 inimese võrra Puurmani külanõukogu ja Tabivere külanõukogu 139 ha ja 17 (18)/ - /19 inimese võrra Palamuse külanõukogu arvel.

1975 aasta. ENSV ÜP 9. detsembri seadlus vähendas taas külanõukogude arvu, sedakorda kaotati Laiuse ja Sadala. Laiuse külanõukogu - / - /1564 inimesega liideti Jõgeva külanõukogule, Sadala külanõukogu - / - /1281 inimesega Torma külanõukogule.

1976 aasta. ENSV ÜP seadlus 27. detsembrist muutis Palamuse ja Tabivere külanõukogu piire: Tabivere külanõukogust lõigati ära 8358 ha suurune osa 925 (926)/933/... inimesega ja ühendati Palamuse külanõukoguga. Palamuse külanõukogust omakorda anti Tabivere külanõukogule 3898 ha suurune osa, kus elas 908 (907)/1022/... inimest.

1978 aasta. ENSV Statistika Keskvalitsuse aruanne Moskvale (2. veebruar) kannab ette, et vastavalt ENSV ÜP 25. veebruari 1977 määrusele kinnitatud ENSV maa-asulate ja külade nimekirjale vähenes Eestis nende arv 7004-lt 3444-ni, seega ligikaudu kaks korda. Selle määruse mõju on taasiseseisvunud Eestis üsna tuntav.

1979 aasta. ENSV ÜP 28. septembri seadlus laiendas Jõgeva linna 113.5 ha suuruse maatükiga Jõgeva külanõukogust, mille tõttu 403/277/277 inimest sai linnakodanikuks. Sama seadluse alusel liideti Põltsamaa linnaga 53 hektarit ja 164/158/158 inimest Põltsamaa külanõukogust.

Sama aasta 23. novembri seadlusega likvideeriti Pedja külanõukogu ning muudeti Jõgeva ja Puurmani külanõukogu piire. Likvideeritud Pedja külanõukogu 1062/ - / 1208 inimesega arvati Jõgeva külanõukogu koosseisu. Ilmselt kasvas Jõgeva külanõukogu liiga suureks ning 5397 ha Saduküla, Härjanurme, Jõune ja Pööra külaga ning 631/ - /623 inimesega anti Puurmani külanõukogule.

1989 aasta. ENSV ÜP seadlusega 6. detsembrist nimetati Jõgeva rajoon ümber Jõgeva maakonnaks.

Loetletud piirimuutused on leidnud kajastamist kogumiku arvtabelites. Sündmusstatistika tabelites on rahvastiku üleminek ühest haldusüksusest teise toodud eraldi veeruna ja muidugi arvestatud kõigi näitajate leidmisel. Loendustabelite juures ei ole viiteid üksikutele piirimuutustele esitatud, eri loenduste võrdlemisel tuleb pöörduda ülaltoodud loetelu poole. Toetudes tavapärasele rahvastikustatistilisele metodoloogiale, lähtub andmeesitus väikseimast omavalitsuslikust haldusüksusest, linnast või vallast. Nii jääb paratamatult kõrvale külaandmestik, mis rahvastiku väikesearvulisuse tõttu ei ole isikutunnuste lõikes ülevaatlik. Ometi on rahvaarv külade kaupa huvipakkuv ja selle näitaja kaudu ka asjakohaselt esitatav, pealegi on loendusjärgsed rahvaarvud külade kaupa sama täpsusastmega kui suuremate üksuste puhul. Õeldule toetudes on alljärgnevasse tabelisse koondatud külade rahvaarv kõigi nelja sõjajärgse rahvaloenduse lõikes. Esituslaadi seisukohalt on eelistatud külade rühmitamist esmatasandi haldusüksuste kaupa, tuues niimoodi esile külanõukogude sisestruktuuri suure võrreldamatuse. Nõnda ei pruugi samad külad eri loendustel üksteise kõrval paikneda, ja esituse pahupoolena tuleb tabeli kasutajal neid otsida vastava külanõukogu alt. Erandina on 1959 aasta loenduse puhul külade rahvaarvud esitatud otse võrreldavalt 1970 aasta loendusega nii küla nime kui esmatasandi haldusüksuse mõttes. Ühelt poolt on selline esituslaad paratamatu, sest 1959 aasta loendusandmeid ei töödeldudki toimumisaegsetes piirides, teisalt võimaldab see saavutada tabeli mõnevõrra suuremat kompaktsust. Kahe esimese sõjajärgse loenduse külaandmed pärinevad 1970 aasta loenduse järel avaldatud kogumikust [ESKV 1972], 1979 aasta arvud samalaadsest hilisemast kogumikust [ESKV 1981].

JÕGEVAMAA MAAHALDUSÜKSUSTE RAHVASTIK
Loendusaaastad 1959-1989

Haldusüksus	Rahvaarv		Haldusüksus	Rahvaarv	Haldusüksus	Rahvaarv
	1959	1970		1979		1989
Jõgeva	3067	3608	Jõgeva	5964	Jõgeva	5714
Ellakvere küla	100	239	Alavere küla	58	Alavere küla	61
Eristvere küla	166	232	Ellakvere küla	356	Ellakvere küla	86
Jõgeva asund	492	646	Härjanurme küla	112	Endla küla	55
Jõgeva küla	196	262	Jõgeva alevik	694	Jõgeva alevik	616
Jõune küla	152	112	Jõune küla	99		
Kaasikutaguse küla	65	53				
Kaatvere küla	46	29				
Kaera küla	30	85	Kaera küla	74	Kaera küla	74
			Kassinurme küla	171	Kassinurme küla	173
			Kaude küla	110	Kaude küla	83
			Kivijärve küla	76	Kivijärve küla	62
			Kuremaa alevik	682	Kuremaa alevik	783
Kurista asundus	222	192	Kurista küla	234	Kurista küla	259
Kurukse küla	34	20			Kõola küla	76
					Kärde küla	149
			Laiuse alevik	413	Laiuse alevik	501
			Laiusevälja küla	143	Laiusevälja küla	110
			Lemuvere küla	54	Lemuvere küla	46
			Liivoja küla	119	Liivoja küla	73
			Mooritsa küla	25	Mooritsa küla	15
Mõisaküla küla	49	38				
Mõisamaa küla	64	66	Mõisamaa küla	53	Mõisamaa küla	33
Mäe-Liivoja küla	127	116			Paduvere küla	41
					Painküla küla	234
Painküla küla	142	135	Painküla küla	289	Pakaste küla	89
Pakaste asundus	156	155	Pakaste küla	120	Palupere küla	41
			Palupere küla	78	Patjala küla	58
			Patjala küla	91	Pedja küla	61
			Pööra küla	117		
			Raaduvere küla	34	Raaduvere küla	35
Saare küla	21	17			Rohe küla	37
Saduküla asundus	282	255	Saduküla küla	304		
					Selli küla	53
Siimusti asund	266	541	Siimusti alevik	698	Siimusti alevik	866
			Soomevere küla	42	Soomevere küla	27
			Teilma küla	80	Teilma küla	69
					Tooma küla	23
					Vaimastvere küla	360
			Vana-Jõgeva küla	117	Vana-Jõgeva küla	19
			Vilina küla	56	Vilina küla	38
Viruvere küla	52	44	Viruvere küla	47	Viruvere küla	41
Võduvere küla	177	150	Võduvere küla	123	Võduvere küla	123
			Võikvere küla	93	Võikvere küla	64
Võitvere küla	72	98				
Haldusüksus	Rahvaarv		Haldusüksus	Rahvaarv	Haldusüksus	Rahvaarv

	1959	1970		1979		1989
Väljaotsa küla	65	40			Vägeva küla	78
Õuna küla	91	83	Õuna küla	202	Õuna küla	102
Järve	1661	1277				
Igavere I küla	37	36				
Igavere II küla	104	114				
Jõusa küla	52	51				
Järve asund	193	206				
Kadrina küla	55	38				
Kaiavere küla	64	67				
Kaitsemõisa küla	72	43				
Kassemäe küla	74	54				
Kulmuvere küla	62	31				
Kõrenduse küla	148	91				
Lilu küla	66	63				
Loku küla	47	22				
Nigula küla	42	35				
Pataste küla	233	164				
Peebu küla	41	32				
Puiatu küla	41	18				
Reinu küla	42	32				
Särje küla	58	44				
Tindimurru küla	30	13				
Toolamaa küla	56	37				
Uhmardu küla	82	49				
Vahi küla	62	37				
Kalevi	1587	1379				
Aruküla küla	213	176				
Kaarepere asundus	248	265				
Kaiavere küla	61	51				
Kassinurme asundus	101	91				
Kassinurme küla	93	80				
Kassivere küla	21	17				
Kokavälja küla	42	29				
Kärksi küla	42	35				
Mullavere küla	49	33				
Mõisamaa küla	91	60				
Nava küla	90	106				
Patjala küla	43	46				
Pikkjärve asundus	132	99				
Pikkjärve küla	43	18				
Praaklima küla	23	20				
Roosna küla	50	40				
Soosaare küla	21	16				
Sudiste küla	32	25				
Udriku küla	52	41				
Visusti asundus	65	69				
Visusti küla	75	62				
Laiuse	1641	1564				
Alavere küla	73	57				
Altküla küla	39	29				
Haldusüksus	Rahvaarv	Haldusüksus	Rahvaarv	Haldusüksus	Rahvaarv	
	1959	1970		1979		1989

Altvälja küla	37	16				
Kasevere küla	21	7				
Kasvandiku küla	21	13				
Kaude küla	33	34				
Kirikuküla küla	33	49				
Kivijärve asundus	81	80				
Kivijärve küla	55	57				
Kuremaa asundus	330	350				
Küüravälja küla	20	14				
Lehtmetsa küla	54	24				
Lemuvere küla	57	51				
Lõpe küla	56	38				
Mõisaküla küla	30	26				
Otiaru küla	28	15				
Palupere küla	69	73				
Raaduvere küla	31	21				
Rava küla	50	32				
Ristimetsa küla	39	30				
Saksamaa küla	28	66				
Soomevere küla	41	54				
Sootaga asund	263	321				
Teilma küla	52	33				
Vanatänava küla	26	13				
Vilina küla	74	61				
Lustivere	1749	1642				
Aidu küla	138	123				
Kaave küla	66	42				
Kaavere küla	121	130				
Kaliküla küla	114	105				
Kose küla	54	46				
Kõpu küla	78	75				
Lustivere asundus	434	361				
Neanurme küla	140	120				
Pudivere küla	150	105				
Sulustvere küla	137	171				
Tõrenurme küla	164	126				
Uduküla küla	39	10				
Vähari küla	114	228				
Pajusi	1704	1521	Pajusi	1874	Pajusi	1773
Arisvere küla	79	90	Aidu küla	388	Aidu küla	440
			Arisvere küla	81	Arisvere küla	71
			Kaave küla	33	Kaave küla	26
Kalana küla	121	107	Kalana küla	240	Kalana küla	179
Kauru küla	53	42				
Kõrkküla küla	52	46	Kõrkküla küla	61	Kõrkküla küla	58
Lahavere küla	303	211	Lahavere küla	165	Lahavere küla	119
Loopre küla	56	72	Loopre küla	64	Loopre küla	45
Luige küla	170	164	Luige küla	100	Luige küla	74
Mõisaküla küla	43	42				
Mõrtsi küla	46	26				
Nurga küla	77	64	Nurga küla	65	Nurga küla	37
Pajusi asundus	148	166	Pajusi küla	241	Pajusi küla	148
Haldusüksus	Rahvaarv	Haldusüksus	Rahvaarv	Haldusüksus	Rahvaarv	
	1959	1970	1979		1989	

Pisisaare küla	61	97	Pisisaare küla	152	Pisisaare küla	382
Raasna küla	51	30				
Sopimetsa küla	59	48	Sopimetsa küla	39	Sopimetsa küla	32
Tamsi küla	38	20				
Tapiku asundus	100	81	Tapiku küla	97	Tapiku küla	62
Tõivere küla	96	88	Tõivere küla	40	Tõivere küla	28
Uinvilja küla	41	32				
Vorsti küla	42	32				
			Vägari küla	108	Vägari küla	72
Väljataguse küla	68	63				
Pala	2518	2119	Pala	1756	Pala	1482
Assikvere küla	118	117	Assikvere küla	121	Assikvere küla	83
Haavakivi küla	112	124	Haavakivi küla	105	Haavakivi küla	71
Kadrina asundus	90	78	Kadrina küla	66	Kadrina küla	46
Kantküla küla	39	19				
Karjamõisa küla	83	69				
Kiisli küla	74	46				
Kirtsu küla	49	41	Kirtsu küla	20	Kirtsu küla	18
Kodavere küla	77	64	Kodavere küla	78	Kodavere küla	57
Kogri küla	65	27				
Kokanurga küla	62	45	Kokanurga küla	64	Kokanurga küla	45
Kütimetsa küla	44	35				
Luigemetsa küla	62	42				
Lümati küla	72	86	Lümati küla	99	Lümati küla	83
Metsanurga küla	68	55	Metsanurga küla	88	Metsanurga küla	68
Moku küla	94	95	Moku küla	61	Moku küla	51
Mäkaste küla	63	46				
Nõva küla	57	72	Nõva küla	160	Nõva küla	116
Ojaküla küla	32	28				
Pala asundus	102	81				
Pala küla	74	78	Pala küla	257	Pala küla	342
Palu küla	58	48				
Perametsa küla	66	37	Perametsa küla	16	Perametsa küla	19
Piibumäe küla	65	55	Piibumäe küla	61	Piibumäe küla	46
Piirivarbe küla	30	20	Piirivarbe küla	58	Piirivarbe küla	49
Punikvere küla	62	56	Punikvere küla	56	Punikvere küla	52
Raatvere küla	65	51	Raatvere küla	59	Raatvere küla	36
Ranna asundus	103	97	Ranna küla	81	Ranna küla	76
Rüütli I küla	21	13				
Rüütli II küla	7	9				
Sassukvere küla	91	61	Sassukvere küla	57	Sassukvere küla	44
Sooküla küla	50	51				
Sääritsa küla	76	61	Sääritsa küla	53	Sääritsa küla	41
Tagama küla	54	51				
			Tagumaa küla	56	Tagumaa küla	45
Tedreküla küla	57	41				
Tossumetsa küla	47	40				
Vea küla	60	56	Vea küla	85	Vea küla	53
Viljuse küla	68	38				
Väljaotsa küla	34	28				
Äteniidi küla	67	58	Äteniidi küla	55	Äteniidi küla	41
Haldusüksus	Rahvaarv		Haldusüksus	Rahvaarv	Haldusüksus	Rahvaarv
	1959	1970		1979		1989
Palamuse	2144	1794	Palamuse	2979	Palamuse	2806

Ehavere küla	108	71				
Engküla küla	122	82				
Erikvere küla	111	55	Eerikvere küla	78	Eerikvere küla	61
			Ehavere küla	51	Ehavere küla	40
Imukvere asundus	75	75	Imukvere küla	66	Imukvere küla	51
Järvepera küla	39	32	Järvepera küla	32	Järvepera küla	19
			Kaarepere küla	395	Kaarepere küla	445
Kilbavere küla	21	10				
Kivimäe küla	40	29	Kivimäe küla	40	Kivimäe küla	23
Kubuvälja küla	31	14				
Kudina asundus	168	220	Kudina küla	191	Kudina küla	154
Kõduküla küla	32	41				
Luu asundus	214	235	Luu küla	392	Luu küla	523
Mooritsa küla	37	43				
			Mullavere küla	75	Mullavere küla	54
Mõisamaa küla	21	20				
			Nava küla	102	Nava küla	70
Palamuse alevik	470	363	Palamuse alevik	509	Palamuse alevik	638
			Pikkjärve küla	299	Pikkjärve küla	164
			Praaklima küla	56	Praaklima küla	48
Prossa küla	43	29				
Raadivere küla	95	60	Raadivere küla	63	Raadivere küla	64
Rahivere küla	58	53	Rahivere küla	70	Rahivere küla	43
Ronivere küla	54	28	Ronivere küla	21	Ronivere küla	18
Süvalepa küla	66	44	Süvalepa küla	47	Süvalepa küla	39
Toovere küla	34	18	Toovere küla	52	Toovere küla	54
Vaidavere küla	131	87	Vaidavere küla	71	Vaidavere küla	47
Vanavälja küla	21	23				
Varbevere küla	95	104	Varbevere küla	107	Varbevere küla	73
Virtsa küla	32	42				
			Visusti küla	163	Visusti küla	117
Väljaotsa küla	26	16				
			Änkküla küla	99	Änkküla küla	61
Pedja	1414	1250	Pedja	1127		
Eha küla	147	131				
Endla küla	92	73	Endla küla	103		
Kalju küla	59	57				
Kemba küla	56	28				
Koidu küla	81	137				
Kõola küla	139	128	Kõola küla	120		
Kärde asundus	170	181	Kärde küla	159		
Oonurme küla	18	5				
Paduvere küla	55	48	Paduvere küla	52		
			Pedja küla	106		
Päde küla	65	54				
Rohe küla	71	41	Rohe küla	44		
Selli asundus	93	71				
Selli küla	32	16	Selli küla	48		
Tirma küla	57	52				
Tooma küla	86	77	Tooma küla	57		
			Vaimastvere küla	308		
Villakvere I küla	40	22				
Haldusüksus	Rahvaarv		Haldusüksus	Rahvaarv	Haldusüksus	Rahvaarv
	1959	1970		1979		1989
Villakvere II küla	35	15				
Vägeva alevik	118	114	Vägeva küla	130		

Puurmani	1982	1799	Puurmani	1522	Puurmani	2158
Alaveski küla	53	39				
Altnurga I küla	100	61	Altnurga küla	150	Altnurga küla	93
Altnurga II küla	98	65				
Hirveaia küla	71	66				
					Härjanurme küla	124
					Jõune küla	87
Jürikäla küla	90	80	Jürikäla küla	91	Jürikäla küla	64
Kaave küla	79	102				
Kirikuvalla küla	130	116	Kirikuvalla küla	58	Kirikuvalla küla	34
Kunila küla	16	12				
Kursi küla	74	91	Kursi küla	85	Kursi küla	55
Laasme küla	106	90	Laasme küla	129	Laasme küla	113
Mäenda küla	42	47				
Pikknurme I küla	99	114	Pikknurme küla	209	Pikknurme küla	233
Pikknurme II küla	88	61				
Puurmani asund	328	417	Puurmani alevik	565	Puurmani alevik	781
Pööra I küla	92	94			Pööra küla	80
Pööra II küla	42	30				
Ruupa küla	46	46				
					Saduküla küla	321
Tammiku küla	101	95	Tammiku küla	118	Tammiku küla	96
Tõrve küla	79	50	Tõrve küla	117	Tõrve küla	77
Tõrve-Ülejõe küla	218	83				
Utsali küla	15	27				
Väänikvere küla	15	13				
Põltsamaa	3689	4227	Põltsamaa	5305	Põltsamaa	5229
Adavere asund	117	351	Adavere alevik	606	Adavere alevik	780
Allastvere küla	71	100	Alastvere küla	77	Alastvere küla	57
Anikvere küla	163	173	Annikvere küla	110	Annikvere küla	105
Arukse küla	45	42				
Aruküla küla	74	68				
Esku küla	33	53	Esku küla	255	Esku küla	339
			Kaavere küla	97	Kaavere küla	53
Kabla küla	80	87	Kablaküla küla	65	Kablaküla küla	49
			Kaliküla küla	79	Kaliküla küla	63
Kalme küla	42	41	Kalme küla	87	Kalme küla	93
Kamari küla	525	562	Kamari alevik	268	Kamari alevik	314
Kundrusaare küla	49	30				
Kuningamäe küla	83	91	Kuningamäe küla	117	Kuningamäe küla	75
Lebavere küla	94	79	Lebavere küla	57	Lebavere küla	25
			Lustivere küla	355	Lustivere küla	445
Metsaküla küla	21	22				
Mõhküla küla	91	96	Mõhküla küla	109	Mõhküla küla	97
Mällikvere küla	137	142	Mällikvere küla	345	Mällikvere küla	146
			Neanurme küla	143	Neanurme küla	139
Nõmavere küla	218	141	Nõmavere küla	92	Nõmavere küla	94
Paduvere küla	101	89				
Pauastvere küla	138	115	Pauastvere küla	194	Pauastvere küla	127
Pilu küla	160	122	Pilu küla	88	Pilu küla	59
Haldusüksus	Rahvaarv		Haldusüksus	Rahvaarv	Haldusüksus	Rahvaarv
	1959	1970		1979		1989
			Pudivere küla	84	Pudivere küla	46
Pudu küla	67	80	Puduküla küla	49	Puduküla küla	34
Puiatu küla	39	81	Puiatu küla	87	Puiatu küla	81

Pällusaare küla	28	22				
Rõstla küla	148	140	Rõstla küla	117	Rõstla küla	62
Räsna küla	36	30	Räsna küla	31	Räsna küla	18
			Sulustvere küla	132	Sulustvere küla	112
			Tõrenurme küla	66	Tõrenurme küla	68
Umbusi küla	318	291	Umbusi küla	195	Umbusi küla	165
Uue-Põltsamaa küla	103	232				
Varivere küla	34	17				
Viruvere küla	38	31				
Vitsjärve küla	129	134	Vitsjärve küla	99	Vitsjärve küla	67
Võhma küla	136	185				
Võhma-Nõmme küla	71	65	Võhmanõmme küla	181	Võhmanõmme küla	168
Võisiku asundus	300	515	Võisiku küla	517	Võisiku küla	701
			Väike-Kamari küla	603	Väike-Kamari küla	647
Raja	2259	2058	Raja	1884	Raja	1619
Kasepää küla	331	329				
Kükita küla	375	350				
			Murru küla	296	Murru küla	317
Nõmme küla	213	151				
Omedu küla	227	192	Omedu küla	165	Omedu küla	133
Raja küla	714	704	Raja alevik	1423	Raja alevik	1169
Tiheda küla	399	332				
Saare	2550	2063	Saare	1837	Saare	1741
Alliku küla	63	60				
Alnavere küla	90	114				
Aruküla küla	52	34				
			Halliku küla	85	Halliku küla	57
Jaama küla	59	44	Jaama küla	143	Jaama küla	97
Jaska-Murru küla	53	38				
Jõemetsa küla	81	45				
Jõeääre küla	24	12				
Kaari küla	38	35				
Kallivere küla	30	25	Kallivere küla	45	Kallivere küla	29
Kiige küla	56	43				
Kiisli küla	69	32	Kiisli küla	67	Kiisli küla	34
Kirtsu küla	36	39				
Kose küla	79	80				
			Koseveski küla	73	Koseveski küla	59
Kullavere küla	30	19				
Kärba küla	37	24				
Kääpa küla	73	52				
Küti küla	47	21				
Lea küla	46	35				
Lepiku küla	73	49				
Levala küla	41	44	Levala küla	55	Levala küla	36
Linnamäe küla	55	46				
Maardla küla	124	67	Maardla küla	73	Maardla küla	54
Mägise-Olukvere küla	29	12				
Mägisevälja küla	64	55				
Haldusüksus	Rahvaarv		Haldusüksus	Rahvaarv		
	1959	1970		1979	1989	
Nautrasi küla	93	67	Nautrasi küla	54	Nautrasi küla	33
Odivere küla	64	46	Odivere küla	88	Odivere küla	80
Pedassaare küla	44	45	Pedassaare küla	28	Pedassaare küla	20
Putu küla	48	35	Putu küla	45	Putu küla	36

Pällu küla	80	60	Pällu küla	86	Pällu küla	62
Raja küla	64	51				
Roela asundus	37	92				
Rohkuse küla	55	22				
Ruskavere küla	55	54	Ruskavere küla	96	Ruskavere küla	78
			Saare küla	198	Saare küla	321
Saarjärve küla	74	67	Saarjärve küla	68	Saarjärve küla	39
Sirguvere küla	84	86	Sirguvere küla	61	Sirguvere küla	51
Sootsa küla	33	12				
Sõõru küla	29	34	Sõõru küla	28	Sõõru küla	31
Tagakaasiku küla	56	31				
Tarakvere küla	47	42	Tarakvere küla	55	Tarakvere küla	23
Toljase küla	38	34				
Tuulavere küla	54	51	Tuulavere küla	50	Tuulavere küla	39
Vanasaare küla	103	96	Vanassaare küla	80	Vanassaare küla	60
Vassevere küla	90	64	Vassevere küla	55	Vassevere küla	52
Veia küla	53	49	Veia küla	65	Veia küla	51
			Voore küla	239	Voore küla	399
Sadala	1641	1281				
Altveski küla	22	5				
Aosilla küla	12	10				
Iravere küla	120	84				
Kaasiku küla	48	42				
Kantküla küla	109	121				
Kilbavere küla	5	1				
Kirivere küla	40	41				
Kodismaa küla	85	71				
Leedi asundus	66	66				
Leedi küla	28	25				
Leitsemaa küla	34	29				
Metsaküla küla	62	10				
Mõisamaa küla	42	43				
Mäeküla küla	29	29				
Nukelise küla	57	38				
Ookatku küla	80	54				
Oti küla	29	15				
Pedasi küla	52	65				
Reastvere küla	45	50				
Resti küla	27	4				
Sadala asund	310	262				
Tislari küla	22	7				
Tuimõisa küla	65	37				
Tõreda küla	108	65				
Tähkvere küla	73	59				
Vaheküla küla	20	12				
Veneküla küla	51	36				
Tabivere	1837	1776	Tabivere	2741	Tabivere	2766
Elistvere asundus	77	82	Elistvere küla	81	Elistvere küla	51
Haldusüksus	Rahvaarv	Haldusüksus	Rahvaarv	Haldusüksus	Rahvaarv	
	1959	1970	1979		1989	
Juula küla	85	91	Juula küla	82	Juula küla	59
			Kaiavere küla	48	Kaiavere küla	62
			Kaitsemõisa küla	24	Kaitsemõisa küla	23
			Kassema küla	61	Kassema küla	46
Koogi küla	98	150	Koogi küla	138	Koogi küla	103

Kõduküla küla	126	69	Kõduküla küla	56	Kõduküla küla	31
Kõnnujõe küla	37	17	Kõnnujõe küla	32	Kõnnujõe küla	21
			Kõrenduse küla	36	Kõrenduse küla	34
Kärksi küla	75	62	Kärksi küla	57	Kärksi küla	30
Laastiku küla	19	9				
			Lilu küla	77	Lilu küla	51
			Maarja küla	288	Maarja küla	310
Muru küla	30	19				
			Otslava küla	76	Otslava küla	65
			Pataste küla	116	Pataste küla	108
Pirusi küla	31	25				
Raigastvere küla	75	84	Raigastvere küla	66	Raigastvere küla	49
			Reinu küla	48	Reinu küla	33
Sepa küla	53	30	Sepa küla	87	Sepa küla	68
Sortsi küla	68	53	Sortsi küla	31	Sortsi küla	27
Suuresöödi küla	38	32				
Tabivere küla	96	79	Tabivere alevik	818	Tabivere alevik	1193
Tormi küla	67	44	Tormi küla	34	Tormi küla	34
			Uhmandu küla	89	Uhmandu küla	63
			Vahi küla	25	Vahi küla	20
Valgma küla	99	79	Valgma küla	113	Valgma küla	79
Vestli küla	21	22				
Voldi alevik	159	159				
Voldi asundus	269	372				
Voldi I küla	47	64	Voldi küla	203	Voldi küla	163
Voldi II küla	66	96				
Õvanurme küla	82	71	Õvanurme küla	55	Õvanurme küla	43
Äksi küla	119	67				
Torma	2783	2276	Torma	3068	Torma	2981
Aoveski küla	21	16				
Ersiku küla	28	18				
			Iravere küla	54	Iravere küla	39
Jõemetsa küla	26	7				
			Kantküla küla	108	Kantküla küla	104
			Kodismaa küla	63	Kodismaa küla	60
Koimula küla	101	77	Koimula küla	54	Koimula küla	49
Kolgametsa küla	16	10				
Konnaküla küla	32	18				
Kõnnu asundus	50	42	Kõnnu küla	193	Kõnnu küla	156
Kõnnu küla	117	84				
			Leedi küla	156	Leedi küla	134
Liikatku küla	117	59	Liikatku küla	59	Liikatku küla	25
Lilastvere küla	145	97	Lilastvere küla	67	Lilastvere küla	53
Lullikatku alevik	304	282				
Muta küla	30	25				
Nõmme küla	37	83				
Näduvere küla	71	53	Näduvere küla	80	Näduvere küla	67
			Ookatku küla	68	Ookatku küla	58
Haldusüksus	Rahvaarv		Haldusüksus	Rahvaarv	Haldusüksus	Rahvaarv
	1959	1970		1979		1989
			Oti küla	11	Oti küla	12
Palastvere küla	38	34				
Rassiku küla	43	17	Rassiku küla	18	Rassiku küla	9
			Reastvere küla	115	Reastvere küla	98
Räabise asundus	99	127	Räabise küla	173	Räabise küla	146
Räabise küla	51	25				

Räabise-Metsanurga küla	41	22				
Saaremetsa küla	20	4				
Sätsuvere küla	62	41	Sadala alevik	292	Sadala alevik	389
Sääse küla	25	11	Sätsuvere küla	45	Sätsuvere küla	30
Tealama küla	32	25	Tealama küla	32	Tealama küla	18
Teelahkme-Luige küla	21	19				
Tellise asundus	25	35				
Torma asund	189	252	Torma alevik	547	Torma alevik	664
Torma küla	54	32				
			Tuimõisa küla	64	Tuimõisa küla	51
Tõikvere asundus	171	80	Tõikvere küla	161	Tõikvere küla	234
Tõnumetsa küla	25	18				
			Tähkvere küla	149	Tähkvere küla	150
Vaiatu asundus	203	250	Vaiatu küla	232	Vaiatu küla	211
Vaiatu küla	73	35				
Vanamõisa küla	196	149	Vanamõisa küla	111	Vanamõisa küla	70
Võidivere küla	78	45	Võidivere küla	46	Võidivere küla	25
Võtikvere küla	165	120	Võtikvere küla	170	Võtikvere küla	129
Väägu küla	77	64				
Kokku	34226	31634	Kokku	30057	Kokku	28269

5. VIITED

- Anderson, Barbara, Brian Silver (1985). 'Permanent' and 'Present' Populations in Soviet Statistics. *Soviet Studies*, Vol.37, No.3, pp.386-402.
- Anderson, Barbara, Kalev Katus, Brian Silver (1994). Developments and Prospects for Population Statistics in Countries of the Former Soviet Union. *Population Index*, Vol.60, No.1, pp.4-20.
- Baburin, Aleks, Kaja Gornoi, Mall Leinsalu, Mati Rahu (1997). *Eesti suremusatlas*. Tallinn, EKMI.
- Berens, Vladimir (1974). *Istoriko-statistitsheskoje opisanije tserkvei i prihodov Severo-Zapadnõh eparhii. Tshast II. Estonskaja eparhija*. Tallinn. Käsikiri.
- Chesnais, Jean-Claude (1992). *The Demographic Transition. Stages, Patterns and Economic Implications*. Oxford, Clarendon Press.
- Council of Europe (1997). *Recent Demographic Developments in Europe*. Strasbourg.
- EAPS/BIB (1992). *Demographic Implications of Marital Status*. Seminar Papers. Bonn.
- Eesti Kirjanduse Selts (1925). *Tartumaa. Maateadusline, majandusline ja ajalooline kirjeldus*. Tartu.
- Eesti Kirjanduse Selts (1939). *Viljandimaa I. Maateadusline, majandusline ja ajalooline kirjeldus*. Tartu.
- ENSV Ülemnõukogu (1945-1990). *ENSV Ülemnõukogu ja Valitsuse Teataja*. Tallinn, ENSV Riigikantselei.
- EKDK (1994a). *Rahvastiku elutabelid: Maakonnad 1986-1991*. RU, Seeria C, No.4. Tallinn, EKDK.
- EKDK (1994b). *Imikusuremus Eestis: Maakonnad 1986-1991*. RU, Seeria C, No.5. Tallinn, EKDK.
- EKDK (1996a). *Rahvastiku ühtlusarvutatud sündmus- ja loendusstatistika. Viljandimaa 1965-1990*. RU, Seeria C, No.8. Tallinn, EKDK.
- EKDK (1996b). *Rahvastiku ühtlusarvutatud sündmus- ja loendusstatistika. Lääne-Virumaa 1965-1990*. RU, Seeria C, No.9. Tallinn, EKDK.
- EKDK (1996c). *Rahvastiku ühtlusarvutatud sündmus- ja loendusstatistika. Järvamaa 1965-1990*. RU, Seeria C, No.10. Tallinn, EKDK.
- EKDK/EKMI (1994a). *Rahvastiku soovanuskoostis 1979-1989*. RU, Seeria C, No.2. Tallinn, EKDK.
- EKDK/EKMI (1994b). *Rahvastiku soovanuskoostis 1970-1979*. RU, Seeria C, No.3. Tallinn, EKDK.
- ESKV (1972). *Eesti NSV külanõukogude ja maa-asulate rahvastik*. Statistiline kogumik. 1959 ja 1970 rahvaloenduse andmeil. Tallinn, ENSV Statistika Kesksvalitsus.
- ESKV (1981). *Eesti NSV külanõukogude ja maa-asulate rahvastik*. Statistiline kogumik. 1959, 1970 ja 1979 rahvaloenduse andmeil. Tallinn, ENSV Statistika Kesksvalitsus.
- Festy, Patrick (1984). *Fertility in Western Countries (1870-1970)*. Bangkok, ESCAP Population Division.

- Hertrich, Véronique, France Meslé (1997). Mortality by Cause in the Baltic Countries since 1970: a Method for Reconstructing Time Series. *Kalev Katus, Vlada Stankuniene, Andres Vikat (Eds). Demographic Development in the Baltic Countries*. Special Issue. *Revue Baltique*. Vol.10, pp.145-164.
- Hiiemets, Johannes (1967). *Torma kihelkonna ajalugu*. Tartu. Käsikiri.
- Jõgeva Maavalitsus (1996). *Etnilised vähemused Eestis, nende tänased probleemid ja tulevik. Konverentsi materjalid*. Jõgeva.
- Katus, Kalev (1989). *Eesti demograafilise areng läbi sajandite*. RU, Seeria B, No.9. Tallinn, EKDK.
- Katus, Kalev (1992). *Eesti regionaalne rahvastikuandmete pank II*. RU, Seeria A, No.29. Tallinn, EKDK.
- Katus, Kalev (1994). Sündimus ja selle piirkondlikud erisused Eestis demograafilise ülemineku jooksul. *Akadeemia*, No.1 ja 2, lk.134-149 ja 365-385.
- Katus, Kalev (1996). Eesti rahvastiku vananemise põhijooned. *Akadeemia*, No.7 ja 8, lk. 1379-1406 ja 1592-1633.
- Katus, Kalev (1997a). Post-transitional Cohort Fertility: Case of Estonia. *Kalev Katus, Vlada Stankuniene, Andres Vikat (Eds). Demographic Development in Baltic Countries*. Special Issue. *Revue Baltique*, Vol.10, pp.47-61.
- Katus, Kalev (1997b). *Eesti ja eestlus rahvastikuteadlase pilguga*. RU, Seeria B, No.29. Tallinn, EKDK.
- Katus, Kalev, Allan Puur (1991). Eesti rahvastiku suremusest elutabelite analüüsi põhjal. *Akadeemia*, No.6, lk.2516-2549.
- Katus, Kalev, Allan Puur (1997). *Mortality Development and Economic Transition: the Case of Estonia*. RU, Seeria B, No.35. Tallinn, EKDK.
- Katus, Kalev, Luule Sakkeus (1993). *Foreign-born Population in Estonia*. RU, Seeria B, No.19. Tallinn, EKDK.
- Katus, Kalev, Allan Puur, Luule Sakkeus (1995a). *Eesti Pere- ja Sündimusuuring. Standardtabelid*. RU, Seeria C, No.6. Tallinn, EKDK.
- Katus, Kalev, Allan Puur, Luule Sakkeus (1995b). *Eesti Vanuriuuring. Standardtabelid*. RU, Seeria C, No.7. Tallinn, EKDK.
- Katus, Kalev, Allan Puur, Luule Sakkeus (1997a). *Comparability of Population Data in Previous USSR: Case of Estonia*. *Kalev Katus, Vlada Stankuniene, Andres Vikat (Eds). Demographic Development in Baltic Countries*. Special Issue. *Revue Baltique*, Vol.10, pp.33-48.
- Katus, Kalev, Allan Puur, Luule Sakkeus (1997b). *Development of National Minorities: Estonian Republic up to 1944*. RU, Seeria B, No.34. Tallinn, EKDK.
- Kurs, Ott (1996). Mustvee Peipsimaa etnilises siirdevööndis. *Jõgeva Maavalitsus. Etnilised vähemused Eestis, nende tänased probleemid ja tulevik. Konverentsi materjalid*. Jõgeva.

- Kupiszewski, Marek, David Powell, Philip Rees, Darren Smith (1998). *Internal Migration and Regional Population Dynamics: Estonia Case Study*. Report prepared for the Council of Europe and for the European Commission.
- Kõpp, Juhan (1937). *Laiuse kihelkonna ajalugu*. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts.
- Lenin, Vladimir (1918). *Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded*.
- Liiv, Otto (1929). *Vene asustusest Alutagusel kuni XVIII sajandi esimese veerandini*. Tartu.
- Moora, Aliise (1964). *Peipsimaa etnilisest ajaloost*. Tallinn, ENSV TA Ajaloo Instituut.
- Palli, Heldur (1995). *Eesti rahvastikustatistika ajaloo allikad 1712-1940*. Eesti rahvastikustatistika. Tallinn, AIT.
- Palli, Heldur (1996). *Eesti rahvastiku ajalugu aastani 1712*. Tallinn, Eesti Teaduste Akadeemia.
- Palli, Heldur (1997). *Eesti rahvastiku ajalugu 1712-1799*. Tallinn, Eesti Teaduste Akadeemia.
- Pavlik, Zdenek, Martin Hampl (1976). *Ierarhia realnosti i problema otsenki bolee shirokih vzaimozviazei populatsionnogo razvitiia*. Praga.
- Pommer, Väino, Kersti Kuuse (1993). *Mustvee*. Tartu.
- Puur, Allan (1994). *1989 Estonian Population and Housing Census. Microdata Description: Variable Definitions and Coding Schemes II*. RU, Seeria A, No.36. Tallinn, EKDK.
- Puur, Allan (1997). Change in the Economic Activity of the Population: Case of Estonia. *Kalev Katus, Vlada Stankuniene, Andres Vikat (Eds). Demographic Development in Baltic Countries*. Special Issue. Revue Baltique, Vol.10, pp.165-185.
- Rammul, Aleksander (Toim.) (1933). *Viljandimaa tervishoiuline kirjeldus*. Tartu.
- Rammul, Aleksander (Toim.) (1938). *Tartumaa tervishoiuline kirjeldus*. Tartu.
- Richter, Elisabeth (1976). Russkoje naselenije zapadnogo Pritshudija. Otsherki istorii, materjalnoi i duhovnoi kulturõ. Tallinn, Valgus.
- RSKB (1923). *1922 aasta üldrahvalugemise andmed. Vihk V. Järvamaa*. Tallinn, Riigi Statistika Keskbüroo.
- RSKB (1924a). *1922 aasta üldrahvalugemise andmed. Vihk X. Tartu- ja Valgamaa*. Tallinn, Riigi Statistika Keskbüroo.
- RSKB (1924b). *1922 aasta üldrahvalugemise andmed. Vihk IX. Viljandimaa*. Tallinn, Riigi Statistika Keskbüroo.
- RSKB (1924c). *1922 aasta üldrahvalugemise andmed. Vihk IV. Virumaa*. Tallinn, Riigi Statistika Keskbüroo.
- RSKB (1937). *Rahvastikuprobleeme Eestis*. Tallinn, Riigi Statistika Keskbüroo.

- Sakkeus, Luule (1995). *Vanurite abielulisus ja leibkonnakoostis Eestis*. RU, Seeria B, No.24. Tallinn, EKDK.
- Tarmisto, Vello (Toim.) (1959). *Eesti NSV. Andmete kogumik*. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus.
- Teder, T. (1939). *Perekonnaseisumetniku käsiraamat*. Tallinn, Siseministeerium.
- United Nations (1997). *1995 Demographic Yearbook*. Forty-seventh issue. New York.
- Vishnevski, Anatoli, Andrei Volkov (1983). (Eds). *Vozproizvodstvo naselenia SSSR*. Moskva.
- Zelinski, Wilbur (1971). The Hypothesis of Mobility Transition. *Geographical Review*. Vol.61, No.2. pp. 219-249.

6. JOONISFAILIDE NIMEKIRI

Number	Tabel	Rahvastikuprotsess/seisund	Näitajatüüp	Ajavahemik	Piirkond
Piirimuutused					
X04-01		Haldusjaotus	Piirid	L1959	Vallad
X04-02		Haldusjaotus	Piirid	L1970	Vallad
X04-03		Haldusjaotus	Piirid	L1979	Vallad
X04-04		Haldusjaotus	Piirid	L1989	Vallad
Rahvastikutaaste					
R04-05	S1	Rahvaarv	Absoluutarv	1965-97	Maakond
R04-06	S1	Soovanuskoostis	Absoluutarv	1989	Maakond
R04-07	S1	Muutuskomponendid	Absoluutarv	1965-96	Maakond
R04-08	S1	Koguiive	Üldkordaja	1965-96	Maakond
R04-09	S1	Loomulik iive	Üldkordaja	1965-96	Maakond
R04-10	S1	Rändeiive	Üldkordaja	1965-96	Maakond
R04-11	S1	Loomulik ja rändeiive	Üldkordaja	1965-96	Maakond
R04-12	S1	Vanuskoostis	Osakaal	L1989	Vallad
R04-13	S1	Vanurrahvastik	Osakaal	L1989	Vallad
Sündimus					
B04-14	S3	Sündimus	Üldkordaja	1965-96	Maakond
B04-15	S2	Soosuhe	Suhtarv	1965-96	Maakond
B04-16	L7	Lapsesus	Osakaal	L1989	Maakond
B04-17	L7	Lapsesus	Osakaal vanuseti	L1989	Maakond
B04-18	L7	Lapsesus	Keskmine	L1989	Vallad
B04-19	L7	Lastetus	Osakaal	L1989	Vallad
B04-20	L7A	Lapsesus hariduseti	Osakaal	L1989	Vallad
B04-21	L7	Lapsesus, põlvkond 1940-1949	Keskmine	L1989	Vallad
Suremus					
D04-22	S3	Suremus	Üldkordaja	1965-96	Maakond
D04-23	S2	Soosuhe	Suhtarv	1965-96	Maakond
D04-24		Suremuse vanuskordaja	Eluaastad	1986-91	Maakond
D04-25	S3	Imikusuremus	Kordaja	1965-96	Maakond
D04-26	S3	Imikusuremus	Kordaja	1965-96	Maakond
Abielulisus					
F04-27	S3	Abiellumus	Üldkordaja	1965-96	Maakond
F04-28	S3	Lahutumus	Üldkordaja	1965-96	Maakond
F04-29	S2	Abiellumised, lahutused	Suhtarv	1965-96	Maakond
F04-30	L2	Perekonnaseis	Osakaal vanuseti	L1989	Maakond
F04-31	L2	Abielurahvastik	Osakaal	L1989	Vallad
F04-32	L2	Vallasrahvastik	Osakaal	L1989	Vallad
F04-33	L2	Leskrahvastik	Osakaal	L1989	Vallad
F04-34	L2	Lahusrahvastik	Osakaal	L1989	Vallad
F04-35	L2	Perekonnaseis	Osakaalu muutus	L1979-89	Maakond
F04-36	L2	Abielurahvastik	Osakaalu muutus	L1959-89	Linnad
Ränne					
M04-37	S2	Sisse- ja väljaränne	Absoluutarv	1965-90	Maakond
M04-38	S3	Sisse- ja väljaränne	Üldkordaja	1965-90	Maakond
M04-39	S3	Väljaränne	Üldkordaja	1965-90	Maakond
M04-40	S2	Rändekäive	Üldkordaja	1965-90	Maakond
M04-41	L4A	Paiksus	Osakaal vanuseti	L1989	Maakond
M04-42	L4	Riigisündinud rahvastik	Osakaal vanuseti	L1989	Maakond
M04-43	L4	Välissündinud rahvastik	Osakaal vanuseti	L1989	Maakond
M04-44	L4A	Paiksus	Osakaal	L1989	Vallad
M04-45	L4	Riigisündinud rahvastik	Osakaal	L1989	Vallad
M04-46	L4	Riigisündinud rahvastik	Osakaal	L1989	Vallad
M04-47	L4	Välissündinud rahvastik	Osakaal	L1989	Vallad

Number	Tabel	Rahvastikuprotsess/seisund	Näitajatüüp	Ajavahemik	Piirkond
Rahvus					
N04-48	L5A	Rahvuskoostis	Osakaal	L1989	Maakond
N04-49	L5	Soorahvuskoostis	Osakaal	L1989	Maakond
N04-50	L5,6	Mitte-eestlased	Osakaal vanuseti	L1989	Maakond
N04-51	L5A	Rahvuskoostis	Osakaalu muutus	L1970-89	Maakond
N04-52	L5	Mitte-eestlased	Osakaal	L1989	Vallad
N04-53	L5	Eestlased	Osakaalu muutus	L1959-89	Linnad
N04-54	L6	Mitte-eesti emakeel	Osakaal vanuseti	L1989	Maakond
N04-55	L6	Mitte-eesti emakeel	Osakaal	L1989	Vallad
N04-56	L6A	Eesti keele oskus	Osakaal	L1989	Vallad
N04-57	L6A	Eesti keele mitteoskus	Osakaal	L1989	Vallad
Haridus					
E04-58	L3	Haridustase	Osakaal	L1989	Maakond
E04-59	L3	Haridustase	Osakaal vanuseti	L1989	Maakond
E04-60	L3	Kõrgharidusrahvastik	Osakaal	L1989	Vallad
E04-61	L3	Keskaridusrahvastik	Osakaal	L1989	Vallad
E04-62	L3	Algharidusrahvastik	Osakaal	L1989	Vallad
E04-63	L3	Haridustase	Osakaalu muutus	L1970-89	Maakond
E04-64	L3	Kõrgharidusrahvastik	Osakaalu muutus	L1959-89	Linnad
E04-65	L3	Algharidusrahvastik	Osakaalu muutus	L1959-89	Linnad
Majandustegevus					
A04-66	L8	Põhitegevus	Osakaal	L1989	Maakond
A04-67	L8	Põhitegevus	Osakaal vanuseti	L1989	Maakond
A04-68	L8	Pensionärrahvastik	Osakaal	L1989	Vallad
A04-69	L8	Hõivekoormus	Suhtarv	L1989	Vallad
A04-70	L9	Tööala	Osakaal	L1989	Maakond
A04-71	L9	Tööala	Osakaal vanuseti	L1989	Maakond
A04-72	L9	Tööala	Osakaal	L1989	Vallad
A04-73	L9	Esmassektor	Osakaal	L1989	Vallad
A04-74	L9	Neljandassektor	Osakaal	L1989	Vallad
A04-75	L10	Amet	Osakaal	L1989	Maakond
A04-76	L10A	Amet (NRAK)	Osakaal	L1989	Maakond
A04-77	L10A	Amet	Osakaal vanuseti	L1989	Maakond
A04-78	L10	Põllumajandustöölised	Osakaal	L1989	Vallad
A04-79	L10A	Haridus- ja teadustöötajad (NRAK)	Osakaal	L1989	Vallad
A04-80	L10A	Tervishoiutöötajad (NRAK)	Osakaal	L1989	Vallad
A04-81	L10A	Põllumajandustöölised	Osakaal	L1989	Vallad
Eluase					
H04-82	L11	Eluasemetüüp	Osakaal	L1989	Maakond
H04-83	L11	Eluasemetüüp	Osakaal vanuseti	L1989	Maakond
H04-84	L11	Eluasemetüüp	Osakaal	L1989	Vallad
H04-85	L11	Pereelamu	Osakaal	L1989	Vallad
H04-86	L12	Tubade arv	Keskmine	L1989	Maakond
H04-87	L12	Tubade arv	Osakaal vanuseti	L1989	Maakond
H04-88	L12	Tubade arv	Osakaal	L1989	Vallad
H04-89	L12A	Üldpind	Osakaal vanuseti	L1989	Maakond
H04-90	L12A	Üldpind	Osakaal	L1989	Vallad
H04-91	L12B	Elamispind	Osakaal vanuseti	L1989	Maakond
H04-92	L12B	Elamispind	Osakaal	L1989	Vallad
H04-93	L07	Tihelioleku	Osakaal	L1989	Vallad
H04-94	L13	Eluasememugavused	Osakaal vanuseti	L1989	Maakond
H04-95	L13	Eluasememugavused	Osakaal	L1989	Vallad

Märkus: Joonisfailid asuvad kogumikuga kaasasoleval disketil,
"S" viitab sündmusstatistika, "L" loendusstatistika tabelitele.

kiri ARIAL 27, bold

JÕGEVAMAA 1965-1990

kiri ARIAL 30, bold

4

